

VOORUITZICHTEN

Regionale economische vooruitzichten 2013-2018

Juli 2013

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de volgende equipes:

FPB: Delphine Bassilière, Didier Baudewyns, Francis Bossier, Ingrid Bracke, Vincent Frogneux, Gina Gentil, Koen Hendrickx, Laurence Laloy.

BISA: Benoît Laine, Pierre-François Michiels.

SVR: Dirk Hoorelbeke.

IWEPS: Frédéric Caruso, Olivier Meunier.

Contactadressen:

hermreg@plan.be

pfmichiels@mrbc.irisnet.be

dirk.hoorelbeke@dar.vlaanderen.be

O.Meunier@iweps.be

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

<http://www.plan.be>

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

Kruidtuinlaan 20, 1035 Brussel

<http://www.bisa.irisnet.be>

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Boudewijnlaan 30 bus 23, 1000 Brussel

<http://www.vlaanderen.be/dar/svr/>

Institut Wallon de l'Evaluation, de la Prospective et de la Statistique

Route de Louvain-la-Neuve 2, 5001 Belgrade (Namur)

<http://www.iweps.be>

Inhoudstafel

1. Inleiding	1
2. Internationale omgeving en nationale context	3
2.1. Internationale omgeving	3
2.2. Nationale economische context	5
2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp	5
2.2.2. Evolutie per bedrijfstak	8
2.2.3. Productiviteit	9
2.2.4. Loonkosten	10
2.2.5. Inflatie	11
2.2.6. Werkgelegenheid en werkloosheid	11
2.2.7. Overheidsfinanciën	12
3. Synthese van de regionale macro-economische evoluties	15
3.1. Macro-economische resultaten	15
3.2. Arbeidsmarkt	19
3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod	19
3.2.2. Regionale binnenlandse werkgelegenheid	23
3.2.3. Saldo van de grensarbeid en saldo van de pendelarbeid	24
3.2.4. Regionale werkende beroepsbevolking	26
3.2.5. Werkgelegenheidsgraad	26
3.2.6. Aantal werklozen en werkloosheidsgraad	28
4. Gedetailleerde resultaten per gewest	33
4.1. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	33
4.1.1. Macro-economische evoluties	33
4.1.2. Evoluties per bedrijfstak	36
4.2. Vlaams Gewest	42
4.2.1. Macro-economische evoluties	42
4.2.2. Evoluties per bedrijfstak	44
4.3. Waals Gewest	51
4.3.1. Macro-economische evoluties	51
4.3.2. Evoluties per bedrijfstak	54
5. Inkomensrekeningen van de huishoudens.....	60
5.1. Inleiding	60
5.2. Nationale context	61

5.3. Structuur en evolutie per gewest	65
5.3.1. Algemene overwegingen	65
5.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	66
5.3.3. Vlaams Gewest	68
5.3.4. Waals Gewest	71
5.4. Regionale aandelen	74
5.5. Inkomen per hoofd	76
6. Overheidsfinanciën.....	79
6.1. Inleiding	79
6.2. Gemeenschappen en gewesten	80
6.2.1. Evolutie van de ontvangsten	81
6.2.2. Evolutie van de primaire uitgaven	82
6.2.3. Evolutie van de vorderingensaldi van de verschillende entiteiten	84
6.3. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	85
6.4. Het Vlaamse Gewest	87
6.5. Het Waals Gewest	89
6.6. De Franse Gemeenschap	91
7. Energieverbruik en broeikasgasemissies.....	93
7.1. Methodologie	93
7.2. Context	93
7.3. Regionale evoluties van de broeikasgasemissies	94
7.3.1. Rijk	94
7.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest	96
7.3.3. Vlaams Gewest	97
7.3.4. Waals Gewest	98
8. Besluit.....	101
9. Bibliografie.....	104
10. Bijlage.....	105
10.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid	105
10.2. Inkomensrekeningen van de huishoudens - Gedetailleerde resultaten	108
10.3. Rekeningen van de Gemeenschappen en Gewesten - Gedetailleerde resultaten	110
10.4. Energieverbruik en broeikasgasemissies - Gedetailleerde resultaten	115
10.5. Verklarende woordenlijst	129

Lijst van tabellen

Tabel 1:	Voornaamste internationale hypothesen.....	5
Tabel 2:	Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie.....	7
Tabel 3:	Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie.....	9
Tabel 4:	Vorderingensaldo	14
Tabel 5:	Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten.....	18
Tabel 6:	Scenario voor demografie en arbeidsaanbod.....	20
Tabel 7:	Regionale arbeidsmarktvooruitzichten	31
Tabel 8:	Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	33
Tabel 9:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	36
Tabel 10:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	40
Tabel 11:	Voornaamste macro-economische resultaten: Vlaams Gewest	42
Tabel 12:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Vlaams Gewest.....	45
Tabel 13:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Vlaams Gewest	49
Tabel 14:	Voornaamste macro-economische resultaten: Waals Gewest	52
Tabel 15:	Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Waals Gewest	54
Tabel 16:	Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Waals Gewest	58
Tabel 17:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Rijk	64
Tabel 18:	Evolutie van de lonen per hoofd.....	65
Tabel 19:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest.....	68
Tabel 20:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest.....	71
Tabel 21:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest	74
Tabel 22:	Inkomensrekening van de huishoudens: aandeel in het totaal van het Rijk.....	76
Tabel 23:	Evolutie van de primaire en beschikbare inkomens per hoofd	77
Tabel 24:	Rekening van de gemeenschappen en de gewesten.....	80
Tabel 25:	Afrekeningssaldi van de Bijzondere Financieringswet	81
Tabel 26:	Reële groei ¹ van de ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en de gewesten.....	83
Tabel 27 :	Hypothesen betreffende de groei van de loonmassa van de gemeenschappen en gewesten ..	83
Tabel 28:	Vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten.....	84
Tabel 29:	Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	85
Tabel 30:	Uitgaven van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in reële termen.....	86
Tabel 31:	Rekening van het Vlaamse Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap).....	87
Tabel 32:	Uitgaven van het Vlaamse Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap) in reële termen	88
Tabel 33:	Rekening van het Waals Gewest.....	89
Tabel 34:	Uitgaven van het Waals Gewest in reële termen	90
Tabel 35:	Rekening van de Franse Gemeenschap	91

Tabel 36:	Uitgaven van de Franse Gemeenschap in reële termen	92
Tabel 37:	Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector	99
Tabel 38:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	105
Tabel 39:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Vlaams Gewest	106
Tabel 40:	Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid: Waals Gewest	107
Tabel 41:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	108
Tabel 42:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest	108
Tabel 43:	Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest	109
Tabel 44:	Rekening van de Gemeenschappen en Gewesten	110
Tabel 45:	Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	111
Tabel 46:	Rekening van het Vlaamse Gewest	112
Tabel 47:	Rekening van het Waals Gewest	113
Tabel 48:	Rekening van de Franse Gemeenschap	114
Tabel 49:	Energiebalans 2011	115
Tabel 50:	Energiebalans 2012	117
Tabel 51:	Energiebalans 2015	119
Tabel 52:	Energiebalans 2018	121
Tabel 53:	Evolutie van de totale CO ₂ -emissies per sector	123
Tabel 54:	Evolutie van de totale CH ₄ -emissies per sector	125
Tabel 55:	Evolutie van de totale N ₂ O-emissies per sector	127
Tabel 56:	Evolutie van de gefluoreerde gassen	128

Lijst van figuren

Figuur 1	Bbp-groei eurozone en Verenigde Staten	4
Figuur 2	Saldo lopende verrichtingen met het buitenland	6
Figuur 3	Werkgelegenheid (<i>wijziging in duizendtallen</i>) en werkgelegenheidsgraad (<i>in procent van de beroepsbevolking</i>)	12
Figuur 4	Regionale bbp's	15
Figuur 5	Economisch groeiverschil ten opzichte van Vlaanderen, voortschrijdend gemiddelde over 4 jaar	16
Figuur 6	Regionale werkgelegenheidsgraden	27
Figuur 7	Regionale werkloosheidsgraden	30
Figuur 8	Saldo van de primaire inkomens per hoofd, index Rijk = 100	78
Figuur 9	Saldo van het beschikbaar inkomen per hoofd, index Rijk = 100	78

1. Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van de regionalisering van de nationale economische vooruitzichten van het Federaal Planbureau¹ voor de periode 2013-2018. Net als de vorige rapporten², is dit rapport het resultaat van een samenwerking tussen het Federaal Planbureau en de studiediensten van de drie Belgische gewesten (BISA, IWEPS en SVR³). Die samenwerking die eind 2005 van start ging, heeft de ontwikkeling van het multiregionaal en multisectoraal HERMREG-model mogelijk gemaakt, een model dat in de categorie macro-econometrische modellen van het top-downtype kan worden gerangschikt. HERMREG⁴ stemt volledig overeen met het nationale HERMES-model van het Federaal Planbureau. Dat betekent dat de nationale middellangetermijnvooruitzichten van HERMES opgesplitst worden op het niveau van de beschouwde entiteiten op basis van endogene regionale verdeelsleutels.

Deze regionale vooruitzichten sluiten perfect aan bij de meest recente nationale middellangetermijn vooruitzichten van mei 2013 die zelf steunen op de economische informatie die half april 2013 beschikbaar was. Er wordt met name rekening gehouden met een internationaal scenario dat gekenmerkt wordt door de terugval van de economie van de eurozone in 2013 en een geleidelijk herstel nadien.

Binnen die minder gunstige context, zou de groei van de Belgische economie quasi nul bedragen in 2013 en stijgen tot 1,2 % in 2014 dankzij een versnelling van de groei van de uitvoermarkten. De groei zou zich doorzetten in de loop van de periode 2015-2018 en zou de gemiddelde jaarlijkse groei van het Belgische bbp op 1,7 % brengen.

Deze projectie houdt daarnaast rekening met de budgettaire informatie die midden april 2013 beschikbaar was. Ondanks de zwakke economische groei, zou het tekort van de gezamenlijke overheid dalen van 3,9 % van het bbp in 2012 tot 2,9 % dit jaar⁵. Die evolutie wordt verklaard door lagere kapitaaloverdrachten (de herkapitalisatie van de Dexia-groep is enkel voor rekening van 2012), door de terugval van de investeringen van de lagere overheid en door het restrictieve begrotingsbeleid van de verschillende deelsectoren.. Wij mogen ons bij het ontbreken van bijkomende maatregelen verwachten aan een overheidstekort dat stijgt tot 3 % van het bbp in 2014 en vervolgens weinig evolueert op middellange termijn.

Doordat de regionale waarnemingen in de regionale rekeningen⁶ slechts beschikbaar zijn tot 2010 voor de lonen en tot 2011 voor de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, werd het HERMREG-model vanaf 2011 gesimuleerd voor de lonen en vanaf 2012 voor de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, waarbij gesteund werd op het eind april 2013 uitgewerkte nationale en internationale scenario. Het HERMREG-model levert regionale en sectorale projecties van die

---

¹ Federaal Planbureau (2012).

² Zie Bassilière et al (2012) voor de studie gepubliceerd in mei 2012.

³ Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Institut wallon de l'Evaluation, de la Prospective et de la Statistique en Studiedienst van de Vlaamse Regering.

⁴ Het HERMREG-model wordt beschreven in Bassilière et al (2008a).

⁵ Volgens de definitie conform de procedure bij buitensporige tekorten (EDP).

⁶ Instituut voor de Nationale Rekeningen (2013).

verschillende aggregaten (en van de productiviteit per hoofd) tot 2018. Die aggregaten worden gemodelleerd op het niveau van de 13 HERMES-bedrijfstakingen. Demografische projecties en projecties van regionale activiteitsgraden en vooruitzichten betreffende grensarbeid en pendelarbeid zijn ook beschikbaar. Die vooruitzichten maken het mogelijk de evolutie van de beroepsbevolking, de werkende beroepsbevolking en de werkloosheid te voorspellen. Het model levert ook een regionale projectie van het bbp, de werkloosheidsgraad en de werkgelegenheidsgraad. Bovendien omvat het model een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de uitstoot van broeikasgassen (waardoor de nationale vooruitzichten inzake broeikasgassen regionaal opgesplitst kunnen worden), een gedetailleerde blok overheidsfinanciën, een module betreffende de inkomensrekening van de gezinnen en de berekening van het beschikbaar inkomen van de gezinnen voor ieder gewest afzonderlijk.

Tot slot moet er vermeld worden dat zowel HERMES als HERMREG middellangetermijnmodellen zijn. Dit betekent dat hun eerste doel niet het opstellen is van gedetailleerde vooruitzichten voor elke variabele voor elk jaar, zoals wel het geval is voor kortetermijnmodellen, maar het schetsen van het verwachte economische landschap op een horizon van zes tot zeven jaar bij ongewijzigd beleid en het identificeren van eventuele onevenwichten die zouden kunnen ontstaan, verergeren of aanhouden op middellange termijn.

De rest van het rapport is als volgt gestructureerd. Het tweede hoofdstuk beschrijft het scenario dat aan de basis ligt van de regionale resultaten. Dat scenario omvat de internationale omgeving en de nationale economische context. Het derde hoofdstuk levert de voornaamste macro-economische regionale ontwikkelingen (met inbegrip van de arbeidsmarkt). Hoofdstuk 4 gaat nader in op de resultaten voor de drie gewesten. In hoofdstuk 5 worden de geregionaliseerde inkomensrekeningen van de gezinnen voorgesteld. De resultaten van het blok overheidsfinanciën komen aan bod in hoofdstuk 6 en die van de regionalisatiemodule voor broeikasgasemissies in hoofdstuk 7. In hoofdstuk 8 worden tot slot een aantal conclusies geformuleerd.

2. Internationale omgeving en nationale context

In dit hoofdstuk wordt de context geschetst waarop de regionale HERMREG-vooruitzichten gebaseerd zijn. In deel 1 staan de belangrijkste hypothesen die aan de basis liggen van de nationale HERMES-projectie. Die hypothesen betreffen de internationale omgeving⁷. Deel 2 levert een overzicht van de belangrijkste resultaten van de 'Economische vooruitzichten 2013-2018' voor België die gepubliceerd zijn in mei 2013. De regionale vooruitzichten zijn volledig coherent met die resultaten.

2.1. Internationale omgeving

Tegen de achtergrond van de Europese schuldencrisis is de groei van de wereldeconomie verder vertraagd van 4,0 % in 2011 tot 3,2 % in 2012. De vrees voor het uiteenvallen van de eurozone en de daarmee samenhangende onrust op de financiële markten hebben het consumenten- en producentenvertrouwen sterk aangetast. Samen met het restrictieve begrotingsbeleid hebben die factoren geleid tot een recessie in zowel de eurozone (-0,6 %) als de Europese Unie (-0,3 %) en tot een groeivertraging van de opkomende economieën. De Verenigde Staten konden zich daarentegen handhaven met een bbp-groei van 2,2 %.

De economische activiteit in de eurozone en zou in de loop van 2013 langzaam hernemen. Op jaarbasis zou het bbp van de eurozone echter nog licht dalen in 2013 (-0,3 %), terwijl de economie van de EU zou stagneren. Door de aanzienlijke besparingen bij de overheid zou de Amerikaanse groei slechts ten dele ondersteund worden door het herstel van de binnenlandse markt en de buitenlandse vraag, zodat de groei van het Amerikaans bbp in 2013 zou vertragen tot 1,9 %. Al bij al zou de groei van de wereldeconomie in 2013 niet hoger uitkomen dan 3,3 %.

De Europese groei zou in 2014 verder aantrekken en, indien het vertrouwen zich verder herstelt, ongeveer 1,1 % kunnen bedragen in de eurozone en 1,3 % in de EU. De Amerikaanse groei zou aantrekken tot 3,0 % dankzij een meer dynamische uitvoer, terwijl de groei van het Chinese bbp aanzienlijk zou blijven (ongeveer 8 %). Daardoor zou de wereldeconomie met 4,0 % groeien in 2014. Het macro-economisch scenario voor de periode 2015-2018 gaat uit van een mondiale bbp-groei van gemiddeld 4,5 % per jaar. Voor de eurozone en de EU zou de groei gemiddeld respectievelijk 1,6 % en 1,8 % bedragen. De Amerikaanse groei zou gemiddeld 3,3 % bedragen.

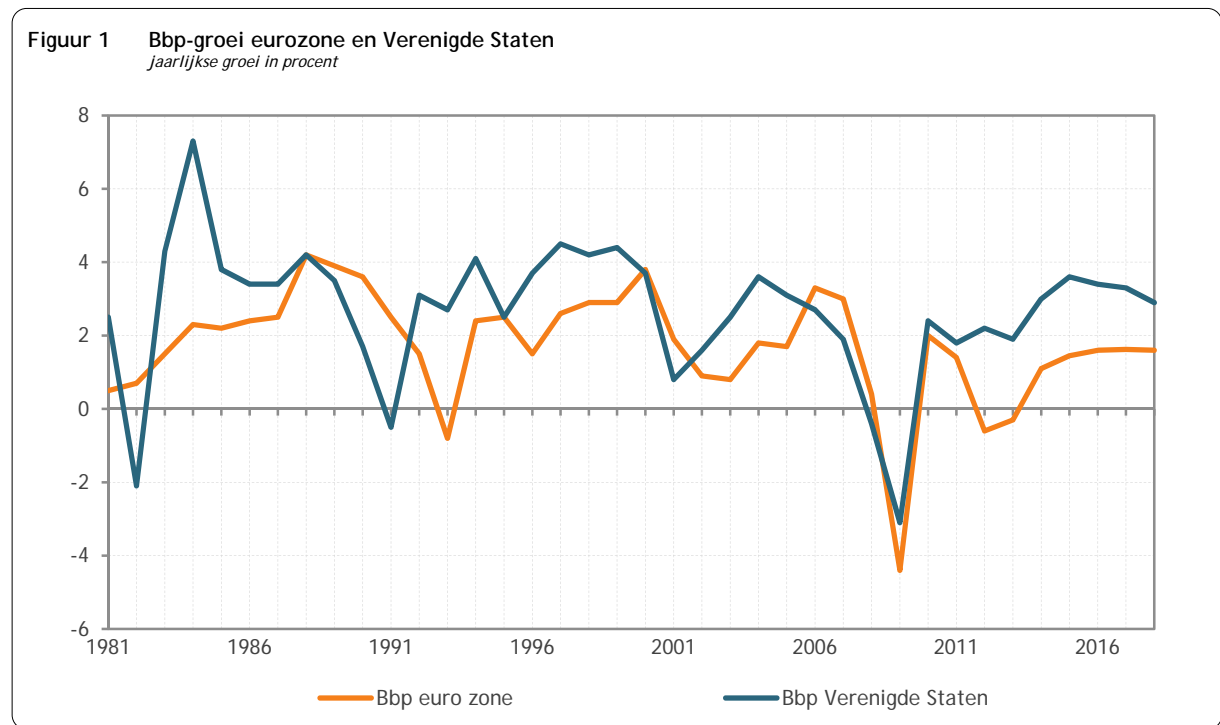
Na een versnelling in 2011, is de inflatie in de eurozone geleidelijk beginnen afkoelen als gevolg van de conjunctuurverzwakking en de prijsmatiging van de ingevoerde producten. Ze bedroeg vorig jaar gemiddeld slechts 2,5 %. De inflatie zou verder afnemen als gevolg van de prijsdalingen voor energetische en niet-energetische grondstoffen en gemiddeld slechts 1,7 % bedragen in 2013 en 1,5 % in 2014. Ook in de rest van de projectieperiode zou de inflatie ruim onder de 2 % blijven.

De voornaamste risico's voor de groeivooruitzichten hebben betrekking op de schuldencrisis en de evolutie van de financiële sector in de eurozone. Enerzijds kan een heropflakking van de

---

⁷ Federaal Planbureau (2013), hoofdstuk 2.

schulden crisis leiden tot een nieuwe verhoging van risicopremies en besmettingseffecten tussen de landen. Dat zou een inkrimping van de kredietverlening en een sterke afname van de binnenlandse vraag kunnen teweegbrengen en tot een nieuwe zware recessie kunnen leiden. Anderzijds bestaat het risico dat de begrotingsinspanningen het economisch herstel hypothekeren omdat ze in alle geavanceerde economieën tegelijk plaatsvinden.

Tabel 1: Voornaamste internationale hypothesen

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
Potentiële uitvoermarkten voor België(1)	5,4	1,4	2,2	3,4	4,7	6,6	4,4	3,7
Bbp eurozone (1)	1,4	-0,6	-0,3	1,1	1,6	2,1	1,1	0,9
Bbp Verenigde Staten (1)	1,8	2,2	1,9	3,0	3,3	3,0	1,2	2,9
Internationale prijzen in euro (1)								
-Uitvoer van goederen en diensten zonder energie	2,8	2,5	-0,4	1,4	2,2	-0,8	1,1	1,8
-Invoer van goederen en diensten zonder energie	0,9	1,4	-0,5	1,8	2,1	-1,5	0,2	1,6
- Invoer van energie	25,6	9,1	-9,7	-5,6	3,6	13,2	16,8	1,2
Olieprijs (Brent, USD) (niveau) (2)	111,3	111,7	101,5	95,6	110,3	25,1	77,3	103,9
Wisselkoers (niveau) (2)								
-EUR in USD (*100)	139,2	128,6	129,4	129,0	129,0	104,5	135,1	129,0
Rentevoet (niveau) (2)								
- Korte termijn (3 maanden)								
Eurozone	1,4	0,6	0,2	0,3	3,0	-,	2,5	1,5
Verenigde Staten	0,3	0,5	0,3	0,4	2,2	3,6	2,6	1,0
- Lange termijn (10 jaar)								
Eurozone	3,9	3,2	2,6	2,7	3,6	4,7	3,8	3,1
Verenigde Staten	2,8	1,8	1,9	2,1	3,2	5,0	3,8	2,4
Inflatie (1)								
- Eurozone	2,7	2,5	1,7	1,5	1,6	1,9	2,0	1,8
- Verenigde Staten	3,2	2,1	1,8	1,7	2,1	2,3	2,3	2,0

(1) Groeivoet

(2) In de kolom 2015-2018 wordt de waarde op het einde van de periode (2018) weergegeven.

2.2. Nationale economische context

2.2.1. Economische groei en componenten van het bbp

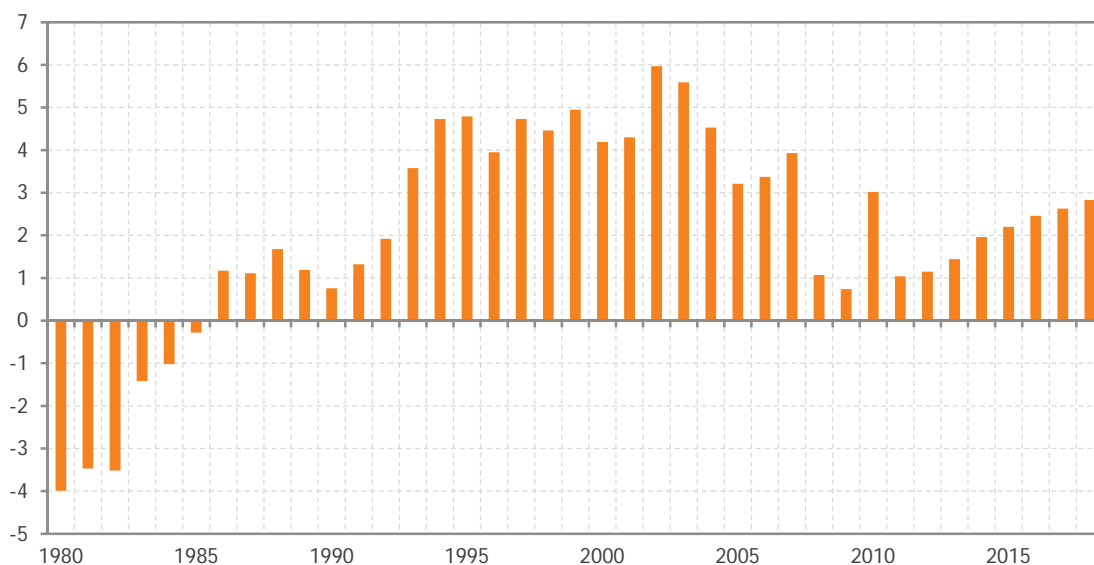
De verzwakking van de Belgische conjunctuur manifesteerde zich reeds in de tweede helft van 2011 en hield aan in 2012, waardoor het bbp vorig jaar met 0,2 % zou zijn gedaald. Dit jaar zou de binnenlandse vraag enigszins ondersteund worden door een licht positieve groei van de particuliere consumptie (0,3 %) en van de overheidsconsumptie (0,6 %). De investeringen zouden echter dalen (-1 %). Door het trage economische herstel bij onze belangrijkste handelspartners en de appreciatie van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar zou de uitvoergroei beperkt blijven tot 0,6 %. Het bbp zou dan ook nauwelijks toenemen in 2013 (0,2 %).

Bij afwezigheid van bijkomende budgettaire besparingsmaatregelen, zouden alle componenten van de binnenlandse vraag in 2014 opnieuw een sterkere groei laten optekenen. Zowel de particuliere als de overheidsconsumptie zouden toenemen met 0,7 %. De totale investeringen zouden opnieuw een positieve groei vertonen (1,5 %). Dankzij een bijdrage van de netto-uitvoer van 0,3 procentpunt (ppt), zou het Belgisch bbp zijn beste groeiprestatie leveren sinds drie jaar (1,2 %). Dat herstel zou tijdens de periode 2015-2018 worden bevestigd. De groei van de particuliere consumptie (gemiddeld 1,3 % per jaar) en, in mindere mate, die van de overheidsconsumptie in volume (gemiddeld 1,0 % per jaar) zou in deze context versnellen. De investeringen zouden fors stijgen (2,2 %) en de netto-uitvoer zou voor

0,4 ppt bijdragen tot de Belgische bbp-groei, die zou uitkomen op gemiddeld 1,7 %. Die relatief gunstige evoluties mogen echter niet doen vergeten dat, gelet op de zwakke prestaties van de afgelopen jaren, de potentiële groei slechts langzaam zou hernemen tot 1,3 % in 2017.

Na een lichte verbetering in 2012 zou het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland gestaag blijven toenemen tot 2,8 % van het bbp op middellange termijn. In 2013 zou de toename van het extern surplus vooral het gevolg zijn van een verbetering van de ruilvoet (daling van de energieprijzen). De volgende jaren zou het geleidelijk herstel van de buitenlandse vraag de Belgische uitvoer ondersteunen en, in het verlengde daarvan, de lopende rekening van de betalingsbalans, dit ondanks een herneming van de invoer en een lichte ruilvoetverslechtering.

Figuur 2 Saldo lopende verrichtingen met het buitenland
in procent van het bbp

Tabel 2: Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Vraag en productie (kettingeuro's, referentiejaar 2005, groeivoet)								
Consumptieve bestedingen van de particulieren (1)	0,2	-0,7	0,3	0,7	1,3	1,7	1,4	0,8
Consumptieve bestedingen van de overheid	0,8	0,9	0,6	0,7	1,0	2,1	1,4	0,9
Bruto-investeringen	4,1	-0,4	-1,0	1,5	2,2	2,2	1,7	1,3
- Ondernemingen (2)	8,6	0,4	-0,3	2,2	2,4	3,2	2,0	1,7
- Overheid	5,3	1,8	-4,6	-5,1	3,8	1,4	2,4	1,0
- Woongebouwen	-5,3	-3,0	-1,6	1,6	1,4	0,2	1,0	0,4
Voorraadwijziging (bijdr. tot de wijziging van het bbp)	1,2	-0,4	0,0	0,0	0,0	-0,2	0,3	-0,1
Totale binnenlandse vraag	1,8	-0,4	0,1	0,9	1,4	1,7	1,6	0,9
Uitvoer van goederen en diensten	5,5	0,6	0,6	2,0	3,6	4,5	2,9	2,5
Totale finale vraag	3,5	0,1	0,3	1,4	2,5	2,9	2,2	1,7
Invoer van goederen en diensten	5,6	0,1	0,5	1,6	3,3	4,0	3,3	2,2
Bbp	1,8	-0,2	0,2	1,2	1,7	2,2	1,4	1,2
Bbp (lopende prijzen)	3,9	1,9	2,0	2,7	3,4	4,0	3,5	2,9
Bbp per hoofd (reële termen)	0,9	-0,9	-0,6	0,5	1,1	1,9	0,6	0,5
Reëel bruto nationaal inkomen	-0,1	-0,6	0,6	1,4	1,6	1,8	1,0	1,1
2. Prijzen								
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	3,5	2,8	0,9	1,2	1,6	1,8	2,4	1,6
Gezondheidsindex	3,1	2,6	1,1	1,4	1,6	1,7	2,2	1,7
Deflator van het bbp	2,0	2,1	1,8	1,5	1,7	1,8	2,1	1,7
3. Arbeidsmarkt								
Werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	4544,9	4552,5	4553,7	4574,2	4724,9	4117,7	4414,3	4618,3
- Wijziging in duizendtallen	61,6	7,7	1,2	20,5	37,7	42	48,7	25,7
- Wijziging in %	1,4	0,2	0,0	0,4	0,8	1,0	1,1	0,6
Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	627,7	636,3	662,1	679,1	638,5	645,1	652,4	665,6
- Wijziging in duizendtallen	-26	8,5	25,8	17,0	-10,1	5,9	-11,8	1,5
Werkloosheidsgraad, definitie FPB (3)	12,0	12,1	12,5	12,7	11,7	13,4	12,7	12,4
Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	544,7	559,2	589,9	608,1	570,7	504,9	549,9	594,2
- Wijziging in duizendtallen	-19,9	14,5	30,8	18,1	-9,3	2,9	-4,1	3,7
Productiviteit per uur (marktbedrijfstakingen, groeivoet)	0,0	-0,4	0,0	0,5	0,9	1,4	0,5	0,5
Nominale loonkosten per uur (4)	2,2	3,2	1,4	1,1	2,1	2,6	2,4	2,0
Nominale loonkosten per hoofd (4)	2,8	3,1	1,2	1,3	2,1	2,5	2,2	2,0
Reële loonkosten per hoofd (4)	-0,3	0,4	0,0	0,0	0,5	0,8	-0,1	0,3
Nominale loonkosten per eenheid product (4)	2,1	3,6	1,3	0,6	1,2	1,2	1,9	1,5
4. Overheidsfinanciën								
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid								
. in miljard euro (3)	-13,8	-14,7	-11,3	-11,9	-11,5	-0,5	-8,0	-12,1
. in % van het bbp- definitie EDP (3)	-3,7	-3,9	-2,9	-3,0	-2,5	-0,2	-2,3	-3,0
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gemeenschappen en gewesten								
. in miljard euro (3)	-0,8	-0,3	-0,7	-0,4	1,7	0,5	-0,5	0,2
. in % van het bbp (3)	-0,2	-0,1	-0,2	-0,1	0,4	0,2	-0,1	0,1
- Overheidsschuld								
. in % van het bbp (3)	97,8	99,6	100,9	101,6	99,0	105,8	91,7	100,5

(1) Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

(2) Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

(3) In de kolom 2015-2018 wordt de waarde op het einde van de periode (2018) weergegeven.

(4) Loonkosten van de marktbedrijfstakingen voor aftrek van loonsubsidies (groeivoet).

2.2.2. Evolutie per bedrijfstak

Volgens de eerste (nog voorlopige) ramingen, werd de verwerkende nijverheid het sterkst getroffen in 2012 (met uitzondering van de bedrijfstak 'consumptiegoederen') aangezien deze sterk afhangt van de buitenlandse vraag.

Ook andere bedrijfstakken lieten een volumedaling van hun toegevoegde waarde optekenen, die weliswaar minder groot was dan die van de verwerkende nijverheid, met name 'energie', 'handel en horeca' en 'krediet en verzekeringen'. 2012 was een bijzonder jaar voor de bedrijfstak 'energie', meer bepaald voor de deelsector elektriciteit. Door het stilleggen van de kerncentrales Doel 3 en Tihange 2 tijdens de zomer van 2012, werd er een grote hoeveelheid elektriciteit ingevoerd ter vervanging van de nationale productie. De bedrijfstak 'handel en horeca' werd getroffen door de terugval van de particuliere consumptie.

In verschillende bedrijfstakken (met name 'bouw', 'overige marktdiensten', 'consumptiegoederen' en 'vervoer en communicatie') die meer afhangen van de binnenlandse vraag, die zelf ook aan kracht inboette, bleef de activiteit vrijwel stabiel. Datzelfde zou gelden voor de niet-verhandelbare diensten als gevolg van de bezuiningsmaatregelen.

De enige bedrijfstakken die in 2012 een aanzienlijke stijging van hun toegevoegde waarde in volume lieten optekenen, zijn 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'landbouw' en 'dienstencheques'.

Het sectoraal groeiritme voor het jaar 2013 zou vergelijkbaar zijn met dat van 2012, gegeven de gelijkaardige macro-economische context van bijna-nulgroei van de Belgische economie, met een zwakke groei van de wereldvraag en dus van de Belgische uitvoer en een daling van de investeringen, al zou de particuliere consumptie in 2013 opnieuw aanknopen met een licht positieve groei.

Op middellange termijn, zou de Belgische economische groei meer ondersteund worden door de component 'uitvoer', die relatief dynamisch blijft t.o.v. de binnenlandse vraag. Tegen die achtergrond zou de verwerkende nijverheid een gemiddelde jaarlijkse groei van haar reële toegevoegde waarde noteren die vergelijkbaar is met die van de marktdiensten (resp. gemiddeld 1,8 en 1,9 % per jaar tijdens de periode 2014-2018). Het nominaal aandeel van de verwerkende nijverheid in de totale Belgische toegevoegde waarde zou daardoor nagenoeg stabiliseren (12,8 % in 2013 en 12,6 % in 2018). Het aandeel van de marktdiensten zou nog stijgen, maar minder sterk dan in het voorbije decennium (57,9 % in 2000, 62,2 % in 2013 en 63,0 % in 2018).

De sectorale ontwikkelingen zouden meer uitgesproken zijn op het vlak van werkgelegenheid: het aandeel van de verwerkende nijverheid in de totale Belgische werkgelegenheid zou met meer dan 1,0 ppt dalen tussen 2012 en 2018 (van 11,7 % in 2012 tot 10,5 % in 2018), terwijl dat van de marktdiensten zou toenemen met 2,2 ppt (van 61,2 % in 2012 tot 63,4 % in 2018).

Ten slotte zouden sedert 2012 meer personen werken in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' dan in de verwerkende nijverheid. In 1995 was de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid nog dubbel zo groot als in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'.

Tabel 3: Belangrijkste sectorale resultaten van de nationale projectie

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen, in volume, groeivoeten)								
- Landbouw	7,9	2,0	-0,7	2,1	1,6	0,8	1,8	1,4
- Industrie	3,0	-1,3	-0,8	1,0	1,8	1,6	0,9	0,8
. Energie	-1,7	-1,4	0,9	1,5	1,1	0,4	4,3	0,8
. Verwerkende nijverheid	3,4	-1,8	-1,3	0,8	2,0	1,6	-0,4	0,8
- Intermediaire goederen	3,5	-2,5	-1,8	0,8	2,5	2,0	0,0	0,9
- Uitrustingsgoederen	-2,3	-3,2	-1,7	1,7	2,5	2,3	-3,4	1,0
- Verbruiksgoederen	7,2	0,4	-0,4	0,2	0,9	0,5	1,1	0,6
. Bouw	4,8	-0,3	-0,7	1,2	1,6	2,3	2,8	1,0
- Verhandelbare diensten	2,0	0,2	0,4	1,4	2,0	2,6	1,8	1,4
. Vervoer en communicatie	5,1	0,2	-0,2	1,2	2,0	2,7	1,6	1,3
. Handel en horeca	1,1	-1,4	0,4	1,5	1,5	1,5	0,5	0,9
. Krediet en verzekeringen	-3,0	-1,0	1,0	1,8	2,1	3,7	1,8	1,5
. Gezondheidszorg	2,2	2,6	1,4	1,7	1,7	3,3	1,7	1,8
. Overige marktdiensten	2,9	0,7	0,0	1,2	2,3	2,8	2,7	1,6
Totaal marktbedrijfstacken	2,3	-0,2	0,0	1,3	1,9	2,3	1,6	1,3
2. Werkgelegenheid (groeivoeten)								
- Landbouw	-4,2	-2,6	-4,4	-3,1	-2,0	-1,6	-2,9	-2,6
- Industrie	0,4	-0,6	-1,2	-0,7	-0,2	-0,8	-0,3	-0,5
. Energie	0,8	-0,8	0,0	0,3	0,1	0,2	2,0	0,0
. Verwerkende nijverheid	-0,4	-1,1	-1,8	-1,6	-0,9	-1,1	-1,6	-1,2
- Intermediaire goederen	0,3	-0,9	-1,8	-1,5	-0,7	-0,3	-1,1	-1,0
- Uitrustingsgoederen	-0,9	-0,8	-3,2	-2,9	-1,2	-1,8	-2,6	-1,7
- Verbruiksgoederen	-0,8	-1,6	-1,1	-1,1	-0,9	-1,6	-1,6	-1,0
. Bouw	2,0	0,4	-0,1	0,8	1,0	0,1	2,2	0,7
- Verhandelbare diensten	2,2	0,6	0,6	1,1	1,4	1,8	1,9	1,1
. Vervoer en communicatie	-0,3	-1,1	-0,9	0,4	0,8	0,4	-0,1	0,2
. Handel en horeca	0,9	-0,3	-0,4	-0,4	0,0	0,5	0,4	-0,1
. Krediet en verzekeringen	0,4	-0,6	-0,8	-0,9	-0,5	-0,2	-0,5	-0,6
. Gezondheidszorg	3,0	2,3	2,0	2,2	1,9	3,0	2,9	2,0
. Overige marktdiensten	3,7	1,1	1,2	2,1	2,4	3,2	3,6	2,0
Totaal marktbedrijfstacken	1,7	0,3	0,1	0,6	1,0	1,0	1,3	0,7

2.2.3. Productiviteit

De totale productiviteitsgroei per uur van de totale marktsector is tijdens de afgelopen decennia continu afgenomen. In de jaren 80 bedroeg de gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei 3,0 %, in de jaren 90 daalde hij tot 1,9 % en tussen 2000 en 2012 bedroeg hij nog gemiddeld 0,8 %. In de periode 2013-2018 zou de productiviteitsgroei vrijwel stabiel blijven en gemiddeld 0,7 % bedragen.

Die afname wordt deels verklaard door een vertraging van de productiviteitsgroei binnen de bedrijfstacken (zie afdeling 3.1) en deels door een compositie-effect. Het aandeel in de Belgische economie van de diensten, die gekenmerkt worden door een lagere productiviteit dan die van de

industrie, is namelijk onafgebroken gestegen en zou dat blijven doen op middellange termijn, wat de groei van de totale productiviteit afremt.

De vertraging van de productiviteitsgroei deed zich zowel voor in de industrie als in de marktdiensten. Weliswaar is de productiviteitsgroei per uur altijd sneller toegenomen in de industrie dan in de marktdiensten, maar het verschil verkleint stelselmatig. Zo bedroeg het 2,9 ppt (4,6 % voor de industrie en 1,7 % voor de marktdiensten) tijdens de jaren 80 en daalde het tot 1,8 ppt tijdens de jaren 90 en tot 1,5 ppt tussen 2000 en 2012⁸. Tijdens de voorbije vijf jaar (2007-2012) bedroeg het 1,1 ppt en in de projectie zou het in dezelfde grootteorde liggen. Ook wanneer enkel de verwerkende nijverheid wordt beschouwd, die het gevoeligst is voor internationale concurrentie, is de afname van dat verschil merkbaar: 4,2 ppt in de jaren 80, 2,5 ppt in de jaren 90 en 1,5 ppt tussen 2000 en 2012. In de projectie zou het verschil in productiviteitsgroei per uur tussen de verwerkende nijverheid en de marktdiensten 1,9 ppt bedragen, wat ongeveer overeenstemt met de voorbije vijf jaar (1,5 ppt).

2.2.4. Loonkosten

Om het concurrentievermogen van de Belgische economie te versterken, heeft de regering, in het kader van het interprofessioneel overleg voor de periode 2013-2014, er bij de sociale partners op aangedrongen om geen loonsverhogingen toe te kennen bovenop de loonindexering en de baremieke verhogingen. Aangezien er daarover geen akkoord werd bereikt tussen de sociale partners, werd de loonbevriezing bij koninklijk besluit afgekondigd. Aangezien de loonindexering in 2013 gevoelig lager zou liggen dan in 2012, zou de toename van de nominale bruto-uurlonen dit jaar niet meer dan 1,5 % bedragen (tegenover 3,1 % vorig jaar). De groei van de nominale uurloonkosten zou nog lager uitkomen (1,4 %) als gevolg van de nieuwe goedgekeurde socialebijdrageverminderingen. Ook in 2014 zou enkel de indexering een opwaarts effect hebben op de nominale bruto-uurlonen, die met 1,2 % zouden stijgen. De nominale uurloonkosten zouden met 1,1 % toenemen. Gelet op de uiterst geringe productiviteitsgroei in 2013 en 2014, zouden de loonkosten per eenheid product toenemen met respectievelijk 1,3 % en 0,6 %. Simulaties met het econometrische HERMES-model geven aan dat de combinatie van de reële loonbevriezing en de bovenvermelde patronale bijdrageverminderingen de toename van de loonkosten per eenheid product tegen 2014 met 1,1 % zou afgeremd hebben (t.o.v. een situatie zonder die maatregelen).

Voor de periode vanaf 2015 houdt het scenario geen rekening met bijkomende loonkostenverlagingen, die de regering zou kunnen nemen in overleg met de sociale partners met het oog op het wegwerken van de loonkostenhandicap tegen 2018. De overheid heeft bijkomende patronale lastenverlagingen voor 2015 gekoppeld aan het respecteren van de loonnorm voor 2013-2014 en bijkomende lastenverlagingen voor 2017 aan het respecteren van de nog niet gekende loonnorm voor 2015-2016. Zonder die bijkomende maatregelen zou de groei van de bruto-uurlonen vóór indexering gemiddeld 0,6 % per jaar bedragen, in lijn met de macro-economische determinanten en de evolutie van de werkloosheid. Rekening houdend met een indexering van ongeveer 1,6 % per jaar, zouden de

---

⁸ En zelfs tot 1,3 ppt als men het verschil beschouwt tussen de industrie en de marktdiensten zonder de dienstenchequewerkgelegenheid en de PWA-banen, twee categorieën die gekenmerkt worden door een bijzonder lage productiviteitsgroei.

nominale bruto-uurlonen stijgen met 2,2 % en zou de toename van de loonkosten beperkt blijven tot 2,1 %. Gegeven een productiviteitsgroei in de marktsector van 0,9 % per jaar, zouden de loonkosten per eenheid product toenemen met gemiddeld 1,2 % per jaar over de periode 2015-2018.

2.2.5. Inflatie

De Belgische inflatie, die gemeten wordt met het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), bedroeg 2,8 % in 2012 tegenover 3,5 % het jaar voordien. Die vertraging wordt vooral verklaard door een gematigde groei van de olieprijzen. De gezondheidsindex (die geen rekening houdt met het prijsverloop van benzine, diesel, alcoholhoudende dranken en tabaksproducten) is gestegen met 2,6 %. De inflatie zou in 2013 verder afkoelen tot 0,9 %. De prijsdalingen voor energieproducten, die nog versterkt worden door federale maatregelen, leveren de belangrijkste bijdrage tot die vertraging, maar ook andere technische en methodologische factoren zouden de evolutie van het NICP beïnvloeden. De inflatie zou relatief laag blijven in 2014, met een groei van 1,2 %, terwijl de energieprijzen neerwaartse druk zouden blijven uitoefenen. Vanaf 2015 zou de groei van het NICP (net zoals die van de deflator van de particuliere consumptie) ongeveer 1,6 % bedragen. Dat groeitempo ligt duidelijk lager dan de inflatie over de periode 2007-2012, die gemiddeld 2,2 % bedroeg volgens de deflator van de particuliere consumptie en 2,5 % op basis van het NICP.

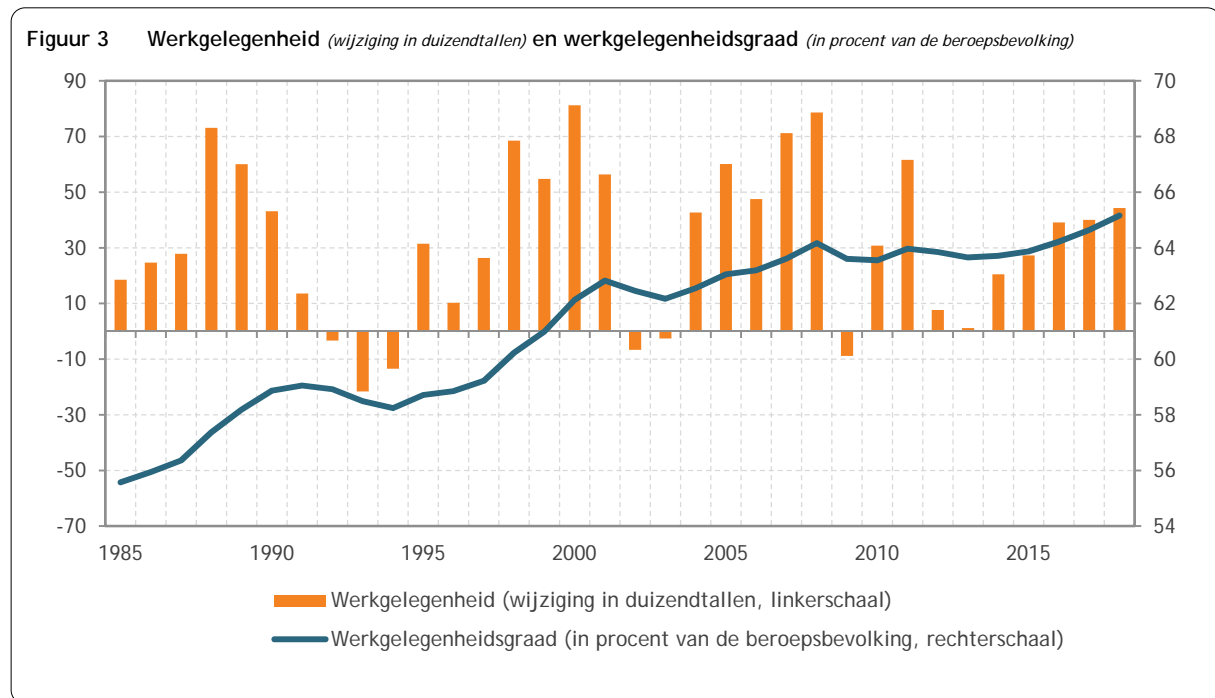
2.2.6. Werkgelegenheid en werkloosheid

Als gevolg van de ongunstige conjunctuur en de terugval van de werkgelegenheid bij de overheid, zou de totale binnenlandse werkgelegenheid in 2013 nauwelijks groeien. Binnen de marktbedrijfstakingen zou de verwerkende nijverheid het zwaarst getroffen worden en 10 000 banen verliezen, terwijl de marktdiensten niettemin een winst van 17 000 eenheden zouden boeken. Nadien zou de groei van de werkgelegenheid in de marktbedrijfstakingen geleidelijk versnellen en vanaf 2016 oplopen tot gemiddeld 1,1 % per jaar, bij een groei van de activiteit van gemiddeld 2 % per jaar en bijgevolg nog steeds bescheiden productiviteitswinsten (0,9 % per jaar). Bij de overheid zou de werkgelegenheid terug toenemen vanaf 2015 (met 9 000 banen op vier jaar tijd). Die groei van de overheidstewerkstelling zou zich integraal situeren in het onderwijs.

Over de volledige projectieperiode (2013-2018) stijgt de binnenlandse werkgelegenheid met 172 000 personen. De marktdiensten blijven de belangrijkste motor voor die groei (+211 000 banen), terwijl in de industrie de verwerkende nijverheid 36 000 banen verliest maar de bouwnijverheid 13 000 banen wint. In totaal zou de werkgelegenheidsgraad⁹ stijgen van 63,8 % in 2012 tot 65,2 % tegen 2018. Volgens de definitie die gehanteerd wordt in het kader van de EU2020-strategie (gemeten op basis van de Enquête naar arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar), zou de werkgelegenheidsgraad 68,4 % bedragen in 2018, wat nog ver onder de doelstelling ligt van 73,2 % die België beoogt tegen 2020.

---

⁹ Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar.

Dat het aantal werklozen¹⁰ in de jaren na de -financiële crisis veel minder sterk steeg dan verwacht (+27 000 personen in de periode 2009-2011), heeft zowel te maken met de bijzonder zwakke productiviteitsgroei in die periode als met de negatieve schokken op de activiteitsgraden in de jongere- en middenleeftijdsklassen. Beide fenomenen beperkten ook vorig jaar de toename van de werkloosheid (+9 000 personen). Nochtans zou de werkloosheid verder oplopen tijdens de periode 2013-2015 (met 52 000 personen), omdat de werkgelegenheidsgroei slechts langzaam terug aantrekt na de huidige conjunctuurverzwakking terwijl het effect van de structurele hervormingen op het arbeidsaanbod dan al volop speelt. De werkloosheidsgraad zou daardoor stijgen van 12,1 % in 2012 tot 12,8 % in 2015. Vanaf 2016 zou de werkgelegenheid sterker groeien terwijl vanaf 2017 de groei van de beroepsbevolking zou verzwakken. Door de terugval van de werkloosheid in de periode 2016-2018 (-50 000 eenheden) zou de werkloosheidsgraad opnieuw zijn niveau van vóór de crisis benaderen (11,7 %). Tot slot merken we op dat de geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad (gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten) 7,8 % zou bedragen in 2018, tegenover 7,6 % in 2012.

2.2.7. Overheidsfinanciën

Ondanks de zwakke economische groei, zou het tekort van de gezamenlijke overheid in 2013 beduidend afnemen. Rekening houdend met de beschikbare informatie op de afsluitingsdatum van deze Vooruitzichten¹¹ zou het tekort dalen van 3,9 % van het bbp in 2012 tot 2,9 % dit jaar¹². Die evolutie wordt verklaard door lagere kapitaaloverdrachten (de herkapitalisatie van de Dexia-groep is enkel voor rekening van 2012), door de terugval van de investeringen van de lagere overheid en door

¹⁰ Administratief concept, inclusief de volledige uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.

¹¹ De afsluitdatum is 22 april 2013. Deze vooruitzichten houden dan ook geen rekening met maatregelen die nadien werden genomen, zoals de begrotingscontrole van de gefedereerde entiteiten (behalve die van de Vlaamse Gemeenschap) of de verkoop van de portefeuille van Royal Park Investments.

¹² Volgens de definitie conform de procedure bij buitensporige tekorten (EDP).

het restrictieve begrotingsbeleid van de verschillende deelsectoren. De ontvangsten zouden in 2013 verder toenemen tot 48,7 % van het bbp als gevolg van de vooral op federaal niveau genomen maatregelen. Naast de kapitaaluitgaven zouden de overige componenten van de primaire uitgaven in totaal stijgen met 0,5 ppt van het bbp door de zwakke economische groei (noemereffect). De rentelasten zouden licht afnemen (-0,2 ppt van het bbp) dankzij de daling van de rentevoeten.

Het Belgische stabiliteitsprogramma van april 2013 beoogt een verbetering van het structurele vorderingensaldo met 1 % van het bbp in 2013. De verbetering van dat saldo, berekend volgens de methodologie van de Europese Commissie, zou dit jaar echter niet meer dan 0,6 % van het bbp bedragen. De verschillende beleidsniveaus zouden bijgevolg bijkomende maatregelen moeten nemen in de loop van het jaar om de doelstelling van het stabiliteitsprogramma te halen.

Bij ongewijzigd beleid en ongewijzigde wetgeving, zou het tekort van de gezamenlijke overheid in 2014 uitkomen op 3 % van het bbp. Die verslechtering wordt voornamelijk verklaard door het eenmalig karakter van sommige maatregelen in 2013, waardoor de ontvangsten het jaar nadien dalen met 0,5 ppt van het bbp. De uitgaven zouden eveneens dalen, zij het in mindere mate, vooral als gevolg van de gunstige evolutie van de indexeringen van de lonen en de sociale uitkeringen t.o.v. de bbp-deflator en van een sterkere economische groei. Vanaf 2015 zouden de totale ontvangsten zich stabiliseren rond 48,1 % van het bbp. Door de afname van de werkingskosten van de overheid en de rentelasten zouden de uitgaven licht dalen tot 50,6 % van het bbp in 2018. Het vorderingensaldo zou echter niet ver onder de grens van de buitensporigtekortprocedure uitkomen, aangezien het in 2018 nog 2,5 % van het bbp zou bedragen.

Hoewel de uitgavenstijging in de sociale zekerheid groter zou zijn dan de bbp-groei, zou die deelsector over de volledige projectieperiode een begrotingsevenwicht kennen dankzij een evenwichtsdotatie door de federale overheid. Op basis van de huidige financieringsmechanismen¹³ zou het tekort van de federale overheid relatief stabiel blijven rond 2,9 % van het bbp. Binnen Entiteit II zouden de gemeenschappen en de gewesten in 2013 globaal een licht tekort van 0,2 % van het bbp vertonen, dat geleidelijk zou verdwijnen en veranderen in een overschot van 0,4 % van het bbp op middellange termijn. De rekening van de lagere overheid zou in evenwicht blijven tot 2016 en vervolgens lichte tekorten vertonen in de aanloop naar de lokale verkiezingen.

De overheidsschuld zou verder toenemen tot 100,9 % van het bbp in 2013 (onder voorbehoud van bijkomende maatregelen die nog genomen kunnen worden om de schuld te beperken), vooral als gevolg van de zwakke nominale bbp-groei. De Belgische deelname aan het Europees Stabiliteitsmechanisme en aan het Europees Fonds voor Financiële Stabiliteit zouden eveneens bijdragen aan die toename, terwijl de gedeeltelijke terugbetaling door KBC van de door het Vlaamse Gewest verleende -financiële steun de toename zou beperken. Op middellange termijn zou de schuldgraad licht dalen (tot 99 % van het bbp in 2018) onder impuls van een klein primair overschot en een impliciete rente die lager is dan de nominale economische groei.

---

¹³ Aangezien de zesde staatshervorming niet is afgerond bij het afsluiten van deze Vooruitzichten, berust de projectie van de financiën van de verschillende deelsectoren op de huidige financieringsmechanismen en houdt ze geen rekening met eventuele lastenoverdrachten tussen Entiteit I en Entiteit II.

VOORUITZICHTEN

Tabel 4: **Vorderingensaldo¹**
in procent van het bbp

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Gezamenlijke overheid	-3,7	-3,9	-2,9	-3,0	-2,9	-2,8	-2,7	-2,5
Entiteit I	-3,4	-3,5	-2,8	-3,0	-2,9	-2,9	-2,9	-2,8
Federale overheid	-3,4	-3,4	-2,8	-3,0	-2,9	-2,9	-2,9	-2,8
Sociale zekerheid	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Entiteit II	-0,3	-0,4	-0,2	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2
Gemeenschappen en gewesten	-0,2	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,3	0,4
Lagere overheid	-0,1	-0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,1

1. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (PBT).

3. Synthese van de regionale macro-economische evoluties

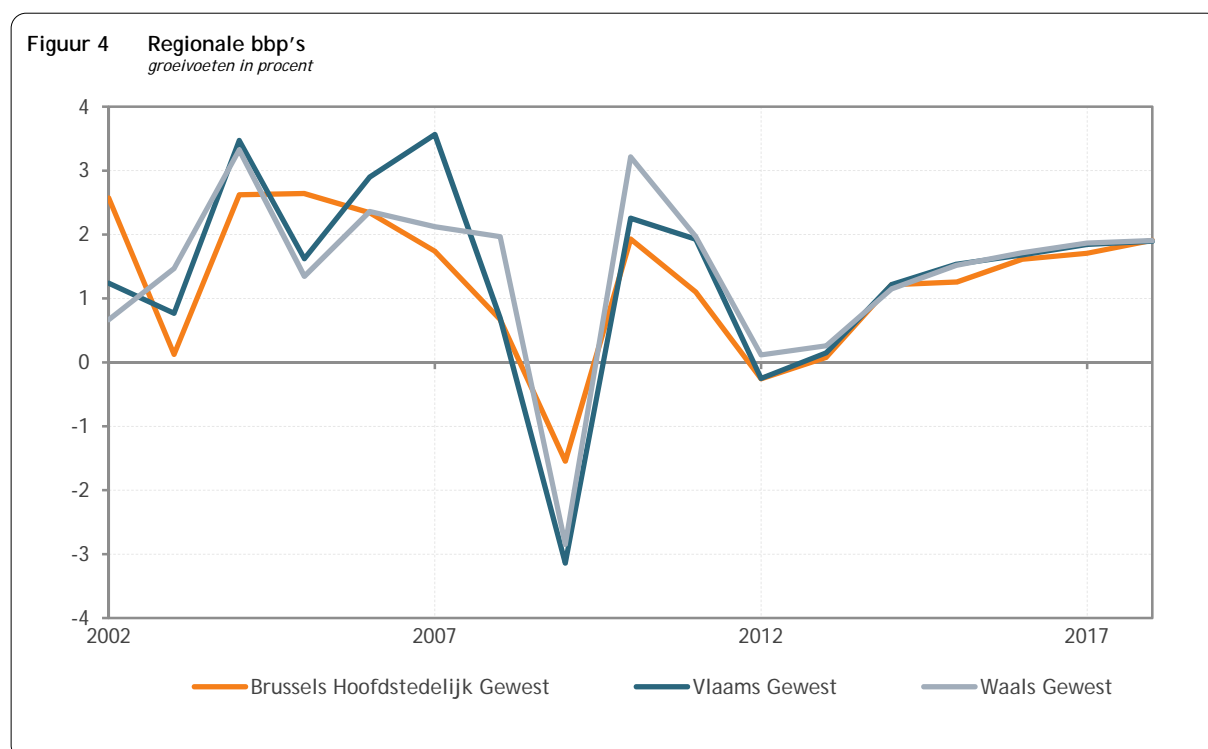
Dit hoofdstuk vat de belangrijkste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten samen. Deel 3.1 toont de evoluties van de voornaamste geregionaliseerde macro-economische aggregaten (met uitzondering van de investeringen¹⁴): toegevoegde waarde (en bruto binnenlands product), totale werkgelegenheid, productiviteit en loonkosten. De gedetailleerde resultaten voor de arbeidsmarkt komen aan bod in deel 3.2.

3.1. Macro-economische resultaten

Economische groei

Na twee jaren van economisch herstel in alle gewesten – “het krachtigst in Wallonië” (INR 2013)¹⁵ –, bleef in 2012 geen enkel gewest gespaard door de conjunctuurverzwakking. Volgens de HERMREG ramingen zou de economische activiteit in 2012, gemeten via het bbp in volume, in Vlaanderen en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest licht gedaald zijn (met bijna 0,3 %) en in Wallonië veeleer gestagneerd zijn (+0,1 %) (zie figuur 4 en tabel 5 hieronder).

In de veronderstelling van een traag herstel van de eurozone in 2013, zou de economische groei in 2013 zeer zwak zijn in de drie gewesten en tussen 0,1 en 0,3 % bedragen (tabel 5).

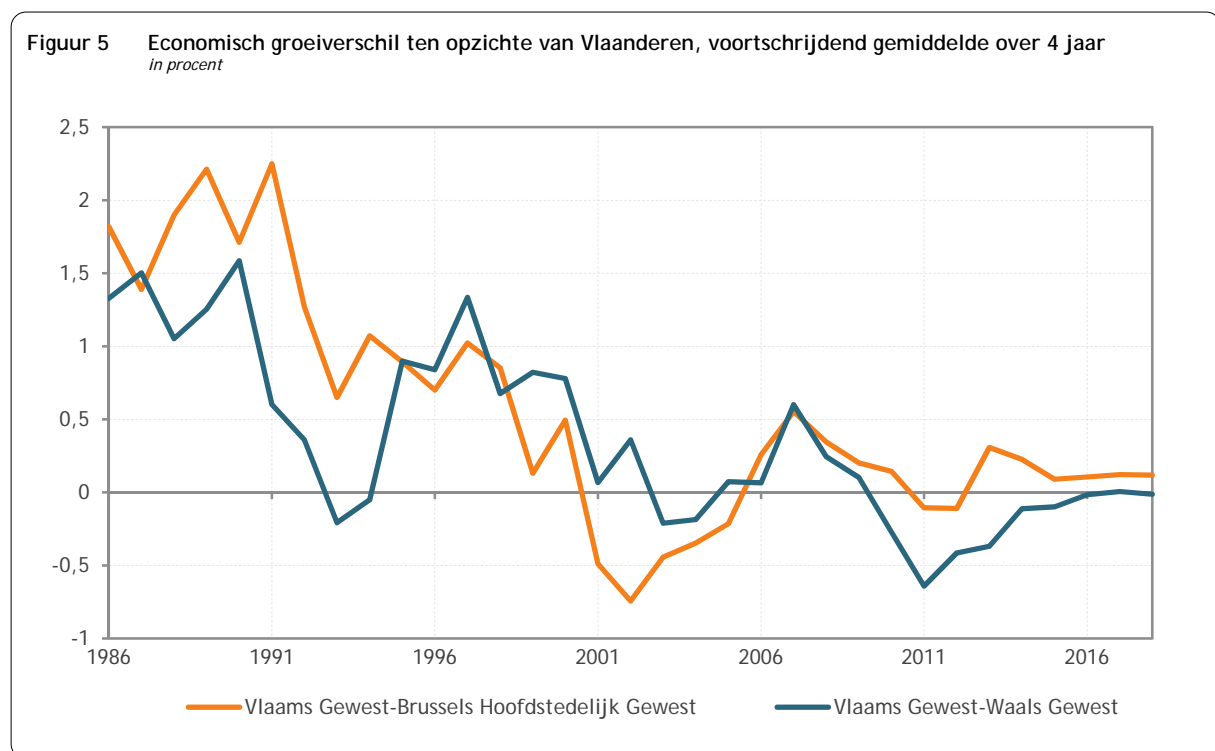
¹⁴ Merk op dat de investeringen niet gepubliceerd werden in de laatste regionale rekeningen van het INR (2013) en dus ook geen deel uitmaken van deze publicatie.

¹⁵ Zie het INR-Perscommuniqué (2013) .

Vanaf 2014 zouden de gewesten een gelijkaardige economische groei optekenen tot op het einde van de projectieperiode: de gemiddelde groei van het bbp in volume zou in elk gewest tussen 1,6 en 1,8 % per jaar bedragen over de periode 2015-2018.

De bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen', 'overige marktdiensten' en in mindere mate 'vervoer en communicatie' zouden bijdragen tot het herstel van de Brusselse groei over de periode 2015-2018. Maar de bijdrage van de bedrijfstakken 'energie' en 'krediet en verzekeringen' tot de groei van de toegevoegde waarde zou er geringer zijn dan vóór de crisis, ondanks een belangrijke heropleving in de laatstgenoemde bedrijfstak. In Vlaanderen en Wallonië zou de economische groei op middellange termijn ondersteund worden door de bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'handel en horeca' en 'overige marktdiensten' (zie ook hoofdstuk 4 voor meer gedetailleerde resultaten per HERMREG-bedrijfstak en per gewest).

Uit figuur 5 blijkt dat het groeioverschot van het Vlaamse Gewest ten opzichte van de twee andere Belgische gewesten trendmatig is afgenomen in de tijd. Gelet op de relatief gunstige evolutie van de economische groei in Wallonië in het meer recente verleden (gemiddeld 2,6 % per jaar in 2010 en 2011, d.i. 0,5 ppt meer dan het nationaal gemiddelde), zou het positief groeiverschil ten gunste van Wallonië toegenomen zijn vanaf 2008, maar op middellange termijn verdwijnen volgens onze ramingen.

Totale werkgelegenheid per gewest

Over de periode 2013-2014 zou elk van de drie Belgische gewesten een zwakke groei van de binnenlandse werkgelegenheid laten optekenen (0,2 à 0,3 % gemiddeld per jaar). Op middellange termijn zou, samen met het geleidelijk aantrekken van de economische groei, de jobcreatie versnellen tot een gemiddeld groeitempo van 0,7 % tot 0,9 % per jaar (zie tabel 5). Tussen 2013 en 2018 zou de totale binnenlandse werkgelegenheid toenemen met 30 000 personen in Brussel, 98 000 personen in

Vlaanderen en 44 000 personen in Wallonië. Op middellange termijn zouden de takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (inclusief dienstenchequewerkgelegenheid) in elk gewest de drijvende kracht vormen achter de werkgelegenheidsgroei.

Productiviteit en lonen per gewest

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zou de verwachte reële productiviteitsgroei in de marktbedrijfstakken het geringste zijn van de drie Belgische gewesten (0,7 % per jaar over de periode 2015-2018 zie tabel 5). Dat staat in contrast met wat voor de crisis werd vastgesteld. In het bijzonder zou de productiviteit van de bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen' en 'vervoer en communicatie' (30 % van de lokale economie) toenemen tegen een ritme dat lager is dan vóór de crisis; de groeivoet van de productiviteit van deze bedrijfstakken herneemt weliswaar op middellange termijn.

Zowel op middellange termijn als voor de volledige projectieperiode, zou Wallonië de sterkste productiviteitsgroei in de marktbedrijfstakken optekenen (1,1 % per jaar over de periode 2015-2018 zie tabel 5); dat zou deels verklaard worden door een inhaalbeweging van een minder gunstige evolutie voor de marktdiensten in dat gewest voor 2012.

De productiviteitsgroei in de marktbedrijfstakken in het Vlaamse Gewest zou gedurende 2015-2018 met gemiddeld 0,9 % per jaar bedragen. Vooral in de marktdiensten zou het Vlaamse Gewest een lagere productiviteitsgroei optekenen, zowel in de periode 2015-2018 als over de gehele projectieperiode.

Gelet op het relatief gecentraliseerd systeem voor loonoverleg in België, is het weinig verrassend dat dat verwachte loonevolutie in tabel 5 vergelijkbaar is voor de drie gewesten: +0,3 % tot +0,4 % per jaar, in reële termen, over de volledige projectieperiode 2012-2018. In de drie gewesten zou de geprojecteerde reële productiviteitsgroei dus hoger liggen dan de toename van de reële loonkosten. Bijgevolg zouden de reële loonkosten per eenheid product op middellange termijn dalen in de marktbedrijfstakken van de drie gewesten (tussen -0,1 % per jaar in Vlaanderen en -0,4 % per jaar in Brussel).

Inkomens van de huishoudens

Tijdens de projectieperiode (2012-2018) zou het beschikbaar inkomen van de huishoudens sneller toenemen in Brussel (3 % gemiddeld per jaar, in nominale termen) dan in Vlaanderen en Wallonië (2,7 %). Ondanks een relatief tragere groei van de totale sociale uitkeringen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zou het Brussels beschikbaar inkomen gemiddeld sneller toenemen dan in het Vlaamse en Waals Gewest¹⁶. Dit komt door een hogere groei van de belangrijkste componenten (beloning van werknemers, inkomen van de zelfstandigen) van het primair inkomen, namelijk van het inkomen uit arbeid en kapitaal vóór verplichte heffingen. De groei van het Vlaams en het Waals

---

¹⁶ Het rekeningensysteem van de regionale huishoudens zal in detail geanalyseerd worden in hoofdstuk 5. Dat systeem bestaat in de ESR95 in de registratie van de inkomsten uit economische activiteit en de behandeling van lopende overdrachten tussen de huishoudens en de overige economische actoren ("secundaire inkomensverdelingsrekening").

primair inkomen zou quasi identiek zijn; het inkomen van de zelfstandigen zou sneller stijgen in Vlaanderen dan in Wallonië, terwijl het omgekeerde geldt voor de bezoldigingen van de loontrekkenden. Het groeitempo van de totale sociale uitkeringen zou in de periode 2012-2018 iets hoger zijn in Vlaanderen dan in Wallonië.

In combinatie met de bevolkingsvooruitzichten van elk gewest, geven die verwachte evoluties van de inkomsten over de projectieperiode toch aan dat het beschikbaar inkomen per inwoner in Vlaanderen en in Wallonië (2,1 %) duidelijk sneller groeit dan in Brussel (1,6 %) als gevolg van de relatief sterkere groei van de Brusselse bevolking op middellange termijn.

Tabel 5: Voornaamste macro-economische resultaten van de regionale vooruitzichten
(groeivoeten in procent)

	2011	2012	2013	2014	Gemiddelden			
					2015-2018	1998-2004	2005-2011	2012-2018
1. Bruto binnenlands product in volume (1)								
Het Rijk	1,8	-0,2	0,2	1,2	1,7	2,2	1,4	1,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,1	-0,3	0,1	1,2	1,6	2,4	1,3	1,1
Vlaams Gewest	1,9	-0,3	0,2	1,2	1,7	2,2	1,4	1,2
Waals Gewest	2,0	0,1	0,3	1,2	1,8	2,1	1,4	1,2
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)								
Het Rijk	2,1	-0,1	0,0	1,2	1,8	2,1	1,5	1,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,4	-0,2	-0,0	1,2	1,7	2,4	1,3	1,1
Vlaams Gewest	2,3	-0,2	0,0	1,2	1,8	2,1	1,5	1,1
Waals Gewest	2,3	0,2	0,1	1,1	1,8	2,1	1,5	1,2
3. Totale binnenlandse werkgelegenheid (1)								
Het Rijk	1,4	0,2	0,0	0,4	0,8	1,0	1,1	0,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,7	-0,1	0,4	0,2	0,9	0,9	0,8	0,6
Vlaams Gewest	1,2	0,2	-0,1	0,5	0,8	1,1	1,1	0,6
Waals Gewest	1,5	0,2	0,0	0,5	0,7	1,0	1,3	0,5
4. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1)								
Het Rijk	0,7	-0,4	-0,1	0,7	0,9	1,3	0,3	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,8	-0,4	-0,7	1,0	0,7	1,8	0,5	0,4
Vlaams Gewest	1,1	-0,6	0,0	0,7	0,9	1,2	0,3	0,5
Waals Gewest	0,7	-0,2	0,0	0,5	1,1	1,3	0,2	0,7
5. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1) (2)								
Het Rijk	-0,6	0,5	0,2	-0,1	0,5	0,7	-0,5	0,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-1,9	0,7	0,2	0,0	0,3	0,9	-0,5	0,3
Vlaams Gewest	-0,4	0,5	0,2	-0,1	0,5	0,9	-0,5	0,4
Waals Gewest	-0,2	0,5	0,0	0,1	0,5	0,4	-0,6	0,3
6. Beschikbaar inkomen van de huishoudens (tegen lopende prijzen) (1)								
Het Rijk	2,0	2,9	1,4	1,9	3,2	2,9	3,3	2,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,3	2,6	1,9	2,2	3,6	2,8	3,6	3,0
Vlaams Gewest	2,0	2,9	1,2	1,9	3,3	3,1	3,3	2,7
Waals Gewest	1,8	3,1	1,6	2,0	3,0	2,6	3,2	2,7

(1) Groeivoeten in %.

(2) De loonkosten in het HERMREG-model zijn de loonkosten na aftrek van loonsubsidies (in tegenstelling tot de loonkosten op nationaal niveau zoals weergegeven in tabel 2).

3.2. Arbeidsmarkt

De werkgelegenheid in de bedrijven gevestigd op het grondgebied van een gewest, ongeacht het gewest van herkomst van de werknemers, noemen we 'regionale binnenlandse werkgelegenheid'. De werknemers die niet woonachtig zijn in het gewest waar ze werken, worden 'pendelarbeiders' genoemd; zij die niet woonachtig zijn in het land waar ze werken, worden 'grensarbeiders' genoemd. Door het saldo van de pendelarbeid en dat van de grensarbeid toe te voegen aan de totale binnenlandse werkgelegenheid van een gewest, verkrijgt men de 'regionale werkende beroepsbevolking' of de 'werkgelegenheid naar woonplaats', wat dus overeenstemt met de werkgelegenheid van de ingezetenen van een gewest.

De verwachte evoluties van het aantal werklozen en van de werkloosheidsgraad resulteren uit de vergelijking van het arbeidsaanbod met de arbeidsvraag. De vooruitzichten voor het nationaal en regionaal arbeidsaanbod worden bottom-up berekend met behulp van een aparte sociodemografische module. Het resultaat op nationaal niveau is de som van de regionale ramingen. De resultaten van de sociodemografische projectie van het arbeidsaanbod worden gebruikt als exogene hypothesen in de eigenlijke regionale economische projectie.

Al deze elementen – demografie en arbeidsaanbod, totale regionale binnenlandse werkgelegenheid¹⁷, pendelarbeid, saldo van de grensarbeid, regionale werkende beroepsbevolking – zullen achtereenvolgens beschreven worden in de onderstaande paragrafen. Tot slot worden de regionale ontwikkelingen van de werkgelegenheidsgraad op middellange termijn besproken en de vooruitzichten inzake het aantal werklozen en de werkloosheidsgraad geanalyseerd.

3.2.1. Demografie en arbeidsaanbod

Uit de bevolkingstoestand op 1 januari 2012 (de laatst beschikbare observatie) blijkt dat de Belgische bevolking sterk toenam tussen januari 2011 en januari 2012 (+84 700 personen), maar dat die toename een stuk lager lag dan het jaar daarvoor (toen nog +111 400 personen). Die afzwakking is voornamelijk het gevolg van de evolutie van het extern migratiesaldo, dat in 2010 nog een recordpeil had bereikt (79 500 personen), maar dat, onder meer onder invloed van een minder hoog aantal regulariseringen van mensen zonder papieren, in 2011 terugviel tot 62 200 personen.

De bevolkingsvooruitzichten¹⁸ vertrekken van die geobserveerde toestand op 1 januari 2012, en projecteren opeenvolgende situaties op 1 januari. In die projectie werd rekening gehouden met de sterke afname die men in de loop van 2012 vaststelde in de immigratie via de kanalen 'gezinshereniging' en 'machtiging tot verblijf om humanitaire redenen' en waarvan verondersteld wordt dat ze als structureel beschouwd mag worden. In jaargemiddelden zou de groei van de Belgische bevolking dan teruggevallen zijn van 0,9 % in 2011 tot 0,74 % in 2012 (zie tabel 6).

De terugval in de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (van 0,63 % in 2011 tot 0,34 % in 2012) was nog sterker, omdat – bovenop de afname van het extern migratiesaldo – vorig jaar een grotere

---

¹⁷ Een diepgaandere analyse van de resultaten betreffende de werkgelegenheid per bedrijfstak wordt gemaakt in hoofdstuk 4.

¹⁸ Bevolkingsvooruitzichten 2012-2060, FPB-ADSEL, mei 2013.

bevolkingscohorte de kaap van 65 jaar bereikte. Het laatste fenomeen speelt sterker in Vlaanderen (waar de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd vermindert van 0,42 % tot 0,23 %) en in Wallonië (afname van 0,47 % tot 0,15 %), het minder sterke migratiesaldo heeft vooral gevolgen voor Brussel (waar de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd terugviel van 2,3 % tot 1,56 %).

Tot en met 2015 zou de groei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd vrijwel op hetzelfde peil blijven, nog steeds geruggensteund door een beduidend positief migratiesaldo. Voor de periode daarna houden de Bevolkingsvooruitzichten rekening met een geleidelijke verdere afbrokkeling van het migratiesaldo (tot 40 400 personen in 2018), omdat de relatieve aantrekkingskracht van België als gastland voor niet-EU15 migranten enigszins zou afnemen, naarmate het welvaartsverschil tussen België en de overige Europese landen verkleint. Bovendien vergroot naar het einde van de periode toe opnieuw de omvang van de bevolkingscohorten die de bevolking op arbeidsleeftijd verlaten. Beide factoren samen zorgen er voor dat de groei van de Belgische bevolking op arbeidsleeftijd geleidelijk afneemt en nog slechts 0,12 % bedraagt in 2018.

Tabel 6: Scenario voor demografie en arbeidsaanbod
jaargemiddelden

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Totale bevolking								
<i>1a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	98,0	81,3	80,7	81,5	71,5	34,3	81,8	75,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	24,7	18,4	18,1	18,4	14,5	7,3	17,9	16,1
Vlaams Gewest	49,4	42,4	41,5	41,5	36,6	17,7	42,7	38,8
Waals Gewest	24,0	20,6	21,1	21,7	20,4	9,2	21,1	20,7
<i>1b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,9	0,7	0,7	0,7	0,6	0,3	0,8	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,2	1,6	1,6	1,6	1,2	0,8	1,7	1,4
Vlaams Gewest	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,3	0,7	0,6
Waals Gewest	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,3	0,6	0,6
2. Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)								
<i>2a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	45,3	24,9	24,8	25,5	17,0	18,4	55,7	20,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	17,1	11,9	11,8	12,2	9,0	6,2	13,6	10,3
Vlaams Gewest	17,4	9,4	9,3	8,6	3,3	4,9	24,6	5,8
Waals Gewest	10,8	3,6	3,6	4,7	4,7	7,3	17,6	4,4
<i>2b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,6	0,3	0,3	0,4	0,2	0,3	0,8	0,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,3	1,6	1,5	1,6	1,1	1,0	1,9	1,3
Vlaams Gewest	0,4	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,6	0,1
Waals Gewest	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,8	0,2
3. Activiteitsgraad, definitie FPB (1)(2)								
Het Rijk	72,7	72,6	72,7	73,0	73,8	71,4	72,8	73,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	73,1	72,4	72,1	72,1	71,8	72,8	74,2	72,0
Vlaams Gewest	73,9	73,9	74,1	74,5	75,7	72,2	73,7	74,8
Waals Gewest	70,3	70,4	70,5	70,7	71,2	69,6	70,9	70,9

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
4. Beroepsbevolking (15 jaar en meer), definitie FPB								
<i>4a. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	33,3	15,8	27,0	37,5	27,5	49,3	37,7	27,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	8,6	3,1	6,6	8,3	6,0	8,7	8,3	6,0
Vlaams Gewest	17,7	7,1	16,4	20,6	15,1	23,4	19,9	14,9
Waals Gewest	7,0	5,7	4,0	8,7	6,4	17,2	9,5	6,3
<i>4b. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	0,6	0,3	0,5	0,7	0,5	1,0	0,7	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,6	0,6	1,2	1,5	1,0	1,9	1,6	1,0
Vlaams Gewest	0,6	0,2	0,5	0,7	0,5	0,8	0,7	0,5
Waals Gewest	0,4	0,3	0,2	0,5	0,4	1,1	0,6	0,4

(1) Verhouding tussen beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

(2) In de kolom 2015-2018 wordt de waarde op het einde van de periode (2018) weergegeven.

Die terugval is relatief het sterkst in Brussel (nog 0,83 % groei in 2018, maar het blijft wel het gewest met de sterkste aangroei), gevolgd door Vlaanderen (waar de groei in 2018 met -0,03 % zelfs licht negatief zou worden, een situatie die nog nooit is voorgekomen tijdens de observatieperiode, die aanvangt begin jaren zeventig) en is het minst sterk in Wallonië (nog 0,12 % groei in 2018). De bevolking op arbeidsleeftijd blijft dus op middellange termijn (periode 2012-2018) beduidend sterker groeien in Brussel (gemiddeld 1,3 % per jaar) dan in Wallonië (0,19 % per jaar) en in Vlaanderen (0,14 % per jaar). De Belgische bevolking op arbeidsleeftijd groeit met gemiddeld 0,28 % per jaar. In ruimer historisch perspectief is die groei nog altijd aanzienlijk, maar in vergelijking met het recente verleden boet hij sterk aan kracht in.

De Belgische activiteitsgraad¹⁹ klom onafgebroken gedurende twee decennia (van 64,2 % in 1985 tot 73,4 % in 2005), daalde echter tot 72,7 % in 2007, en bleef de afgelopen vijf jaar rond dat peil hangen. Gedeeltelijk heeft de breuk in de evolutie van de globale activiteitsgraad te maken met de leeftijdsopbouw van de bevolking op arbeidsleeftijd. Vooral in de periode 2004-2010 nam het gewicht van de oudste bevolkingsgroepen op arbeidsleeftijd (met traditioneel lager dan gemiddelde activiteitsgraden) sterk toe, waardoor de evolutie van de globale activiteitsgraad fors gedrukt werd. Dat volstaat echter niet als verklaring. Los daarvan stellen we immers vast dat gemiddeld genomen tijdens de jongste zes jaar wijzigingen in het aanbodgedrag²⁰ niet langer positief bijdroegen aan de groei van het arbeidsaanbod.

Nochtans bleven zowel de toenemende participatie op de arbeidsmarkt van recentere generaties vrouwen als het overheidsbeleid ter aanmoediging van arbeidsmarktdeelname in de oudere leeftijdsklassen (optrekken pensioenleeftijd voor vrouwen; maatregelen op het vlak van brugpensioenen uit het generatiepact) tijdens die periode voor structurele positieve impulsen zorgen aan de groei van het arbeidsaanbod bij 50-plussers. Dat werd echter volledig tenietgedaan door negatieve evoluties van de activiteitsgraden in de overige leeftijdsklassen.

¹⁹ Administratieve definitie. Gedefinieerd als de verhouding tussen de totale beroepsbevolking van 15 jaar en meer (op basis van cijfers over werkgelegenheid en werkloosheid van de sociale zekerheidsinstellingen, inclusief 'oudere werklozen') en de bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

²⁰ Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

In de jongste leeftijdsklassen kan die vaststelling nog verklaard worden door de verdere toename van de participatie in het hoger onderwijs en de verlenging van de studieduur die gepaard gaat met de Bolognahervormingen, eventueel nog versterkt door een negatief effect van de aanslepende economische crisis op het aanbodgedrag. Het verlies aan dynamiek in de evolutie van de administratief gemeten activiteitsgraden onder 50 jaar is echter opvallend sterker dan in die van de overeenkomstige EAK²¹-gemeten activiteitsgraden. Er moeten dus – voor de gehele leeftijdsklasse onder 50 jaar – ook puur administratieve redenen zijn voor het feit dat hun bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod recent zo sterk terugviel. Vooral de strengere controles op actief zoekgedrag lijken een belangrijke rol gespeeld te hebben. Die hebben sinds het midden van de jaren 2000 geleid tot méér schorsingen van uitkeringstrekkers en zouden op die manier zowel de administratief gemeten werkloosheid als beroepsbevolking neerwaarts beïnvloed hebben.

De omslag in de evolutie van de activiteitsgraad in het midden van de jaren 2000 geldt voor de drie gewesten. Sinds 2007 is er nochtans een duidelijk herstel merkbaar in Vlaanderen, waar de activiteitsgraad klom van 73,3 % in 2007 naar 73,9 % in 2012, terwijl hij in Wallonië (afname van 71 % naar 70,4 %) en in Brussel (afname van 74,4 % naar 72,4 %) verder terrein bleef verliezen. In Wallonië en in Vlaanderen werd – in tegenstelling tot Brussel – de evolutie van de activiteitsgraad tot en met 2010 nog sterk gedrukt door veranderingen in de leeftijdsopbouw van de bevolking op arbeidsleeftijd. Maakt men daar abstractie van, dan blijkt dat in Vlaanderen de bijdrage van gedragswijzigingen aan de groei van het arbeidsaanbod tijdens de periode 2008-2012 opliep tot 0,22 ppt per jaar, terwijl die bijdrage in Wallonië licht negatief (-0,05 ppt per jaar) en in Brussel fors negatief (-0,55 ppt per jaar) was.

Voor de projectieperiode hebben we de hypothesen gehanteerd dat – bij ongewijzigd beleid – bij jongeren (15 tot 24 jaar) de daling van de activiteitsgraden uit het voorbije decennium zich doorzet, maar geleidelijk zou afvlakken. In de klasse van 25 tot 39 jaar behouden we de negatieve schokken uit het verleden, in de veronderstelling dat het strengere schorsingsbeleid duurzame effecten op de activiteitsgraden in die leeftijdsklasse heeft op middellange termijn.

Bovendien werd rekening gehouden met de te verwachten effecten van het geheel aan arbeidsmarktmaatregelen dat einde 2011 door de regering in de steigers werd gezet. De hervorming van het systeem van wachttuitkeringen (voortaan: inschakelingsuitkeringen) voor werkloze schoolverlaters gaat gepaard met een strengere controle op actief zoekgedrag in de betrokken doelgroep en – vanaf 2015 - met een beperking van de inschakelingsuitkeringen in de tijd. We verwachten daarom van deze maatregel een negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen: een gedeelte van de betrokkenen zou zich minstens tijdelijk terugtrekken uit de arbeidsmarkt (of minstens niet langer als werkzoekende geregistreerd worden). De overige maatregelen (hervorming TBS-stelsel in zowel het Vlaamse als Franstalige onderwijs; verstrengde voorwaarden voor instroom in voltijds tijdscrediet of voltijds brugpensioen; verhoging van de minimumleeftijd en verstrenging van de loopbaanvoorwaarde voor vervroegd pensioen) verruimen het arbeidsaanbod.

---

²¹ Enquête naar de arbeidskrachten van ADSEL.

In hun geheel zorgen de recente arbeidsmarkthervormingen voor een gevoelig positief effect op de groei van de beroepsbevolking. Dat effect is bovendien groter in Vlaanderen dan in beide andere gewesten. Enerzijds is de negatieve invloed van de maatregelen op het vlak van inschakelingsuitkeringen op het arbeidsaanbod veel sterker in beide overige gewesten (waar het aantal inschakelingsuitkeringstrekkingen een veel groter aandeel uitmaakt van de bevolking op arbeidsleeftijd), anderzijds heeft de hervorming van het brugpensioenstelsel (voortaan: stelsel van werkloosheid met bedrijfstoeslag) een veel sterkere impact op de beroepsbevolking in Vlaanderen (waar het aantal bruggepensioneerden hoger ligt).

Zowel in Wallonië als in Vlaanderen komt de impact van de hervormingen bovenop de structurele toename van de vrouwelijke activiteitsgraden bij 40-plussers die volgt uit cohorte-effecten. In Wallonië neemt de globale activiteitsgraad beduidend toe tijdens de projectieperiode, om in 2018 uit te komen op 71,2 % (+0,8 ppt tegenover 2012). In Vlaanderen is de stijging nog een stuk forser en zou de activiteitsgraad klimmen tot 75,7 % (+1,8 ppt tegenover 2012). Die toename zou in Vlaanderen en Wallonië enigszins afzwakken tijdens de tweede helft van de projectieperiode, omdat het zwaartepunt van de TBS-hervorming en de brugpensioenhervorming dan achter de rug liggen. In Brussel zouden – op basis van de in het verleden geobserveerde evolutie van de vrouwelijke activiteitsgraden tussen 30 en 55 jaar – cohorte-effecten nauwelijks een positieve invloed hebben op de groei van het arbeidsaanbod. De globale activiteitsgraad zou er in 2013 verder zakken tot 72,1 % en verder tijdens de projectieperiode nog licht afnemen, tot 71,8 % in 2018.

Ondanks de verdere daling van de Brusselse activiteitsgraad, groeit de beroepsbevolking in dat gewest op middellange termijn nog altijd beduidend sterker (1,04 % per jaar gemiddeld tijdens de projectieperiode) dan in Wallonië (0,48 %) en in Vlaanderen (0,38 %). Dat is volledig toe te schrijven aan de sterkere demografische impuls in Brussel. Wel is het zo dat het groeiverschil tussen Brussel en de beide andere gewesten enigszins terugvalt in vergelijking met het recente verleden.

Aggregatie op nationaal vlak leert dat de globale activiteitsgraad klimt tot 73,8 % in 2018 en dat de beroepsbevolking gemiddeld groeit met 0,51 % tijdens de projectieperiode. Zowel nationaal als in elk van de drie gewesten trekt de groei van de beroepsbevolking aan tijdens de eerste helft van de projectieperiode. Naar het einde van de periode zou de dynamiek afzwakken. Dat komt doordat de demografische bijdrage aan die groei afbrokkelt en het stuwend effect van de recente maatregelen op de evolutie van de activiteitsgraden in de klasse 55-64 jaar vermindert. Op het einde van de periode blijft de groei van de Brusselse beroepsbevolking (0,76 %) nog steeds hoger dan die van de Vlaamse (0,19 %) en de Waalse (0,21 %) beroepsbevolking.

3.2.2. Regionale binnenlandse werkgelegenheid

In deel 3.1 werd de projectie van de totale werkgelegenheid per gewest reeds bestudeerd. Ter herinnering, na een algemene verzwakking over de periode 2012-2013 (gemiddelde jaarlijkse groei van 0,2 % in Brussel, 0,1 % in Vlaanderen en in Wallonië) zou de totale werkgelegenheid per gewest licht toenemen in 2014 (0,2 % in Brussel, 0,5 % in Vlaanderen en in Wallonië). Op middellange termijn zou die toename nog sterker worden (2015-2018), met een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van 0,9 % in

Brussel, 0,8 % in Vlaanderen en 0,7 % in Wallonië. Hierna wordt de zelfstandige werkgelegenheid onderscheiden van de loontrekkende werkgelegenheid.

Vooreerst maakt dit laatste arbeidsstatuut iets meer dan 83 % uit van de totale werkgelegenheid, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, en 90 % in Brussel (2011). Daaruit volgt dat het geraamde ontwikkelingsprofiel van de loontrekkende werkgelegenheid in elk van de gewesten dicht aanleunt bij dat van de totale werkgelegenheid (reeds hiervoor beschreven). Tijdens de periode 2015-2018 zou het aantal loontrekkenden echter iets sneller toenemen in Vlaanderen en Wallonië (gemiddelde groei van 1,0 % per jaar in beide gewesten) dan in Brussel (0,8 % per jaar).

In 2011 situeerde 61 % van de zelfstandige werkgelegenheid zich in Vlaanderen, 29 % in Wallonië en bijna 10 % in Brussel. Tijdens de laatste 12 jaar nam de zelfstandige werkgelegenheid gemiddeld sneller toe in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en, in mindere mate, in Vlaanderen (respectievelijk met 1,8 % en 0,5 % per jaar over de periode 2000-2011). In Wallonië is het aantal zelfstandigen vrijwel stabiel gebleven sinds 2000 (gemiddeld -0,1 % groei per jaar), ondanks een lichte heropleving tijdens de periode 2007-2011.

In de meeste bedrijfstakken met een belangrijk aandeel zelfstandige werkgelegenheid, volgt de evolutie van die werkgelegenheid de historische trend en is zij weinig conjunctuurgevoelig in alle gewesten. Zo is de trend in de 'landbouw' en in de 'horeca en de handel' duidelijk neerwaarts in de drie gewesten, die in de 'overige marktdiensten' duidelijk opwaarts²².

Volgens onze ramingen zou, over de volledige projectieperiode, de zelfstandige werkgelegenheid in elk gewest stijgen in een tempo dat gemiddeld duidelijk lager ligt dan in het recente verleden: +1,6 % per jaar in Brussel, +0,2 % in Vlaanderen en -0,2 % in Wallonië tijdens de periode 2012-2018 tegenover resp. +2,8 %, +0,9 % en +0,4 % tijdens de periode 2005-2011.

3.2.3. Saldo van de grensarbeid en saldo van de pendelarbeid

Om de werkende beroepsbevolking per gewest te verkrijgen, dient men aan de hierboven besproken regionale binnenlandse werkgelegenheid het saldo van de regionale grensarbeid en het saldo van de regionale pendelarbeid toe te voegen. Daarbij speelt pendelarbeid in kwantitatieve termen duidelijk een belangrijkere rol dan grensarbeid.

Saldo van de grensarbeid

Het Belgisch saldo van de grensarbeid is positief, wat betekent dat het aantal Belgische ingezetenen die in het buitenland werken groter is dan het aantal buitenlandse ingezetenen die in België werken. In 2011 bedroeg het Belgisch saldo van de grensarbeid 76 900 personen, waarvan 37 % Vlaams, 36 %

---

²² De recente evolutie van de zelfstandige arbeid werd beïnvloed door een trendbreuk in bepaalde bedrijfstakken (in het bijzonder de bouw in Brussel), als gevolg van het groeiend aantal onderdanen van de nieuwe EU-lidstaten dat ervoor kiest zich onder dat statuut in België te vestigen wegens beperkingen op het vrij verkeer van loonarbeid. In de huidige vooruitzichten zou dit substitutie-effect slechts een zeer kleine rol spelen, aangezien die beperkingen werden opgeheven voor de meeste van die staten, behalve twee: Bulgarije en Roemenië. De loontrekkenden uit die twee laatste lidstaten zouden niet meer aan de verplichte werkvergunning onderworpen zijn vanaf 1 januari 2014 (bron: FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, <http://www.werk.belgie.be>).

Brussels (hoofdzakelijk het personeel van ambassades en internationale instellingen dat in Brussel woont) en 27 % Waals. In deze vooruitzichten wordt het nationaal saldo van de grensarbeid constant gehouden op zijn laatst waargenomen niveau (2012). De regionale opdeling van dat saldo zou over de gehele projectieperiode overeenkomen met die van het laatst waargenomen jaar. In 2018 zou het positief saldo van de grensarbeid de Waalse werkende beroepsbevolking dan voeden met iets meer dan 21 000 personen, die van Vlaanderen met bijna 27 000 personen en die van Brussel met bijna 29 000 personen.

Saldo van de pendelarbeid

De twee belangrijkste interregionale pendelstromen zijn de Vlaamse ingezetenen die in Brussel werken (bijna 220 000 personen in 2011) en de Waalse ingezetenen die in Brussel werken (bijna 117 000 personen in 2011). Naast die twee hoofdstromen, zijn er vier andere minder grote stromen, die in recente verleden vrijwel constant zijn toegenomen. In totaal wordt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gekenmerkt door een negatief pendelsaldo van ongeveer -281 000 in 2011 (zie tabel 7) omdat een groot deel van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid wordt ingenomen door werknemers uit Wallonië of Vlaanderen (zie verder). Het positief saldo van de Waalse pendelarbeid bedroeg ongeveer 115 000 personen in 2011, terwijl het positief saldo van de Vlaamse pendelarbeid bijna 166 000 personen bedroeg.

Volgens de huidige vooruitzichten zou het aandeel van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid dat wordt ingenomen door Vlaamse en Waalse ingezetenen verder dalen op middellange termijn en de in 2000 begonnen trend voortzetten. Dat aandeel bedroeg in 2000 nog 53,0 % maar was gezakt tot 48,6 % in 2011²³ (31,7 % Vlaamse ingezetenen en 16,9 % Waalse ingezetenen); in 2018 zou het 47,2 % bedragen. Die afnames volgen uit een quasi-stabilisatie op middellange termijn van het aantal Vlaamse pendelaars dat in Brussel werkt (219 800 personen in 2018 tegen 219 500 in 2011) en een lichte verhoging van de Waalse pendel naar Brussel (121 100 personen in 2018 tegen 116 900 in 2011). De overige vier interregionale pendelstromen – waarvan het niveau heel wat minder hoog is – zouden blijven toenemen op middellange termijn. Dat weerspiegelt de – in het verleden reeds waargenomen – toegenomen mobiliteit van de werknemers tussen de gewesten.

In totaal zou het positief saldo van de Waalse pendel, dat in ruime mate bepaald wordt door de stroom van Wallonië naar Brussel (en in mindere mate ook door die van Wallonië naar Vlaanderen), op middellange termijn stijgen (gemiddelde jaarlijkse groei van 0,6 % over de periode 2012-2018) tot 120 100 personen in 2018 (zie tabel 7) tegenover 115 400 personen in 2011, en dit ondanks de toename van de inkomende stromen uit Brussel en Vlaanderen.

Het positief saldo van de Vlaamse pendelarbeid, dat ruimschoots beïnvloed wordt door de stroom van Vlaanderen naar Brussel, zou dalen op middellange termijn (jaarlijks gemiddeld met 1,0 % tijdens de periode 2012-2018) tot slechts 154 800 personen in 2018, terwijl het in 2011 nog ging om 165 700 personen. De daling van het Vlaams pendelsaldo zou dus de stijging van het Waals saldo overtreffen.

---

²³ In 2011 bedroeg het aandeel van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid dat ingenomen wordt door Vlaamse ingezetenen 96,6 % en dat van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid ingenomen door Waalse ingezetenen 94,4 %.

Bijgevolg zou het Brussels pendelsaldo op middellange termijn minder negatief zijn en -274 900 personen bedragen in 2018, of 6 200 personen meer dan in 2011. Die toename zou resulteren uit iets minder dan 11 000 bijkomende pendelaars vanuit Brussel naar de twee andere Belgische gewesten, wat ruim voldoende is om de lichte toename van de totale inkomende stromen vanuit Vlaanderen en Wallonië (iets meer dan 4 000 pendelaars) te compenseren.

3.2.4. Regionale werkende beroepsbevolking

Zowel in Vlaanderen als in Wallonië is het aandeel van het interregionaal pendelsaldo in de werkende beroepsbevolking relatief laag (ongeveer 6 % in Vlaanderen en 8 % in Wallonië in 2011). Bijgevolg liggen in beide gewesten de toename van de binnenlandse werkgelegenheid en die van de werkende beroepsbevolking sterk in elkaars verlengde. In Brussel beïnvloedt het interregionaal pendelsaldo echter in grote mate de evolutie van de werkende beroepsbevolking.

Over de projectieperiode (2012-2018) en rekening houdend met de evolutie van het bovenbeschreven interregionaal pendelsaldo, zou de werkende beroepsbevolking gemiddeld sneller stijgen in Brussel (1,1 %) dan in Wallonië (0,5 %) en Vlaanderen (0,5 %). De binnenlandse werkgelegenheid zou daarentegen in een gelijkaardig ritme toenemen in de drie gewesten (jaarlijks gemiddeld met 0,6 % in Brussel en Vlaanderen en 0,5 % in Wallonië).

De verhouding tussen die groeicijfers in projectie is vergelijkbaar met die uit het recente verleden aangezien tijdens de periode 1998-2011 (zie tabel 7), de werkende beroepsbevolking in Brussel bijna twee keer sneller gestegen is dan de binnenlandse werkgelegenheid in dat gewest (gemiddelde jaarlijkse groei van respectievelijk 1,7 % en 0,9 %), terwijl de groei van de Vlaamse en Waalse werkende beroepsbevolking (1,0 % voor beide gewesten) aanleunde bij de binnenlandse werkgelegenheid in die twee gewesten (respectievelijk 1,1 % voor beide gewesten).

3.2.5. Werkgelegenheidsgraad

In 2011 kende de werkgelegenheidsgraad – de verhouding van de werkende beroepsbevolking tot de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) –, net zoals in 2010, een vergelijkbare evolutie in Vlaanderen en Wallonië, maar een verschillende evolutie in Brussel. Na een quasi-stabilisering in 2010 (+0,1 ppt in beide gewesten) zouden de Vlaamse en Waalse werkgelegenheidsgraden met ongeveer een half ppt gestegen zijn in 2011 (+ 0,5 ppt in Vlaanderen en +0,4 ppt in Wallonië). De Brusselse werkgelegenheidsgraad zou echter licht gedaald zijn in 2011 (-0,1 ppt) in het kielzog van de sterke terugval in 2010 (-0,9 ppt). In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest overtrof de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (2,3 % in 2011) die van de werkende beroepsbevolking, die nochtans vrij dynamisch was (2,1 %). De bevolking op arbeidsleeftijd is in Vlaanderen en Wallonië duidelijk minder snel gestegen dan in Brussel (resp. 0,4 en 0,5 %).

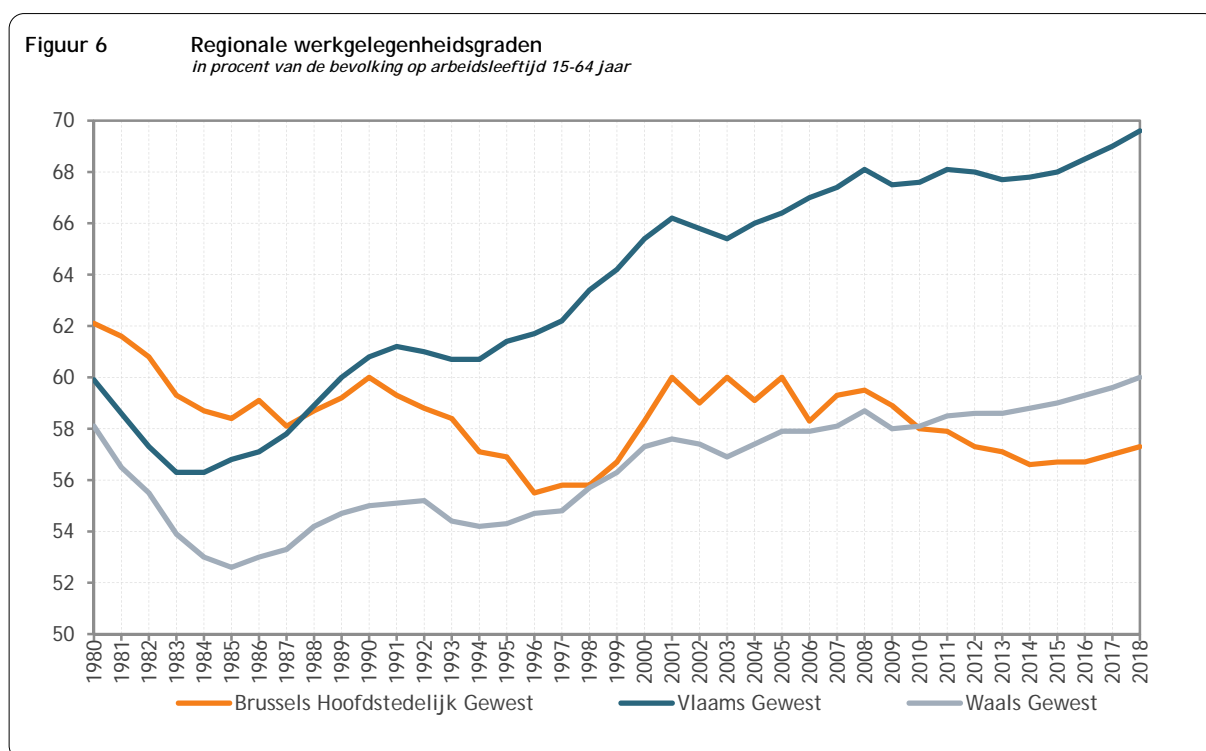
Tussen 2012 en 2014 zou de Belgische werkgelegenheidsgraad vrijwel stagneren en in 2014 uitkomen op 63,7 %, of 0,3 ppt minder dan in 2011. Eenzelfde vaststelling zou ook gelden voor het Vlaamse Gewest, waar de werkgelegenheidsgraad 67,8 % zou bedragen in 2014 tegenover 68,1 % in 2011, en voor Wallonië waar de werkgelegenheidsgraad zou toenemen van 58,5 % in 2011 naar 58,8 % in 2014. In Brussel daarentegen zou de werkgelegenheidsgraad met meer dan één ppt dalen tussen 2011 (57,9 %)

en 2014 (56,6 %). Die ontwikkelingen resulteren uit een gemiddelde jaarlijkse groei (2012-2014) van de werkende beroepsbevolking met 0,8 % in Brussel, 0,1 % in Vlaanderen en 0,3 % in Wallonië enerzijds en van de bevolking op arbeidsleeftijd met respectievelijk 1,6 %, 0,2 % en 0,2 % anderzijds.

Vanaf 2015 zou de werkgelegenheidsgraad stelselmatig in elk van de drie gewesten stijgen. De gemiddelde jaarlijkse groei tijdens de periode 2015-2018 van de werkende beroepsbevolking (1,4 % in Brussel, 0,7 % in Vlaanderen en in Wallonië) zou overall groter zijn dan die van de bevolking op arbeidsleeftijd (respectievelijk 1,1 %, 0,1 % en 0,2 %). In 2018 zou de werkgelegenheidsgraad 57,3 % bedragen in Brussel (-0,6 ppt ten opzichte van 2011), 69,6 % in Vlaanderen (+1,5 ppt ten opzichte van 2011) en 60,0 % in Wallonië (+1,4 ppt ten opzichte van 2011).

Voor Vlaanderen en Wallonië zou het niveau van de werkgelegenheidsgraad in 2018 duidelijk hoger liggen dan in het verleden (periode 1980-2010) (zie figuur 6). De Brusselse werkgelegenheidsgraad zou in 2018 echter nog steeds onder het niveau uit het begin van de jaren 2000 blijven.

De geobserveerde evoluties van de werkgelegenheidsgraad volgens het administratieve concept worden in het algemeen bevestigd door de evoluties van de werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie (gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdsklasse 20 tot en met 64 jaar). Nochtans kunnen de jaarlijkse veranderingen in beide concepten van elkaar afwijken. Dat is het geval in 2011, en in mindere mate ook in 2012. De Brusselse administratief gemeten werkgelegenheidsgraad voor de klasse van 15 tot 64 jaar is vrijwel stabiel gebleven in 2011 (-0,1 ppt) en is teruggelopen in 2012 (-0,6 ppt), terwijl de indicator volgens de meetmethode van de EU2020-strategie met 1 ppt gedaald is in 2011 en stabiel is gebleven in 2012. Wanneer men de evoluties in beide concepten voor Vlaanderen vergelijkt, komt men tot een

gelijkaardige vaststelling voor 2011: een stijging voor de werkgelegenheidsgraad gemeten op administratieve basis voor de bevolking van 15 tot 64 jaar, maar een daling voor die waarmee rekening wordt gehouden in de EU2020-strategie. In 2012 wordt voor Vlaanderen in beide concepten een lichte daling met 0,1 ppt opgetekend. In Wallonië stijgen beide werkgelegenheidsgraden met 0,5 ppt in de periode 2011-2012, maar is de stijging van de administratieve graad sterker in 2011, terwijl de stijging van de EU2020-graad sterker is in 2012.

In totaal zou de werkgelegenheidsgraad in het kader van de EU2020-strategie in 2018 in Brussel 58,5 % bedragen (+0,3 ppt ten opzichte van 2011), 72,9 % in Vlaanderen (+1,1 ppt) en 63,8 % in Wallonië (+1,6 ppt).

3.2.6. Aantal werklozen en werkloosheidsgraad

De werkloosheid volgens de FPB²⁴-definitie nam op nationaal niveau met 53 100 eenheden toe tijdens de twee jaren na de financiële crisis (2009-2010) en is duidelijk gedaald in 2011 (-26 000 eenheden). De werkloosheidsgraad bedroeg 12 % in 2011, maar lag daarmee nauwelijks hoger dan in 2008 (11,7 %). Dat de werkloosheid 'slechts' met 27 100 personen toenam in een periode die volgt op de grootste naoorlogse inzinking van de economische activiteit, heeft zowel te maken met de bijzonder zwakke productiviteitsgroei als met verdere negatieve schokken op de activiteitsgraden in de jongere en middenleeftijdsklassen (zie afdeling 3.2.1). Die twee elementen hebben ook een rol gespeeld tijdens de nieuwe conjunctuurvertraging in 2012. De werkgelegenheid nam nog licht toe (met 7 700 personen), bij een zwakke productiviteitsgroei, terwijl ook de toename van de beroepsbevolking (met 15 800 personen) ver onder de verwachtingen bleef. Bijgevolg is de Belgische werkloosheid in 2012 slechts met 8 500 personen^{25/26} toegenomen en bleef de werkloosheidsgraad beperkt tot 12,1 %.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het aantal werklozen tussen 2008 en 2010 toegenomen met 13 100 eenheden, met 600 eenheden gedaald in 2011 en met 800 eenheden toegenomen in 2012. In 2012 bedroeg de Brusselse werkloosheidsgraad 20,8 % wat 1,2 ppt meer is dan het niveau van 2008. In Wallonië is het aantal werklozen beginnen dalen vanaf 2010; tussen 2008 en 2010 is het aantal werklozen slechts met 6 300 eenheden gestegen. Dat aantal daalde in 2011 met 9 300 personen en nam vorig jaar toe met 1 400 personen. De Waalse werkloosheidsgraad in 2012 (16,7 %) lag lager dan in 2008 (17,1 %). In Vlaanderen is het aantal werklozen met 33 700 eenheden toegenomen tussen 2008 en 2010, met 16 200 eenheden gedaald in 2011 en met 6 300 eenheden gegroeid in 2012²⁷. De Vlaamse werkloosheidsgraad bereikte 8,0 % in 2012, tegenover 7,4 % in 2008.

De werkloosheid zou dit jaar veel sterker toenemen (+25 800 personen), aangezien de conjunctuurverzwakking blijft wegen op de werkgelegenheidsgroei (die vrijwel stilvalt) en de groei

²⁴ De werkzoekenden volgens de administratieve bronnen en de oudere werklozen.

²⁵ Het aantal personen met een werkloosheidsuitkering bleef in 2012 zelfs fors teruglopen (met 9 800 personen), aangezien de verlenging van de wachttijd (inschakelingstijd) voor schoolverlaters een verschuiving teweegbracht tussen uitkeringsgerechtigde en niet-uitkeringsgerechtigde werklozen.

²⁶ Die cijfers zijn bovendien niet uitgezuiverd voor de nieuwe registratiemethode voor werkzoekenden die de VDAB vanaf januari 2012 toepast en die een verhoging van de gemeten werkloosheid van afgerond 6 000 personen met zich meebrengt in 2012 in vergelijking met de oude registratiemethode.

²⁷ Die stijging is weliswaar grotendeels het gevolg van de verandering in de VDAB-registratiemethoden (zie vorige voetnoot).

van de beroepsbevolking bovendien enigszins aantrekt (+27 000 personen). De werkloosheidsgraad zou in 2013 toenemen tot 12,5 %.

Elk gewest zou in 2013 een stijging laten optekenen zowel van het aantal werklozen als van de werkloosheidsgraad. Die dubbele stijging zou minder uitgesproken zijn in Brussel (+1 500 eenheden; +0,0 ppt) en Wallonië (+2 900 eenheden; +0,1 ppt) dan in Vlaanderen (+21 500 eenheden; +0,7 ppt). In Vlaanderen krimpt de werkende bevolking licht (met 0,2 %), terwijl het arbeidsaanbod groeit met 0,5 %, terwijl in beide andere gewesten de groei van de werkende bevolking (0,1 % in Wallonië en 1,2 % in Brussel) vrijwel sterk genoeg zou zijn om de groei van het arbeidsaanbod (respectievelijk 0,2 % en 1,2 %) te absorberen.

Ook in 2014 en 2015 zou de werkloosheid op nationaal niveau verder toenemen (respectievelijk met 17 000 en 9 300 personen²⁸). De werkgelegenheids groei zou namelijk slechts geleidelijk terug onder stoom komen, terwijl het expansief effect van de structurele hervormingen op het arbeidsaanbod dan volop speelt. De werkloosheidsgraad zou oplopen tot 12,8 % in 2015, en daarmee 0,3 ppt hoger liggen dan in 2013.

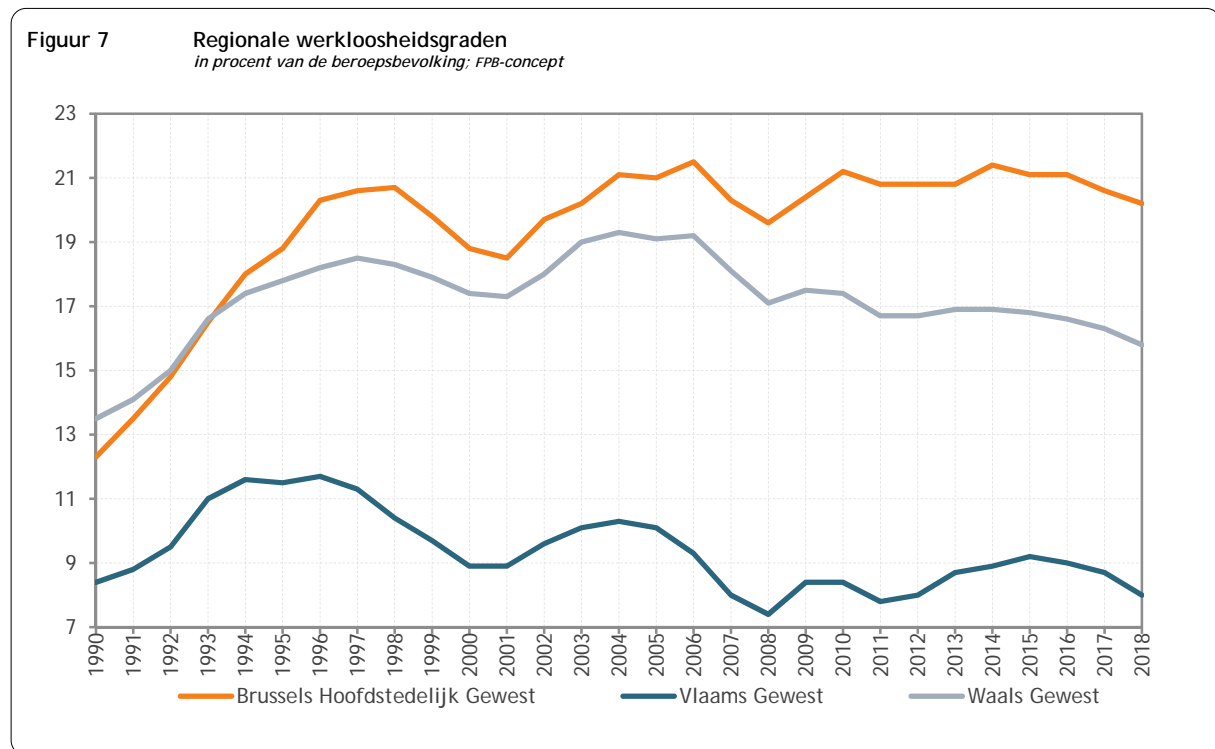
Die verhoging zou zich in de periode 2014-2015 voordoen in elk gewest maar, in relatieve termen meer uitgesproken zijn in Vlaanderen en in Brussel dan in Wallonië en gecumuleerd over beide jaren +7,7 % (of +20 600 eenheden), +4,0 % (of +4 700 eenheden) en +0,4 % (of +1 000 eenheden) bedragen. In 2015 zou de Brusselse werkloosheidsgraad oplopen tot 21,1 % (0,3 ppt hoger dan in 2013), de Vlaamse tot 9,2 % (0,5 ppt hoger) en de Waalse tot 16,8 % (0,1 ppt hoger). De gemiddelde jaarlijkse groei 2014-2015 van de werkende beroepsbevolking in Wallonië zou inderdaad iets groter zijn dan die in Vlaanderen (0,5 % tegenover 0,4 %) terwijl tijdens dezelfde periode de toename van het arbeidsaanbod in Vlaanderen (0,7 %) groter zou zijn dan in Wallonië (0,5 %). In Brussel zou de werkende beroepsbevolking veel sneller stijgen dan in de twee andere gewesten (1,1 %) maar zou dat toch niet volstaan om de groei van het arbeidsaanbod op te vangen die ook veel groter is dan in de twee andere gewesten (1,3 %).

Op nationaal niveau groeit de werkgelegenheid in 2016 nog sterker en vanaf 2017 valt bovendien de groei van het arbeidsaanbod terug (nadat zowel de hervorming van de brugpensioenregeling als de tbs-hervorming op kruissnelheid zijn gekomen en demografische impulsen sterk in kracht afnemen), zodat de werkloosheid in steeds sneller tempo zou afnemen naarmate de periode vordert. Globaal daalt de Belgische werkloosheid met 49 800 personen over de periode 2016-2018, zodat de stijging uit

---

²⁸ Daarbij moet echter opnieuw opgemerkt worden dat het aantal werkloze uitkeringstrekkers (inclusief 'oudere' werklozen) tegen 2015 verder daalt (met 4 300 personen), aangezien verscheidene aspecten van de hervorming van het stelsel van inschakelingsuitkeringen (verlenging van de wachttijd in geval van onvoldoende actief zoekgedrag; striktere controle op actief zoekgedrag van personen die al een inschakelingsuitkering ontvangen; beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen) in de loop van die periode op kruissnelheid komen en zorgen voor verschuivingen naar de niet-uitkeringsgerechtigde werkloosheid en naar inactiviteit. Die verschuiving is relatief sterker in Wallonië en in Brussel – in die volgorde – dan in Vlaanderen, omdat de wachttuitkeringen er momenteel een groter deel uitmaken van de uitkeringsgerechtigde werklozen.

de eerste helft van de periode nagenoeg wordt tenietgedaan²⁹. De werkloosheidsgraad volgens de definitie van het FPB zou beginnen zakken vanaf 2016 en terugvallen tot 11,7 % in 2018.

Gecumuleerd over de periode 2016-2018 zou het aantal werklozen dalen met 1 600 personen in Brussel, met 34 900 personen in Vlaanderen en met 13 300 personen in Wallonië. De werkloosheidsgraad – die in 2015 al was beginnen afnemen in Brussel en in Wallonië – zou tijdens de periode 2016-2018 dalen in de drie gewesten. Die evolutie zou mogelijk worden gemaakt door een versnelde groei van de werkende beroepsbevolking in de drie gewesten (gemiddelde jaarlijkse groei 2016-2018 van 1,4 % in Brussel, 0,8 % in Vlaanderen en 0,8 % in Wallonië) die groter is dan de groei van de beroepsbevolking (gemiddelde jaarlijkse groei 2016-2018 van 1,0 % in Brussel, 0,4 % in Vlaanderen en 0,4 % in Wallonië). In 2018 zou de werkloosheidsgraad 20,2 % bedragen in Brussel (of 0,9 ppt minder dan in 2015), 8,0 % in Vlaanderen (-1,2 ppt) en 15,8 % in Wallonië (-1,0 ppt). In Brussel en in Vlaanderen ligt de werkloosheidsgraad dan nog steeds boven het niveau dat gold bij het uitbreken van de financiële crisis in 2008 (respectievelijk 19,6 % en 7,4 %), in Wallonië echter gevoelig lager dan de 17,1 % uit 2008.

In 2018 zou Brussel 120 500 werklozen tellen (of 4 500 meer dan in 2012), Vlaanderen 252 700 (+7 200) en Wallonië 265 400 (-9 500).

²⁹ De daling van de werkloosheid is dan meer evenredig gespreid over uitkeringsgerechtigde en niet-uitkeringsgerechtigde werklozen. Dat neemt niet weg dat over de gehele periode beschouwd (2013-2018) de eerste groep fors afneemt (met 41 500 personen) en de tweede fors stijgt (met 43 800 personen).

Tabel 7: Regionale arbeidsmarktvooruitzichten

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		2012- 2018
						1998- 2004	2005- 2011	
1. Binnenlandse werkgelegenheid								
<i>1.1. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (1)</i>								
Het Rijk	4544,9	4552,5	4553,7	4574,2	4724,9	4117,7	4414,3	4618,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	692,7	692,4	695,3	696,8	722,6	643,9	672,6	705,2
Vlaams Gewest	2625,8	2631,5	2629,3	2641,6	2729,5	2374,5	2555,9	2667,0
Waals Gewest	1226,3	1228,6	1229,1	1235,7	1272,8	1099,4	1185,7	1246,1
<i>1.2. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	61,6	7,7	1,2	20,5	37,7	42,0	48,7	25,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	11,6	-0,4	2,9	1,6	6,4	5,4	5,7	4,3
Vlaams Gewest	31,3	5,7	-2,2	12,3	22,0	26,0	28,5	14,8
Waals Gewest	18,6	2,3	0,5	6,6	9,3	10,6	14,6	6,6
<i>1.3. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	1,4	0,2	0,0	0,4	0,8	1,0	1,1	0,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,7	-0,1	0,4	0,2	0,9	0,9	0,8	0,6
Vlaams Gewest	1,2	0,2	-0,1	0,5	0,8	1,1	1,1	0,6
Waals Gewest	1,5	0,2	0,0	0,5	0,7	1,0	1,3	0,5
2. Saldo van de grensarbeid (1)								
Het Rijk	76,9	76,5	76,5	76,5	76,5	66,1	76,8	76,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	28,0	28,2	28,3	28,4	28,5	22,6	27,2	28,4
Vlaams Gewest	28,2	26,5	26,5	26,5	26,5	22,9	27,5	26,5
Waals Gewest	20,7	21,8	21,7	21,6	21,5	20,6	22,2	21,6
3. Saldo van de pendelarbeid (1)								
Het Rijk	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-281,1	-278,6	-276,5	-275,2	-274,9	-292,2	-281,3	-275,7
Vlaams Gewest	165,7	162,4	159,6	157,5	154,8	174,3	162,8	157,2
Waals Gewest	115,4	116,2	116,9	117,7	120,1	117,9	118,5	118,3
4. Werkende beroepsbevolking (15 jaar en ouder)								
<i>4.1. Werkende beroepsbevolking, in duizendtallen (1)</i>								
Het Rijk	4621,8	4629,0	4630,2	4650,7	4801,4	4183,8	4491,1	4694,8
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	439,7	442,0	447,1	450,0	476,3	374,3	418,4	457,9
Vlaams Gewest	2819,8	2820,5	2815,4	2825,7	2910,8	2571,6	2746,2	2850,9
Waals Gewest	1362,3	1366,6	1367,7	1375,0	1414,3	1237,8	1326,5	1386,0
<i>4.2. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	59,3	7,3	1,2	20,5	37,7	43,4	49,5	25,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	9,1	2,3	5,1	2,9	6,6	6,5	6,8	5,2
Vlaams Gewest	33,9	0,7	-5,1	10,3	21,3	24,7	28,9	13,0
Waals Gewest	16,3	4,2	1,1	7,3	9,8	12,2	13,8	7,4
<i>4.3. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	1,3	0,2	0,0	0,4	0,8	1,1	1,1	0,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,1	0,5	1,2	0,7	1,4	1,8	1,7	1,1
Vlaams Gewest	1,2	0,0	-0,2	0,4	0,7	1,0	1,1	0,5
Waals Gewest	1,2	0,3	0,1	0,5	0,7	1,0	1,1	0,5

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		2012- 2018
						1998- 2004	2005- 2011	
5. Werkgelegenheidsgraad (1)								
<i>5.1. Werkgelegenheidsgraad, FPB-definitie (2)</i>								
Het Rijk	64,0	63,8	63,6	63,7	65,2	61,9	63,6	64,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	57,9	57,3	57,1	56,6	57,3	58,4	58,8	57,0
Vlaams Gewest	68,1	68,0	67,7	67,8	69,6	65,2	67,5	68,4
Waals Gewest	58,5	58,6	58,6	58,8	60,0	57,0	58,2	59,1
<i>5.2. Werkgelegenheidsgraad, EU2020 (3)</i>								
Het Rijk	67,3	67,2	67,0	67,0	68,4	64,7	67,2	67,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	58,2	58,2	58,1	57,6	58,5	58,5	59,1	58,0
Vlaams Gewest	71,8	71,5	71,2	71,3	72,9	68,3	71,5	71,8
Waals Gewest	62,2	62,5	62,4	62,6	63,8	60,2	62,1	62,9
6. Werkloosheid								
<i>6.1. Werkloosheid, FPB-definitie, in duizendtallen (1)</i>								
Het Rijk	627,7	636,3	662,1	679,1	638,5	645,1	652,4	665,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	115,2	116,0	117,4	122,8	120,5	92,6	109,0	120,7
Vlaams Gewest	239,1	245,4	267,0	277,2	252,7	276,7	254,5	269,7
Waals Gewest	273,4	274,8	277,7	279,1	265,4	275,7	288,8	275,2
<i>6.2. Wijziging in duizendtallen</i>								
Het Rijk	-26,0	8,5	25,8	17,0	-10,1	5,9	-11,8	1,5
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,6	0,8	1,4	5,4	-0,6	2,1	1,5	0,8
Vlaams Gewest	-16,2	6,3	21,5	10,3	-6,1	-1,3	-9,0	1,9
Waals Gewest	-9,3	1,4	2,9	1,4	-3,4	5,0	-4,3	-1,1
<i>6.3. Wijziging in procent</i>								
Het Rijk	-4,0	1,4	4,1	2,6	-1,5	0,9	-1,6	0,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-0,5	0,7	1,3	4,6	-0,5	2,3	1,5	0,7
Vlaams Gewest	-6,4	2,6	8,8	3,9	-2,2	-0,2	-2,9	0,9
Waals Gewest	-3,3	0,5	1,0	0,5	-1,2	1,8	-1,4	-0,4
<i>6.4. Werkloosheidsgraad, FPB-definitie (1)</i>								
Het Rijk	12,0	12,1	12,5	12,7	11,7	13,4	12,7	12,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	20,8	20,8	20,8	21,4	20,2	19,8	20,7	20,9
Vlaams Gewest	7,8	8,0	8,7	8,9	8,0	9,7	8,5	8,6
Waals Gewest	16,7	16,7	16,9	16,9	15,8	18,2	17,9	16,6
<i>6.5. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (1)</i>								
Het Rijk	10,5	10,8	11,3	11,6	10,6	10,8	10,9	11,2
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	19,5	19,6	19,7	20,3	19,0	17,2	19,0	19,7
Vlaams Gewest	6,4	6,7	7,5	7,8	7,0	7,0	6,7	7,6
Waals Gewest	15,2	15,3	15,6	15,6	14,4	15,8	16,1	15,2

(1) In de kolom 2015-2018 wordt de waarde op het einde van de periode (2018) weergegeven.

(2) Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkende personen (met inbegrip van de 65-plussers) en de bevolking tussen 15 en 64 jaar

(3) Gemeten op basis van de Enquête naar de arbeidskrachten; leeftijdscategorie 20-64 jaar.

4. Gedetailleerde resultaten per gewest

4.1. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

4.1.1. Macro-economische evoluties

De verslechtering van het internationaal economisch klimaat, die in de loop van het jaar 2011 optrad voornamelijk als gevolg van de Europese schuldencrisis, heeft het herstel van de Brusselse economie al snel afgeremd. Het wantrouwen van de financiële markten en de saneringsinspanningen van de financiële instellingen hebben de economische groei van Brussel, dat in het bijzonder gespecialiseerd is in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen', vroegtijdig geschaad. De economische groei in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vertoonde bijgevolg, vanaf 2011, tekenen van vertraging. De terugval van de toegevoegde waarde van de financiële diensten remde de gewestelijke groei af, waardoor de Brusselse bbp-groei (1,1 %) voornamelijk werd gedragen door de sterkte van de 'overige marktdiensten'. Het opnieuw aantrekken van de bedrijfstak 'transport en communicatie' heeft de groei in Brussel mede ondersteund.

Tabel 8: Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	1,1	-0,3	0,1	1,2	1,6	2,4	1,3	1,1
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	1,4	-0,2	0,0	1,2	1,7	2,4	1,3	1,1
3. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)	-0,8	-0,4	-0,7	1,0	0,7	1,8	0,5	0,4
4. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (2)	-1,9	0,7	0,2	0,0	0,3	0,9	-0,5	0,3
5. Werkgelegenheid en werkloosheid								
<i>5.1. Binnenlandse werkgelegenheid</i>								
5.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	692,7	692,4	695,3	696,8	722,6	643,9	672,6	705,2
5.1.b. Wijziging in duizendtallen	11,6	-0,4	2,9	1,6	6,4	5,4	5,7	4,3
5.1.c. Wijziging in %	1,7	-0,1	0,4	0,2	0,9	0,9	0,8	0,6
<i>5.2. Werkgelegenheidsgraad (3)</i>	57,9	57,3	57,1	56,6	57,3	58,4	58,8	57,0
<i>5.3. Werkloosheid</i>								
5.3.a. Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	115,2	116,0	117,4	122,8	120,5	92,6	109,0	120,7
5.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	106,5	107,8	109,8	114,9	111,8	77,6	98,3	112,5
5.3.c. Werkloosheidsraad, concept FPB (3)	20,8	20,8	20,8	21,4	20,2	19,8	20,7	20,9
5.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. Oudere werklozen (3)	19,5	19,6	19,7	20,3	19,0	17,2	19,0	19,7

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(3) In de kolom 2015-2018 wordt de waarde op het einde van de periode (2018) weergegeven.

De conjunctuurvertraging van midden 2011 heeft zich vervolgens doorgezet in 2012 en de Europese economieën in verschillende mate aangetast. In die context zou het bbp van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met 0,3 % zijn gedaald in 2012 als gevolg van de zwakke 'overige

marktdiensten', de krimp in de bedrijfstak 'handel en horeca' en, net zoals in 2011, de terugval van de diensten van de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen'. In 2013 zou het geleidelijke vertrouwensherstel van de financiële markten ertoe leiden dat de activiteiten m.b.t. de financiële diensten, die dat jaar de voornaamste motor van de groei van de toegevoegde waarde zijn in Brussel, opnieuw aantrekken. Zonder een positieve bijdrage van de andere bedrijfstakken van de marktdiensten zou de Brusselse bbp-groei echter zeer zwak blijven (0,1 %).

In 2011 bleek de groei van de binnenlandse werkgelegenheid in Brussel bijzonder krachtig (1,7 %), zodat de terugval van de economische groei in dat jaar gepaard ging met een productiviteitsdaling in de marktdiensten. Die werkgelegenheids groei stemt overeen met een netto jobcreatie van 11 600 banen, voornamelijk in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. In een context van budgettaire sanering, vertraagde de jobcreatie in de niet-verhandelbare diensten. In 2012 hebben de zwakke economische activiteit en het verlopen van de beleidsmaatregelen ter ondersteuning van de werkgelegenheid die sinds het begin van de recessie in 2009 van kracht waren, de dynamiek van de Brusselse jobcreatie beperkt. Door het banenverlies in de industrie en de aanhoudende terugval van de werkgelegenheid in de niet-verhandelbare diensten (-0,3 % in 2012 en -0,4 % in 2013), zou de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid vrijwel gestagneerd zijn (-0,1 %). Bijgevolg zou de geleidelijke heropleving van de activiteit in de hoofdstad in 2013-2014 gepaard kunnen gaan met een relatief snel herstel van de aanwervingen (0,6 % in twee jaar), waardoor de terugkeer naar arbeidsproductiviteitsniveaus van vóór de crisis wordt vertraagd.

Op middellange termijn zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een groeipad volgen, dat overeenstemt met de versterking van de verwachte heropleving voor België, en dat iets lager zou liggen dan de regionale bbp-groei van vóór de crisis (gemiddeld 1,6 % over de periode 2015-2018, tegenover gemiddeld 2 % per jaar over de periode 2000-2008). Die verbetering aan het einde van de projectieperiode zou vooral verklaard kunnen worden door enerzijds het feit dat de industriële bedrijfstakken opnieuw een positieve groeibijdrage leveren en anderzijds de toenemende activiteit in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten'.

Tussen 2015 en 2018 zou de creatie van toegevoegde waarde in Brussel (gemiddeld 1,7 % per jaar) minder dan tijdens recente periodes leiden tot reële productiviteitswinsten per hoofd (gemiddeld 0,7 % per jaar). Die evolutie zou bevorderlijk zijn voor de regionale binnenlandse werkgelegenheid, die zou toenemen met gemiddeld 0,9 % per jaar, wat overeenkomt met een totaal van 25 800 nieuwe arbeidsplaatsen tussen 2015 en 2018. Binnen die netto-werkgelegenheidscreatie, zou de zelfstandige werkgelegenheid met 1,7 % per jaar toenemen en dus sneller groeien dan de loontrekkende werkgelegenheid, en dit vooral in de bedrijfstak 'overige marktdiensten'.

De economische heropleving in Brussel zou gestimuleerd kunnen worden door de uitgesproken verlaging van de arbeidskosten in het begin van de projectieperiode. De daling van de reële loonkosten per eenheid product³⁰ in 2011 (-1,9 %) zou zo een verbetering van het concurrentievermogen van de Brusselse economie weerspiegelen. De groei van de loonkosten (per eenheid product) zou opnieuw

---

³⁰ De loonkosten per eenheid product worden gemeten door de verhouding tussen de loonkosten en de productiviteit per hoofd.

positief worden; licht positief in 2012 (0,8 %) en in 2013 (0,7 %). Op middellange termijn zouden de loonkosten per eenheid product dalen (-0,4 %). Net zoals in de twee andere gewesten, zou de productiviteitsgroei in Brussel, die evenwel geneigd zou zijn te vertragen, de verhoging van de loonkosten immers overtreffen tegen de projectiehorizon. We herinneren eraan dat op nationaal niveau de geprojecteerde loonevoluties bij hypothese omkaderd zijn door de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen.

Ten slotte, wat het arbeidsaanbod en de werkloosheidsvooruitzichten op middellange termijn betreft, moeten we er vooreerst op wijzen dat Brussel – zoals reeds werd benadrukt in deel 3.2.1 – zich van de twee andere Belgische gewesten onderscheidt door een bijzondere bevolkingsevolutie. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kent immers sinds het midden van de jaren negentig een hoge bevolkingsgroei, die bijzonder sterk was in de loop van de jaren 2000, als gevolg van de explosieve toename van de internationale immigratie, die sindsdien grotendeels het intern migratiesaldo compenseert dat sinds verschillende decennia negatief is. Die internationale migratiestromen hadden een ingrijpend effect op de leeftijdsstructuur van de bevolking van het Gewest, namelijk een sterke verjonging in tegenstelling tot de rest van het Rijk³¹. Dat laatste element had als bijkomend effect dat het geboortecijfer beduidend toenam omdat het aantal jonge vrouwen op vruchtbare leeftijd steeg, in een context waarin de vruchtbaarheid al hoger lag dan in de rest van het land. Onder invloed van die elementen, was de groei van de bevolking en van de bevolking op arbeidsleeftijd in het Brussels Gewest relatief sterk (gemiddelden van resp. 2,0 % en 2,1 % per jaar over de periode 2005-2011).

De regionale projecties van het arbeidsaanbod gaan uit van een gemiddelde groei van de bevolking op arbeidsleeftijd in Brussel die lichtjes hoger ligt dan die van de totale bevolking, respectievelijk 1,4 % per jaar tegenover 1,3 % per jaar, tijdens de periode 2012-2018 (zie deel 3.2.1). De projectie op middellange termijn van de beroepsbevolking volgt grotendeels die van de bevolking op arbeidsleeftijd na 2011.

Met een gemiddelde jaarlijkse groei van 1 % over de periode 2015-2018 (vooral door de recente hervormingen van de arbeidsmarkt: zie deel 3.2.1), zou de beroepsbevolking tegen het einde van de projectieperiode minder snel groeien dan de werkende beroepsbevolking (stijging met 1,4 % tussen 2015 en 2018, tegenover 0,8 % in het Rijk). Die laatste zou voordeel halen uit een snelle groei van de regionale arbeidsvraag – de binnenlandse werkgelegenheid stijgt met gemiddeld 0,9 % per jaar – die niet gecompenseerd zou worden door een overeenkomstige ontwikkeling van de netto inkomende pendelarbeid, zodat de Brusselse werkende beroepsbevolking nog verder zou stijgen. Na de forse werkloosheidsgroei in het begin van de projectieperiode, zou de Brusselse werkloosheidsgraad, als gevolg van de evolutie op middellange termijn van de beroepsbevolking en van de werkende beroepsbevolking in het gewest, op middellange termijn dalen en 20,2 % bereiken (FPB-definitie) in 2018 (of nauwelijks minder dan in 2009, namelijk 20,4 %). Zo zou de werkgelegenheidsgraad op het einde van de projectieperiode 57,3 % bereiken.

---

³¹ Federaal Planbureau en ADSEI (2013).

4.1.2. Evoluties per bedrijfstak

Tabel 9 bevat de sectorale structuur van de Brusselse economie, zowel naar bruto toegevoegde waarde als naar (binnenlandse) werkgelegenheid. Gegeven de duur van de projectieperiode zouden er geen aanzienlijke verschuivingen optreden in de economische structuur. Toch loont het de moeite om enkele ontwikkelingen van naderbij te bekijken.

Zo zou het belang van de secundaire bedrijfstakken (i.e. 'energie', de verwerkende nijverheid en 'bouw') in de totale Brusselse toegevoegde waarde zijn neerwaartse trend voortzetten: van 10,4 % in 2011 naar 9,9 % in 2018. Ook het aandeel van de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk 'openbare diensten en onderwijs') zou dalen, namelijk van 17,4 % in 2011 naar 16,7 % in 2018. Het zijn de marktdiensten waarvan het aandeel zou toenemen in de projectieperiode (van 72,2 % in 2011 naar 73,4 % in 2018), ondanks de relatief sterke daling van het aandeel van de bedrijfstak 'handel en horeca' (van 11,9 % in 2011 naar 11,4 % in 2018). Het belang van de tertiaire sector in de Brusselse economie zou daardoor stijgen tot 90,1 % in 2018 (tegenover 89,6 % in 2011).

Tabel 9: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in procent van het regionale totaal

	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2011	2018	1981	2011	2018
1. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0
2. Energie	2,8	4,8	4,7	1,8	1,1	1,1
3. Verwerkende nijverheid	7,6	3,1	2,7	12,0	3,3	2,4
a. Intermediaire goederen	2,4	0,9	0,8	3,7	0,8	0,5
b. Uitrustingsgoederen	2,0	0,8	0,6	3,5	0,9	0,6
c. Verbruiksgoederen	3,4	1,5	1,4	4,8	1,6	1,3
4. Bouw	3,9	2,5	2,5	4,6	3,0	3,0
5. Marktdiensten	64,4	72,2	73,4	58,1	66,6	68,7
a. Vervoer en communicatie	6,4	9,8	9,9	9,4	6,9	6,7
b. Handel en horeca	26,8	11,9	11,4	19,1	14,4	13,7
c. Krediet en verzekeringen	9,1	17,9	18,5	10,1	9,2	8,6
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	4,2	4,9	5,0	5,3	9,0	9,8
e. Overige marktdiensten	24,3	27,7	28,5	14,1	27,1	29,9
6. Niet-verhandelbare diensten	21,8	17,4	16,7	23,5	26,1	24,8
7. Totaal	100,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Naast de daling van het aandeel van 'handel en horeca' en de niet-verhandelbare diensten zou ook het aandeel van de bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' (van 0,8 % in 2011 naar 0,6 % in 2018), 'verbruiksgoederen' (van 1,5 % naar 1,4 %), 'intermediaire goederen' (van 0,9 % naar 0,8 %) en 'energie' (van 4,8 % naar 4,7 %) in beperkte mate terugvallen tijdens de projectieperiode. Het aandeel van de bedrijfstak 'bouw' zou stabiel blijven op 2,5 %.

De bedrijfstakken met toenemende aandelen in de bruto toegevoegde waarde zijn vooral terug te vinden in de marktdiensten. Het betreft voornamelijk de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (van 27,7 % in 2011 naar 28,5 % in 2018) en verder ook 'krediet en verzekeringen' (van 17,9 % in 2011 naar

18,5 % in 2018). Het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'vervoer en communicatie' zouden lichtjes stijgen tijdens de projectieperiode (beide met 0,1 ppt naar respectievelijk 5,0 % en 9,9 %).

Ook naar werkgelegenheid gemeten zou het aandeel van de industriële bedrijfstakken afnemen gedurende de projectieperiode. Het belang van de secundaire tewerkstelling zou dalen van 7,4 % in 2011 naar 6,5 % in 2018. Die daling zou vooral plaatsvinden in de verwerkende nijverheid; het aandeel van de bedrijfstakken 'energie' en 'bouw' zou stabiel blijven tijdens de projectieperiode (respectievelijk 1,1 % en 3,0 % in 2018). Het aandeel van de verwerkende nijverheid in de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid zou met 0,9 ppt dalen (van 3,3 % in 2011 naar 2,4 % in 2018). Het werkgelegenheidsaandeel van de bedrijfstakken 'verbruiksgoederen', 'intermediaire goederen' en 'uitrustingsgoederen' zou telkens met 0,3 ppt afnemen (tot respectievelijk 1,3 %, 0,6 % en 0,5 % in 2018).

Ook van een aantal tertiaire bedrijfstakken zou het aandeel in de totale werkgelegenheid dalen, met name van 'vervoer en communicatie' (-0,2 ppt), 'handel en horeca' (-0,7 ppt), 'krediet en verzekeringen' (-0,6 ppt) en de niet-verhandelbare diensten. Vooral die laatste zou gevoelig aan belang inboeten tijdens de projectieperiode (-1,3 ppt naar 24,8 % in 2018). In zijn geheel zou het aandeel van de tertiaire bedrijfstakken in de Brusselse werkgelegenheid echter stijgen van 92,7 % in 2011 naar 93,5 % in 2018. Vooral het aandeel van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' zou fors toenemen (van 27,1 % in 2011 naar 29,9 % in 2018). Ook de het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou stijgen tijdens de projectieperiode (van 9,0 % in 2011 naar 9,8 % in 2018). De 'overige marktdiensten' zouden daarmee hun positie als bedrijfstak die het grootste aantal mensen tewerkstelt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestendigen.

In wat volgt wordt vooral de nadruk gelegd op een analyse van de bijdrages van de verschillende bedrijfstakken aan de Brusselse economische groei (zie tabel 38 in bijlage) en de groei van de werkgelegenheid en bruto toegevoegde waarde per bedrijfstak (zie tabel 10).

In 2012 zou de groei van de Brusselse bruto toegevoegde waarde -0,2 % bedragen hebben. Er zouden slechts drie bedrijfstakken geweest zijn met een positieve groeibijdrage dat jaar, die zich allen situeren in de tertiaire sector. Het betreft voornamelijk de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (0,2 ppt) en 'overige marktdiensten' (0,1 ppt). Verder vallen ook de negatieve groeibijdrages op van de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-0,2 ppt) en 'krediet en verzekeringen' (-0,2 ppt). De bijdrage van de verwerkende nijverheid aan de groei van de in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gecreëerde toegevoegde waarde zou licht negatief geweest zijn (-0,1 ppt).

Op vier bedrijfstakken na (bovenstaande twee plus 'bouw' en niet-verhandelbare diensten) zouden alle bedrijfstakken een negatieve groei gekend hebben. De hoogste groeivoeten van de bruto toegevoegde waarde in volume zouden genoteerd worden in de tertiaire bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (3,0 %) en in mindere mate in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (0,4 %) en 'bouw' (0,4 %). De toegevoegde waarde in de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' zou met 4,6 % afgenomen zijn, die in de bedrijfstak 'handel en horeca' met 1,7 % en in de bedrijfstak 'intermediaire goederen' met 1,6 %.

De werkgelegenheid zou licht gedaald zijn in 2012 (-0,1 %). In absolute aantallen zou de werkgelegenheid afgenomen zijn met bijna 400 personen. De werkgelegenheid in de secundaire sector zou verder gedaald zijn (-1 300 personen), en dit zou vooral in de verwerkende nijverheid gebeurd zijn (-4,8 % of -800 personen). De tertiaire tewerkstelling zou dit jobverlies niet goedgemaakt hebben (900 personen). De meeste jobs zouden zijn gecreëerd in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (0,7 % of 1 200 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,1 % of 1 300 personen). De werkgelegenheid in de 'niet-verhandelbare diensten' zou verminderd zijn met 0,3 % (of -600 personen).

De bruto toegevoegde waarde in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou in 2013 stabiel blijven (0,0 %). Alle groeibijdragen zijn, gegeven de nulgroei, relatief laag. De meest negatieve groeibijdragen zouden geleverd worden door de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' en de verwerkende nijverheid (telkens -0,1 ppt). De bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' zouden de hoogste groeibijdrage leveren (0,2 ppt). De marktdiensten als geheel zouden nagegenoeg een nulgroebijdrage leveren. De bruto toegevoegde waarde gecreëerd in de verwerkende nijverheid zou afnemen met 2,1 % in 2013. De marktdiensten zouden een nulgroei optekenen. De bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' zou de hoogste groei neerzetten (1,0 %). Verder zouden ook de bedrijfstakken 'energie' (0,5 %) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (0,5 %) een licht positieve groei kennen.

De binnenlandse werkgelegenheid zou in 2013 groeien met ongeveer 0,4 % (i.e. 2 900 personen) en ongeveer 695 000 personen bedragen. Nieuwe jobs zouden vooral gecreëerd worden in de marktdiensten (4 400 personen), en meer in het bijzonder in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (1,9 % of 3 600 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,4 % of 1500 personen). In de andere marktdiensten en ook in de niet-verhandelbare diensten zou de werkgelegenheid dalen of stabiel blijven. De grootste werkgelegenheidsdalingen zouden gebeuren in de niet-verhandelbare diensten (-0,4 % of -700 personen) en o.a. ook in de bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' (-8,4 % of -500 personen) en 'handel en horeca' (-0,5% of -500 personen). In de gehele verwerkende nijverheid zou de werkgelegenheid verder afkalven en zouden er 800 jobs verloren gaan (-3,6 %).

In 2014 zou de groei van de Brusselse bruto toegevoegde waarde terug ietwat hernemen en toenemen tot 1,2 %. De marktdiensten zouden de belangrijkste motor zijn van deze toename in de economische activiteit. De groeibijdrage van de marktdiensten zou 1,0 ppt bedragen en daarmee voor ongeveer 80 % van de Brusselse economische groei zorgen. Het zouden de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (groeibijdrage van 0,4 ppt) en 'krediet en verzekeringen' (0,3 ppt) zijn die de voornaamste groeibijdrages leveren. Daarnaast zouden de andere tertiaire bedrijfstakken (incl. de niet-verhandelbare diensten) elk een relatief gelijke groeibijdrage van ongeveer 0,1 ppt leveren. De bedrijfstakken 'energie' (2,4 %) en 'bouw' (2,4 %) zouden, naast de bedrijfstakken 'krediet en verzekeringen' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (respectievelijk 1,6 % en 1,8 %), de sterkste groeiprestatie neerzetten. Enkel in de verwerkende nijverheid zou de bruto toegevoegde waarde er op achteruitgaan (-1,5 %), en dit relatief gelijk in de drie bedrijfstakken (-1,3 à 1,7 %).

De werkgelegenheid in het Brussels Gewest zou in 2014 groeien met 0,2 % (1 600 personen). De werkgelegenheid zou het meest toenemen in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (1,4 % of 2 900 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,7 % of 1 100 personen). De werkgelegenheid zou verder afnemen in de verwerkende nijverheid (-4,6 % of -1 000 personen). In de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou de werkgelegenheidsgroei het laagst zijn (-5,5 %).

Op middellange termijn (2015-2018) zou de economische groei in het Brussels Gewest gemiddeld 1,7 % bedragen per jaar (bruto toegevoegde waarde in volume). De belangrijkste bijdragen tot deze groei zouden geleverd worden door de marktdiensten, en meer in het bijzonder door de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (groei bijdrage van 0,6 ppt), 'krediet en verzekeringen' (0,4 ppt) en 'vervoer en communicatie' (0,2 ppt). De andere tertiaire bedrijfstakken (incl. de niet-verhandelbare diensten) zouden elk ongeveer 0,1 ppt bijdragen tot de groei van de toegevoegde waarde. Gezamenlijk zouden de marktdiensten verantwoordelijk zijn voor ongeveer 85 % van de groei van de bruto toegevoegde waarde (groei bijdrage van 1,4 ppt). De economische groei in de verwerkende nijverheid zou blijven slabakken (-0,4 % tijdens de periode 2015-2018), terwijl de groei in de marktdiensten sterk zou hernemen (2,0 %). Hoge gemiddelde groeivoeten zouden genoteerd worden in de bedrijfstakken 'vervoer en communicatie' (2,1 %), 'overige marktdiensten' (2,2 %) en 'krediet en verzekeringen' (2,4 %). Van de secundaire bedrijfstakken is het de bedrijfstak 'bouw' die relatief goed zou presteren in de periode 2015-2018 met een gemiddelde groei van 1,5 % per jaar.

De werkgelegenheidsgroei zou gemiddeld 0,9 % per jaar bedragen op het einde van de projectieperiode (2015-2018). De werkgelegenheid zou aldus toenemen met gemiddeld 6 400 personen per jaar. De werkgelegenheidscreatie zou voornamelijk plaatsvinden in de marktdiensten (1,4 % of 6 600 personen). Bedrijfstakken met een hoge geraamde werkgelegenheidsgroei zijn de 'overige marktdiensten' (2,6 %), 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,5 %) en 'bouw' (1,4 %). In 2015-2018 zou de werkgelegenheid verder achteruitgaan in de verwerkende nijverheid (-2,9 %).

Tabel 10: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	1998- 2004	Gemiddelden 2005- 2011	2012- 2018
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	20,5	-1,6	0,4	1,9	1,6	64,2	25,9	1,0
Werkgelegenheid	-17,0	-17,5	2,1	-4,1	1,3	0,8	-9,6	-2,1
Reële productiviteit per hoofd	45,2	19,3	-1,7	6,3	0,3	60,6	59,7	3,6
Reële loonkost per hoofd (1)	-23,1	82,5	-19,6	6,0	0,5	8,3	24,8	10,1
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	-0,7	-0,9	0,5	2,4	1,3	7,1	3,5	1,0
Werkgelegenheid	0,5	-1,2	2,2	0,7	0,3	1,4	2,4	0,4
Reële productiviteit per hoofd	-1,2	0,3	-1,6	1,7	0,9	5,6	1,2	0,6
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,6	-0,4	0,0	1,0	0,7	-0,6	-0,9	0,5
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	4,5	-2,4	-2,1	-1,5	-0,4	-0,2	-3,4	-1,1
Werkgelegenheid	-0,1	-4,8	-3,6	-4,6	-2,9	-2,0	-5,9	-3,5
Reële productiviteit per hoofd	4,6	2,5	1,6	3,3	2,6	1,9	2,6	2,5
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,1	-0,1	0,0	0,1	0,5	0,8	-0,2	0,3
<i>a. Intermediaire goederen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	-2,3	-1,6	-2,5	-1,6	-1,4	-3,4	-3,2	-1,6
Werkgelegenheid	-2,1	-8,7	-4,5	-5,5	-5,8	-2,1	-6,7	-6,0
Reële productiviteit per hoofd	-0,2	7,8	2,2	4,1	4,7	-1,2	3,3	4,7
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,5	4,1	0,5	-0,2	1,1	-0,4	-0,6	1,3
<i>b. Uitrustingsgoederen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	-4,9	-4,6	-3,0	-1,7	-0,5	2,9	-5,7	-1,6
Werkgelegenheid	-2,6	-7,1	-8,4	-4,9	-3,4	-1,2	-8,3	-4,8
Reële productiviteit per hoofd	-2,3	2,6	5,8	3,3	2,9	4,3	2,4	3,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,0	-1,3	2,1	0,3	1,2	1,1	4,1	0,9
<i>c. Verbruiksgoederen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	17,5	-1,4	-1,2	-1,3	0,4	-0,1	-0,1	-0,3
Werkgelegenheid	2,5	-1,4	-0,7	-4,1	-1,4	-2,6	-3,5	-1,7
Reële productiviteit per hoofd	14,7	0,0	-0,5	2,9	1,8	2,6	3,5	1,4
Reële loonkost per hoofd (1)	1,0	-1,1	-0,8	0,5	0,5	1,7	-0,7	0,1
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	1,1	0,4	-0,5	2,4	1,5	1,4	1,6	1,2
Werkgelegenheid	1,9	-0,5	-0,9	1,2	1,4	-1,7	2,5	0,8
Reële productiviteit per hoofd	-0,7	1,0	0,4	1,1	0,1	3,2	-0,9	0,4
Reële loonkost per hoofd (1)	1,6	1,5	0,7	-0,6	0,4	0,6	0,0	0,5

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	1998- 2004	Gemiddelden 2005- 2011	2012- 2018
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,4	-0,2	0,0	1,4	2,0	2,4	1,5	1,3
Werkgelegenheid	2,4	0,3	0,9	0,6	1,4	0,8	1,2	1,1
Reële productiviteit per hoofd	-0,9	-0,5	-0,9	0,8	0,6	1,6	0,3	0,3
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,1	0,8	0,1	0,0	0,3	1,0	-0,5	0,3
<i>a. Vervoer en communicatie</i>								
Toegevoegde waarde in volume	6,8	-0,5	-1,4	1,5	2,1	6,8	-0,4	1,1
Werkgelegenheid	2,2	-1,3	0,4	0,0	0,7	0,4	-1,2	0,3
Reële productiviteit per hoofd	4,5	0,8	-1,8	1,5	1,3	6,3	0,8	0,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,4	2,1	-1,9	1,4	0,9	2,4	-0,9	0,7
<i>b. Handel en horeca</i>								
Toegevoegde waarde in volume	-0,3	-1,7	-0,3	1,0	1,1	-0,9	-0,5	0,5
Werkgelegenheid	0,4	-0,2	-0,5	-0,3	0,1	-0,8	-0,2	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	-0,7	-1,5	0,1	1,4	1,1	-0,2	-0,3	0,6
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,4	-0,1	1,5	0,1	0,2	1,2	-0,2	0,4
<i>c. Krediet en verzekeringen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	-2,8	-0,9	1,0	1,6	2,4	5,1	2,1	1,6
Werkgelegenheid	0,2	-0,4	-0,7	-1,1	-0,2	1,0	-1,2	-0,4
Reële productiviteit per hoofd	-3,0	-0,5	1,7	2,7	2,5	4,0	3,4	2,0
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,0	1,7	0,4	0,4	0,3	0,6	0,3	0,6
<i>d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening</i>								
Toegevoegde waarde in volume	2,4	3,0	0,5	1,8	1,4	4,2	1,2	1,5
Werkgelegenheid	3,1	2,1	2,4	1,7	1,5	2,0	2,2	1,8
Reële productiviteit per hoofd	-0,7	0,9	-1,8	0,1	-0,2	2,1	-0,9	-0,2
Reële loonkost per hoofd (1)	0,5	1,1	0,9	0,2	0,9	0,8	0,2	0,8
<i>e. Overige marktdiensten</i>								
Toegevoegde waarde in volume	3,4	0,4	-0,1	1,3	2,2	0,8	2,9	1,5
Werkgelegenheid	4,1	0,7	1,9	1,4	2,6	1,8	3,5	2,0
Reële productiviteit per hoofd	-0,7	-0,3	-2,0	-0,0	-0,3	-0,9	-0,5	-0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	-4,0	0,5	0,0	-0,3	0,4	0,6	-0,7	0,2
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	1,3	0,2	0,1	0,4	0,8	2,3	1,5	0,5
Werkgelegenheid	0,3	-0,3	-0,4	-0,4	0,0	1,9	0,9	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	1,0	0,5	0,4	0,8	0,8	0,4	0,6	0,7
Reële loonkost per hoofd (1)	0,9	1,2	1,8	0,3	0,7	1,4	1,7	0,9
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	1,4	-0,2	-0,0	1,2	1,7	2,4	1,3	1,1
Werkgelegenheid	1,7	-0,1	0,4	0,2	0,9	0,9	0,8	0,6
Reële productiviteit per hoofd	-0,3	-0,2	-0,4	1,0	0,8	1,5	0,5	0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,1	0,9	0,6	0,1	0,4	1,0	0,1	0,5

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

4.2. Vlaams Gewest

4.2.1. Macro-economische evoluties

Ondanks de verzwakking van de internationale conjunctuur, heeft het Vlaamse Gewest in 2011 een bbp-groei van 1,9 % laten optekenen. In het verlengde van de herstelbeweging die het voorgaande jaar werd ingezet, kon de Vlaamse economie tijdens de eerste jaarhelft van 2011 profiteren van een sterk overloopeffect dankzij het herstel van de toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid (3,4 %), de bouw (4,2 %) en de marktdiensten (2,3 %). We merken in het bijzonder de krachtige groei op van de activiteit in de bouw en in 'transport en communicatie'.

In 2012 zou de economische groei in Vlaanderen echter vertraagd zijn, waarbij de industriële productie erop achteruitging door de terugval van de buitenlandse afzetmarkten. De groei van de toegevoegde waarde van de marktbedrijfstakingen zou aanzienlijk vertraagd zijn, in een onzeker algemeeneconomisch klimaat, vooral door de omvang van de Europese besparingsmaatregelen. In 2013 zou de traagheid van het economisch herstel in de eurozone een herneming van de groei van de economische activiteit in Vlaanderen belemmeren. Die groei zou niet vóór 2014 merkbaar worden. Dit jaar zou het regionaal bbp nauwelijks groeien (0,2 %).

Tabel 11: Voornaamste macro-economische resultaten: Vlaams Gewest

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	1,9	-0,3	0,2	1,2	1,7	2,2	1,4	1,2
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	2,3	-0,2	0,0	1,2	1,8	2,1	1,5	1,1
3. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1)	1,1	-0,6	0,0	0,7	0,9	1,2	0,3	0,5
4. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1) (2)	-0,4	0,5	0,2	-0,1	0,5	0,9	-0,5	0,4
5. Werkgelegenheid en werkloosheid								
<i>5.1. Binnenlandse werkgelegenheid</i>								
5.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	2625,8	2631,5	2629,3	2641,6	2729,5	2374,5	2555,9	2667,0
5.1.b. Wijziging in duizendtallen	31,3	5,7	-2,2	12,3	22,0	26,0	28,5	14,8
5.1.c. Wijziging in %	1,2	0,2	-0,1	0,5	0,8	1,1	1,1	0,6
<i>5.2. Werkgelegenheidsgraad (3)</i>	68,1	68	67,7	67,8	69,6	65,2	67,5	68,4
<i>5.3. Werkloosheid</i>								
5.3.a. Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	239,1	245,4	267,0	277,2	252,7	276,7	254,5	269,7
5.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	194,0	203,9	228,0	239,8	220,5	194,9	197,3	233,0
5.3.c. Werkloosheidsgraad, definitie FPB (3)	7,8	8,0	8,7	8,9	8,0	9,7	8,5	8,6
5.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (3)	6,4	6,7	7,5	7,8	7,0	7,0	6,7	7,6

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(3) In de kolom 2015-2018 wordt de waarde op het einde van de periode (2018) weergegeven.

In 2011 heeft de groei van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid (1,2 %) geprofiteerd van de opleving van de economische activiteit en van de zwakke productiviteitsgroei in de marktdiensten, die de meeste banen leveren. In 2011 zou de verlenging van de tijdelijke arbeidsondersteunende

maatregelen de aanpassing van de productiviteitsniveaus in Vlaanderen nog hebben vertraagd. Daarentegen weerspiegelde de krachtige productiviteitsgroei in de verwerkende nijverheid de negatieve trend in de industriële werkgelegenheid in Vlaanderen. De dynamiek om de activiteit te versterken heeft zich in Vlaanderen vertaald in de nettocreatie van 31 300 banen, hoofdzakelijk in de 'overige marktdiensten' en de 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'.

De snelle verslechtering van de vraagvooruitzichten vanaf eind 2011 en de stopzetting van de tewerkstellingsbehoudende maatregelen zouden resulteren in een aanhoudend laag jobcreatieritme in Vlaanderen in 2012, alsook in 2013. De Vlaamse ondernemingen profiteren van de geleidelijke herneming van de activiteit om hun productiviteit te herstellen. De binnenlandse werkgelegenheidsgroei zou in 2012 dus niet hoger zijn uitgekomen dan 0,2 % en dit jaar zelfs dalen (-0,1 %).

De verwachte evolutie van de reële loonkosten per hoofd, met name een snellere groei dan die van de productiviteit per capita, zou het concurrentievermogen verzwakken in het begin van de projectieperiode. De reële arbeidskosten per eenheid product in de marktbedrijfstakingen, die in 2010 en 2011 verminderden door de loonmatiging voorzien in de interprofessionele akkoorden, zouden aanzienlijk gestegen zijn in 2012 (1,0 %) en zich dit jaar stabiliseren (0,1 %).

In 2011 ten slotte, zou het sterk tempo van de netto jobcreatie, dat de toename van het intergewestelijk pendelsaldo nog versterkt, aan de oorsprong hebben gelegen van een opleving van de arbeidsmarkt. Het aantal werklozen is aanzienlijk gedaald (-16 200 eenheden), waarbij de toename van het arbeidsaanbod (+17 700 eenheden) lager lag dan de toename van de werkende beroepsbevolking (+ 33 900 eenheden).

Maar die daling zou slechts van tijdelijke aard zijn. Vanaf 2012 zou de zwakke jobcreatie als gevolg van de conjunctuurverslappening opnieuw resulteren in een toename van het aantal werklozen (2,6 %). De toename van de werkloosheid zou nog groter zijn in 2013 (8,8 %), vooral door de aantrekkende groei van de beroepsbevolking – rekening houdend met de onderliggende sociaaldemografische trends en de recente hervormingen – en door de verwachte daling van het intergewestelijk pendelsaldo. In 2013 zou de Vlaamse werkloosheidsgraad 8,7 % bereiken.

Vanaf 2015 zou de economische activiteit in het noorden van het land opnieuw aanknopen met een jaarlijkse groei van ongeveer 1,7 %, maar onder het langetermijngemiddelde blijven (afgezien van 2009). Tussen 2015 en 2018 zou de groeidynamiek vooral berusten op een nieuwe hoge bijdrage van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (0,6 ppt tot de groei van de toegevoegde waarde); de bijdrage van de verwerkende nijverheid bedraagt 0,3 ppt.

Op middellange termijn (2015-2018) zou de daling van de loonkosten per eenheid product, hoewel die gematigd is (gemiddeld -0,2 % per jaar), kunnen bijdragen tot Vlaamse werkgelegenheidsgroei. Vanaf 2015 zou de binnenlandse werkgelegenheid opnieuw een stabiele groei kennen van ongeveer 0,8 % per jaar. Die groei ligt weliswaar onder het niveau van vóór de crisis, maar komt niettemin overeen met een nettotoename van 22 000 arbeidsplaatsen per jaar. De werkgelegenheid die de Vlaamse economische groei genereert – of nog de verdeling van die groei tussen productiviteit en werkgelegenheid – zou verhoudingsgewijs blijven overeenstemmen met de langdurige trends uit het

verleden (ongeveer 12 900 banen per ppt bbp-groei). Binnen de Vlaamse werkgelegenheid zou het aantal zelfstandigen een positieve maar gematigde groei laten optekenen (gemiddeld 0,1 % per jaar over de periode 2012-2018), terwijl de loon- en weddetrekkende werkgelegenheid sneller zou stijgen (0,7 %), vooral ondersteund door een zeer krachtige groei binnen de marktdiensten en in het bijzonder in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'.

Tot slot zou de arbeidsmarkt in Vlaanderen op middellange termijn, meer dan in de andere twee gewesten, beïnvloed worden door de recente structurele hervormingen sinds eind 2011. Het globaal expansief effect van die hervormingen op het arbeidsaanbod zou dus bijdragen tot de stijging van de beroepsbevolking vanaf 2013. Die toename zou verslappen op het einde van de projectieperiode naarmate de hervormingen op kruissnelheid komen en onder invloed van de vergrijzing. Tussen 2015 en 2018 zou de Vlaamse beroepsbevolking groeien met 37 800 eenheden (of 0,5 % per jaar). De werkende beroepsbevolking zou tussen 2015 en 2018 blijven aangroeien (0,7% per jaar). Dat weerspiegelt de versnelling van de jobcreatie in Vlaanderen op het einde van de projectieperiode, die een beetje wordt afgezwakt door de evolutie van het saldo van de pendelarbeid (zie deel 3.2.3). In die context zou de daling van het aantal werklozen pas vanaf 2016 merkbaar zijn en versnellen op het einde van de projectieperiode. Tegen 2018 zou de Vlaamse werkloosheidsgraad (definitie FPB) 8,0 % bedragen. Dat is een gunstig niveau dat hetzelfde is dan in 2012. Tegelijk zou de werkgelegenheidsgraad zich herstellen. Gestimuleerd door de groeivertraging van de bevolking op arbeidsleeftijd op het einde van de periode, zou de werkgelegenheidsgraad een historisch maximum van 69,6 % bereiken in 2018.

4.2.2. Evoluties per bedrijfstak

In tabel 12 wordt de sectorale structuur van de Vlaamse bruto toegevoegde waarde en de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid weergegeven. Gegeven de relatief korte projectieperiode (7 jaar) zouden er zich geen fundamentele verschuivingen voordoen in de structuur van de Vlaamse economie, hoewel bepaalde trends uit het verleden zich ook in de projectieperiode zouden voortzetten.

Voor wat betreft de structuur van de bruto toegevoegde waarde in volume (kettingeuro's), zou het aandeel van de secundaire sector (i.e. 'energie', 'verwerkende nijverheid' en 'bouw') verder afnemen tijdens de periode 2012-2018. Het aandeel van de secundaire bedrijfstakken zou dalen van 27 % in 2011 naar 26,3 % in 2018. Daartegenover staat een stijging van het aandeel van de tertiaire bedrijfstakken (marktdiensten en niet-verhandelbare diensten), van 71,9 % in 2011 naar 72,6 % in 2018. Het belang van de marktdiensten zou relatief sterk toenemen en met 1,2 ppt stijgen (van 60,9 % in 2011 naar 62,1 % in 2018). De bruto toegevoegde waarde van de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk 'openbare diensten en onderwijs') zou aan belang inboeten (van 11 % in 2011 naar 10,5 % in 2018).

Tabel 12: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Vlaams Gewest
in procent van het regionale totaal

	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2011	2018	1981	2011	2018
1. Landbouw	1,1	1,1	1,1	3,6	1,6	1,3
2. Energie	5,6	3,7	3,6	2,5	1,1	1,1
3. Verwerkende nijverheid	18	17,1	16,6	27	14,3	12,7
a. Intermediaire goederen	6,3	8,2	7,9	8,3	5,5	4,9
b. Uitrustingsgoederen	4,2	2,8	2,8	6,6	3,1	2,6
c. Verbruiksgoederen	7,9	6,3	6,0	12,1	5,7	5,1
4. Bouw	7,8	6,2	6,1	7,6	6,5	6,6
5. Marktdiensten	50,7	60,9	62,1	41,3	61	63,6
a. Vervoer en communicatie	7	8,0	8,0	7,5	6,2	6
b. Handel en horeca	22,9	15,9	15,7	17,7	17	16,1
c. Krediet en verzekeringen	2	3,3	3,2	2,3	2	1,8
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	5,6	6,9	7,3	5,6	12	13,3
e. Overige marktdiensten	15,8	26,8	27,7	8,1	23,8	26,3
6. Niet-verhandelbare diensten	17	11,0	10,5	18,1	15,5	14,7
7. Totaal	100,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(1) Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

Het zou trouwens het aandeel van de niet-verhandelbare diensten zijn die het meest achteruit gaat tijdens de projectieperiode (een verlies van 0,5 ppt). Verder zou ook het belang van de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' en 'verbruiksgoederen' en de eerder vermelde niet-verhandelbare diensten sterk achteruitgaan (beide met een verlies van 0,3 ppt). De grootste stijging zou genoteerd worden bij de grootste Vlaamse bedrijfstak, de 'overige marktdiensten', met een stijging van 0,9 ppt (van 26,8 % in 2011 naar 27,7 % in 2018). Ook het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou sterk stijgen (met 0,4 ppt naar 7,3 % in 2018).

Binnen de marktdiensten zouden enkel de aandelen van de bedrijfstakken 'handel en horeca' en 'krediet en verzekeringen' verminderen (respectievelijk met 0,2 ppt naar 15,7 % en 0,1 ppt naar 3,2 % in 2018). Het belang in de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' zou stabiel blijven tijdens de projectieperiode (op 8 %).

Wat de werkgelegenheidsstructuur betreft (zie rechterhelft van tabel 12) zou het aandeel van de secundaire bedrijfstakken afnemen tijdens de projectieperiode. In 2018 zou 20,4 % van de Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid te vinden zijn in de secundaire sector, tegenover 21,9 % in 2011. Het aandeel van de bedrijfstakken 'bouw' en 'energie' zou relatief stabiel blijven op respectievelijk 6,6 % en 1,1 % in 2018. Het aandeel van de verwerkende nijverheid zou echter met 1,6 ppt dalen tegen 2018 (van 14,3 % in 2011 naar 12,7 % in 2018).

Deze daling zou relatief gelijkmatig gespreid zijn over de drie bedrijfstakken: de aandelen van de bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'uitrustingsgoederen' en 'verbruiksgoederen' zouden respectievelijk dalen met 0,6 ppt, 0,5 ppt en 0,6 ppt en respectievelijk 4,9 %, 2,6 % en 5,1 % bedragen in 2018.

Ook onder de tertiaire bedrijfstakken zouden er een aantal verliezers zijn. Het werkgelegenheidsaandeel van de bedrijfstakken 'handel en horeca', 'krediet en verzekeringen', 'vervoer en communicatie' en ook van de niet-verhandelbare diensten zou afnemen tijdens de projectieperiode (naar respectievelijk 16,1 %, 1,8 %, 6,0 % en 14,7 % in 2018). Met een afname van 0,9 ppt zou de bedrijfstak 'handel en horeca' de grootste verliezer zijn over alle bedrijfstakken heen. Het aandeel van de tertiaire werkgelegenheid zou echter toenemen van 76,5 % in 2011 naar 78,3 % in 2018. Het zijn de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' die daarvoor zouden zorgen. Hun respectieve aandelen in de Vlaamse werkgelegenheid zou tijdens de projectieperiode stijgen met respectievelijk 1,3 ppt en 2,5 ppt. Het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou in 2018 13,3 % bedragen (komende van 12,0 % in 2011). Het aandeel van de 'overige marktdiensten', de grootste bedrijfstak naar werkgelegenheid, zou 26,3 % bedragen in 2018 (komende van 23,8 % in 2011).

Via een analyse van de groeibijdragen (zie tabel 39 in bijlage) zal getracht worden de bedrijfstakken te identificeren die het meest zouden bijgedragen hebben tot de negatieve groei in 2012, de groeistagnatie in 2013 en de lichte herneming van de groei in de jaren nadien.

De totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde zou met 0,2 % zijn afgenomen in 2012. De tertiaire sector zou een positieve groeibijdrage gekend hebben in 2012, in tegenstelling tot de secundaire sector. De groeibijdrage van de gezamenlijke verwerkende nijverheid bijvoorbeeld zou -0,3 ppt bedragen hebben, en daarmee zouden deze drie conjunctuurgevoelige bedrijfstakken voor meer dan 100 % van de daling van de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde gezorgd hebben. De groei van de marktdiensten zou hoger geweest zijn dan de groei van de verwerkende nijverheid, én licht positief (0,2 % tegenover -1,9 %). De groeibijdrage van de marktdiensten zou dan ook licht positief geweest zijn in 2012 (0,1 ppt). De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' zouden het meest hebben bijgedragen met een groeibijdrage van beide 0,2 ppt.

De bedrijfstakken 'handel en horeca' en 'intermediaire goederen' zouden de meest negatieve groeibijdrage genoteerd hebben (beide -0,2 ppt) wat verklaard wordt door de sterk negatieve groei in deze bedrijfstakken (respectievelijk -2,9 % en -1,5 %) (zie tabel 13) gecombineerd met hun gewicht (zie tabel 12). Ook de bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' en in mindere mate 'krediet en verzekeringen' zouden een sterk negatieve groei gekend hebben in 2012 (respectievelijk -3,4 % en -1,3 %), maar hebben een beperkter gewicht in de Vlaamse economie. De hoogste groei van de bruto toegevoegde waarde zou plaatsgevonden hebben in de tertiaire bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' met een groei van 2,5 %. In de tertiaire sector zou verder ook de bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' gegroeid zijn (0,8 %). De niet-verhandelbare diensten zouden een licht positieve groei hebben opgetekend, terwijl de bruto toegevoegde waarde van de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' stabiel zou gebleven zijn.

De binnenlandse werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest zou gestegen zijn met slechts 0,2 % in 2012, wat een toename met bijna 6 000 personen betekent. De hoogste werkgelegenheids groei zou genoteerd zijn in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (1,3 % of 7 900 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,2 % of 7000 personen). In de verwerkende nijverheid zou de werkgelegenheid afgenomen zijn met 1,1 %. De werkgelegenheid in de marktdiensten zou gestegen

zijn met ongeveer 11 900 personen (0,7 %). Het grootste verlies aan jobs zou plaatsgevonden hebben in de bedrijfstak 'verbruiksgoederen'. De werkgelegenheid in deze bedrijfstak zou gedaald zijn met 2 700 personen (-1,8 %).

Onder invloed van de algemene economische laagconjunctuur zou de in het Vlaamse Gewest gecreëerde toegevoegde waarde stabiel blijven in 2013 (0,0 %). De hoogste groeibijdrage zou geleverd worden door de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (groeibijdrage van 0,1 ppt) en door de bedrijfstak 'handel en horeca' (0,1 ppt). Die eerste vooral door een relatief hoge groei (1,6 %) en de laatste vooral door het belang van deze bedrijfstak voor de Vlaamse economie gecombineerd met een matige groei (0,4 %). De hoogste negatieve groeibijdrage zou van de bedrijfstak 'intermediaire goederen' komen (-0,2 ppt). De bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,6 %), 'energie' (1,2 %) en 'krediet en verzekeringen' (0,7 %) zouden de hoogste groei neerzetten in 2013. In de bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' (-1,5 %), 'intermediaire goederen' (-2,3 %) en 'bouw' (-0,7 %) zou de toegevoegde waarde het meest afnemen. De toegevoegde waarde in de verwerkende nijverheid zou met 1,5 % dalen en in de marktdiensten met nauwelijks 0,4 % toenemen.

De binnenlandse werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest zou in 2013 licht afnemen (-0,1 %). De werkgelegenheidsgroei zou het laagst zijn in de verwerkende nijverheid (-1,8 %), de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' (-1,3 %). Het jobverlies in de verwerkende nijverheid zou uitkomen op ongeveer 6 800 personen. Daartegenover staat een geraamde toename van 8 300 personen (0,5 %) in de marktdiensten. Deze toename zou vooral plaatsvinden in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' met een surplus van respectievelijk 6 800 personen (1,1 %) en 6 200 personen (1,9 %). In een aantal andere tertiaire bedrijfstakken zou de werkgelegenheid ook dalen: in zowel de bedrijfstak 'handel en horeca' als de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' zouden 2 200 jobs verloren gaan en in de niet-verhandelbare diensten 1 600. De totale werkgelegenheid in de tertiaire sector zou toenemen met bijna 6 700 personen.

In 2014 zou de groei van de bruto toegevoegde waarde in volume licht hernemen en 1,2 % bedragen. De belangrijkste motor van deze Vlaamse groei zouden de marktdiensten zijn. De groeibijdrage van de marktdiensten zou 0,9 ppt bedragen. Ongeveer drie vierden van de extra gecreëerde bruto toegevoegde waarde zou dus zijn oorsprong vinden in de marktdiensten. Van die marktdiensten zou het de bedrijfstak 'overige marktdiensten' en de bedrijfstak 'handel en horeca' zijn die elk met 0,3 ppt de hoogste groeibijdrage leveren. Verder zouden ook de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'vervoer en communicatie' en 'bouw' een relatief kleine maar positieve groeibijdrage leveren (telkens 0,1 ppt). De bedrijfstakken met de hoogste geraamde groei van de bruto toegevoegde waarde in 2014 zijn 'krediet en verzekeringen' (1,9 %), 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,7 %) en 'handel en horeca' (1,7 %). Van de secundaire bedrijfstakken zou het vooral de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' zijn waar de groei van de toegevoegde waarde het sterkst herneemt (1,6 %).

De binnenlandse werkgelegenheid van het Vlaamse Gewest zou in 2014 aangroeien met 0,5 %, wat in absolute termen overeenkomt met een toename van 12 300 personen. In de verwerkende nijverheid zouden er opnieuw banen verloren gaan (-1,5 % of 5 600 personen), terwijl er in de marktdiensten jobs

zouden bijkomen (1,2 % of 19 300 personen). De tertiaire werkgelegenheid zou wel nog afnemen in de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-0,5 %) en 'krediet en verzekeringen' (-0,6 %) en de niet-verhandelbare diensten (-0,3 %), terwijl de werkgelegenheid in de secundaire sector zou afnemen in alle bedrijfstakken behalve 'energie' (0,3 %) en 'bouw' (0,9 %). De toename van de werkgelegenheid in 2014 zou vooral gedragen worden door de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (2,2 % of 14 300 personen) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2,2 % of 7 200 personen). In de secundaire bedrijfstakken zouden 3 900 banen verloren gaan en in de tertiaire sector zouden er 17 400 jobs bijkomen.

Op middellange termijn (2015-2018) zou de economische groei in het Vlaamse Gewest gemiddeld 1,8 % per jaar bedragen (bruto toegevoegde waarde in volume). Opnieuw zouden het de marktdiensten zijn die het meest zouden bijdragen tot deze groei. Hun groei bijdrage in de periode 2015-2018 zou gemiddeld 1,2 ppt per jaar bedragen. Ongeveer de helft hiervan zou worden verwezenlijkt door de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (0,6 ppt). Ook de verwerkende nijverheid zou een hoge groei bijdrage leveren (0,3 ppt). Op bedrijfstakniveau zouden verder de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' en 'handel en horeca' iets hogere groei bijdragen leveren (beide 0,2 ppt). De bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' (2,6 %), 'intermediaire goederen' (2,4 %) en 'overige marktdiensten' (2,3 %) zouden de hoogste gemiddelde jaarlijkse groeivoeten kennen in de periode 2015-2018. De bruto toegevoegde waarde van de verwerkende nijverheid zou in de periode 2015-2018 toenemen met gemiddeld 2 % per jaar wat gelijkaardig is aan de gemiddelde jaarlijkse groei van de marktdiensten (2,0 %).

De werkgelegenheidsgroei zou op middellange termijn (2015-2018) 1,1 % gemiddeld per jaar bedragen. In absolute termen betekent dit een geraamde toename van ongeveer 22 000 personen per jaar. In de verwerkende nijverheid zou de werkgelegenheid nog steeds afnemen; in de twee resterende secundaire bedrijfstakken 'bouw' en 'energie' zou er een toename zijn (respectievelijk 0,9 % en 0,2 %). De werkgelegenheidscreatie zou hoofdzakelijk plaatsvinden in de marktdiensten (1,4 % of 24 100 personen) en meer in het bijzonder in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (2,4 % of 16 100 personen) en de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (2 % of 6 900 personen).

Tabel 13: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Vlaams Gewest
Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2011	2012	2013	2014	Gemiddelden			
					2015-2018	1998-2004	2005-2011	2012-2018
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	6,1	2,2	-0,1	2,9	1,1	1,3	1,6	1,4
Werkgelegenheid	-4,5	-2,8	-4,7	-3,2	-1,7	-1,3	-2,9	-2,5
Reële productiviteit per hoofd	11,1	5,2	4,8	6,3	2,9	2,7	4,8	4,0
Reële loonkost per hoofd (1)	0,5	1,3	1,5	0,9	0,9	1,2	0,3	1,1
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	-2,1	-1,2	1,2	1,1	1,2	-2,6	5,9	0,9
Werkgelegenheid	0,5	-0,4	-0,3	0,3	0,2	0,5	1,7	0,0
Reële productiviteit per hoofd	-2,6	-0,8	1,5	0,7	1,1	-3,1	4,2	0,8
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,7	-0,8	0,7	0,6	1,0	-0,5	-0,8	0,7
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	3,4	-1,9	-1,5	0,6	2,0	1,4	-0,8	0,7
Werkgelegenheid	-0,6	-1,1	-1,8	-1,5	-0,8	-1,2	-1,7	-1,1
Reële productiviteit per hoofd	4,0	-0,8	0,4	2,2	2,8	2,6	0,9	1,9
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,6	0,3	0,2	0,6	0,7	1,2	-0,1	0,5
<i>a. Intermediaire goederen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	4,7	-2,9	-2,3	0,4	2,4	1,5	-0,6	0,7
Werkgelegenheid	0,5	-0,8	-1,5	-1,7	-0,6	-0,1	-1,1	-0,9
Reële productiviteit per hoofd	4,2	-2,1	-0,8	2,2	3,0	1,7	0,5	1,6
Reële loonkost per hoofd (1)	0,6	0,1	0,0	0,5	0,6	1,0	-0,1	0,4
<i>b. Uitrustingsgoederen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	-3,8	-3,4	-1,5	1,6	2,6	2,3	-3,7	1,0
Werkgelegenheid	-1,4	-0,3	-3,4	-2,6	-1,2	-1,9	-2,6	-1,6
Reële productiviteit per hoofd	-2,4	-3,1	2,0	4,3	3,8	4,3	-1,3	2,6
Reële loonkost per hoofd (1)	-4,0	0,7	0,4	1,4	0,8	1,3	-0,3	0,8
<i>c. Verbruiksgoederen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	6,3	0,5	-0,3	0,3	1,0	0,6	1,0	0,6
Werkgelegenheid	-1,3	-1,8	-1,3	-0,8	-0,9	-1,6	-1,8	-1,1
Reële productiviteit per hoofd	7,7	2,3	1,0	1,1	1,9	2,3	2,8	1,7
Reële loonkost per hoofd (1)	0,2	0,1	0,3	0,5	0,6	1,2	0,0	0,5
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	4,2	-0,4	-0,7	1,2	1,6	2,7	2,8	0,9
Werkgelegenheid	1,9	0,2	0,0	0,9	0,9	0,1	2,1	0,7
Reële productiviteit per hoofd	2,2	-0,6	-0,7	0,3	0,7	2,5	0,7	0,3
Reële loonkost per hoofd (1)	3,9	1,2	0,1	0,3	0,7	1,6	0,5	0,6

VOORUITZICHTEN

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	2,3	0,2	0,4	1,5	2,0	2,9	2,0	1,4
Werkgelegenheid	2,1	0,7	0,5	1,2	1,4	2,1	2,1	1,2
Reële productiviteit per hoofd	0,2	-0,5	-0,1	0,3	0,5	0,8	-0,1	0,2
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,6	0,7	0,3	-0,3	0,6	1,0	-0,4	0,5
<i>a. Vervoer en communicatie</i>								
Toegevoegde waarde in volume	5,2	0,0	0,1	1,4	1,9	1,6	2,5	1,3
Werkgelegenheid	-1,1	-0,9	-1,3	0,7	0,8	0,5	0,4	0,2
Reële productiviteit per hoofd	6,3	0,9	1,5	0,7	1,1	1,1	2,1	1,1
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,5	0,8	0,5	-0,5	0,8	1,2	-0,3	0,6
<i>b. Handel en horeca</i>								
Toegevoegde waarde in volume	1,3	-1,5	0,4	1,7	1,6	2,3	0,8	1,0
Werkgelegenheid	0,6	-0,2	-0,5	-0,7	0,0	0,7	0,4	-0,2
Reële productiviteit per hoofd	0,6	-1,3	0,9	2,4	1,5	1,5	0,4	1,2
Reële loonkost per hoofd (1)	0,5	0,9	0,7	0,1	0,7	1,4	0,8	0,6
<i>c. Krediet en verzekeringen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	-2,7	-1,3	0,7	1,9	1,6	2,2	1,2	1,1
Werkgelegenheid	0,5	-1,1	-0,6	-0,9	-0,7	-1,2	0,2	-0,8
Reële productiviteit per hoofd	-3,2	-0,2	1,4	2,8	2,3	3,6	0,9	1,9
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,6	3,3	0,5	0,3	0,6	-0,6	-0,5	1,0
<i>d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening</i>								
Toegevoegde waarde in volume	2,4	2,5	1,6	1,7	1,9	3,4	1,7	1,9
Werkgelegenheid	3,1	2,2	1,9	2,2	2,0	3,4	3,1	2,0
Reële productiviteit per hoofd	-0,6	0,3	-0,3	-0,5	-0,1	0,0	-1,4	-0,2
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,1	1,0	0,4	-0,1	0,9	0,2	-0,4	0,7
<i>e. Overige marktdiensten</i>								
Toegevoegde waarde in volume	2,7	0,8	0,1	1,2	2,3	3,6	2,9	1,6
Werkgelegenheid	3,6	1,3	1,1	2,2	2,4	3,9	3,7	2,0
Reële productiviteit per hoofd	-0,9	-0,5	-1,0	-1,0	-0,1	-0,2	-0,8	-0,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,3	0,2	0,2	-0,4	0,7	2,2	-1,3	0,4
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	0,6	0,2	0,1	0,4	0,8	0,9	0,8	0,5
Werkgelegenheid	-0,0	-0,3	-0,4	-0,5	-0,0	1,3	0,5	-0,2
Reële productiviteit per hoofd	0,6	0,4	0,5	0,8	0,8	-0,5	0,3	0,7
Reële loonkost per hoofd (1)	0,9	1,2	1,8	0,4	0,8	1,1	1,1	0,9
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	2,3	-0,2	0,0	1,2	1,8	2,1	1,5	1,1
Werkgelegenheid	1,2	0,2	-0,1	0,5	0,8	1,1	1,1	0,6
Reële productiviteit per hoofd	1,1	-0,4	0,1	0,7	0,9	1,0	0,4	0,6
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,2	0,7	0,5	-0,0	0,6	0,9	-0,2	0,5

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

4.3. Waals Gewest

4.3.1. Macro-economische evoluties

In 2011, toen het conjunctureel klimaat sterk verslechterde als gevolg van de versterking van de budgettaire crisis binnen de eurozone, bleef de groei van het Waals bbp zich nog doorzetten in het verlengde van de heropleving die het jaar daarvoor werd ingezet, zij het in een minder snel tempo. De economische activiteit van het Waals Gewest, die groeide met 2,0 %, d.i. lichtjes hoger dan het nationaal gemiddelde (1,8 %) zou, zoals de rest van het land, geprofitteerd hebben van de groeidynamiek van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' maar ook van herneming van de activiteit in de bouwsector. In 2012 zou de aanhoudende vertraging van de economische activiteit in Europa de heropleving van de Waalse economie weerhouden. Binnen een nog erg onzeker klimaat tengevolge van de Europese crisis, zou de groei van het Waalse bbp 0,1 % bedragen. Het wantrouwen van de economische actoren zou slechts langzaam verdwijnen in de loop van het jaar en zou vooral de bouw en de dienstensector, in het bijzonder de zakelijke dienstverlening, die een groot deel vormt van de overige marktdiensten, als ook de 'handel en horeca' aantasten. De verwerkende nijverheid, waarvan de activiteit sterk afhangt van de buitenlandse handel, zou lijden onder een daling van de toegevoegde waarde.

De groei van het Waalse bbp zou 0,3 % bedragen in 2013. De verwerkende nijverheid (vooral de productie van intermediaire goederen) zou nog lijden onder de apathie van de belangrijkste Waalse uitvoermarkten, terwijl de evolutie van de toegevoegde waarde van de bouw en de dienstensector pas veel later voordeel zou halen uit de zeer geleidelijke versterking van het economisch klimaat.

In 2010 en 2011 hebben het snelle herstel van de groei en de verlenging van de anticrisismaatregelen door de overheid tijdens de financiële crisis geleid tot een vroegtijdige herneming van de Waalse werkgelegenheid. Vooral ondersteund door nieuwe aanwervingen in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten', 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'handel en horeca', zouden er in Wallonië bijna 32 200 arbeidsplaatsen gecreëerd zijn (gemiddeld 1,3 % per jaar) over die twee jaren. In 2012 en 2013 zou de zwakke economische groei, naast de stopzetting van de overheidsprogramma's ter ondersteuning van de werkgelegenheid, die sterke dynamiek van jobcreatie langdurig in het gedrang kunnen brengen. De groei van de binnenlandse werkgelegenheid, die vorig jaar amper positief was, zou zelfs evolueren naar een nulgroei in 2013. Dit zou overeenkomen met een netto-creatie van amper 2 800 banen over twee jaren (2012 en 2013). Deze zwakke prestatie zou hoofdzakelijk het gevolg zijn van een zwakke toename van de werkgelegenheid in de overige marktdiensten, maar ook van de vermindering van de werkgelegenheid in de niet-marktdiensten; een daling die waarschijnlijk het gevolg is van het strak begrotingsbeleid. De uitholling van de industriële werkloosheid zou zich daarentegen, zoals in Vlaanderen, blijven verderzetten in Wallonië gezien de verwerkende industrie streeft naar hoge productiviteitswinsten.

Tabel 14: Voornaamste macro-economische resultaten: Waals Gewest

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Bruto binnenlands product in volume (1)	2,0	0,1	0,3	1,2	1,8	2,1	1,4	1,2
2. Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	2,3	0,2	0,1	1,1	1,8	2,1	1,5	1,2
3. Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1)	0,7	-0,2	0,0	0,5	1,1	1,3	0,2	0,7
4. Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakingen) (1) (2)	-0,2	0,5	0,0	0,1	0,5	0,4	-0,6	0,3
5. Werkgelegenheid en werkloosheid								
<i>5.1. Binnenlandse werkgelegenheid</i>								
5.1.a. Totale binnenlandse werkgelegenheid, in duizendtallen (3)	1226,3	1228,6	1229,1	1235,7	1272,8	1099,4	1185,7	1246,1
5.1.b. Wijziging in duizendtallen	18,6	2,3	0,5	6,6	9,3	10,6	14,6	6,6
5.1.c. Wijziging in procent	1,5	0,2	0,0	0,5	0,7	1,0	1,3	0,5
<i>5.2. Werkgelegenheidsgraad (3)</i>	58,5	58,6	58,6	58,8	60,0	57,0	58,2	59,1
<i>5.3. Werkloosheid</i>								
5.3.a. Werkloosheid, definitie FPB, in duizendtallen (3)	273,4	274,8	277,7	279,1	265,4	275,7	288,8	275,2
5.3.b. Werkzoekenden, in duizendtallen (3)	244,2	247,5	252,1	253,3	238,4	232,4	254,2	248,7
5.3.c. Werkloosheidsgraad, concept FPB (3)	16,7	16,7	16,9	16,9	15,8	18,2	17,9	16,6
5.3.d. Werkloosheidsgraad, excl. oudere werklozen (3)	15,2	15,3	15,6	15,6	14,4	15,8	16,1	15,2

(1) Groeivoeten in procent.

(2) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(3) In de kolom 2015-2018 wordt de waarde op het einde van de periode (2018) weergegeven.

De evolutie van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid in 2011 situeerde zich in een context van een langzame toename van de regionale beroepsbevolking (cf. deel 3.2.1). Het arbeidsaanbod nam toe met 0,4 %. De netto jobcreatie die werd opgetekend dankzij de sterkere economische groei, zou leiden tot een aanzienlijke daling van het aantal werklozen (9 200 werklozen minder of -3,3 %). In 2012 en 2013 zou de gematigde groei van de beroepsbevolking de toename van de werkloosheid beperken. Niettegenstaande de zwakke netto jobcreatie tijdens de eerste twee jaren van de projectie, zouden de werkloosheidsstatistieken slechts een beperkte groei van ongeveer 1,5 % over twee jaar (0,5 % in 2012 en nog 1,0 % in 2013) laten optekenen. Het zou gaan om een globale stijging van ongeveer 4 300 werklozen. De Waalse werkloosheidsgraad zou dit jaar bijgevolg 16,9 % bedragen; d.i. een lichte stijging in vergelijking met vorig jaar (16,7 %).

Op middellange termijn (2015-2018) zou het Waals bbp opnieuw aanknopen met een groei die schommelt rond 1,8 % per jaar tot op het einde van de projectieperiode. De groei van de Waalse activiteit zou gemiddeld nauwelijks hoger zijn dan de nationale groei en, net als bij de andere gewesten, lager zijn dan die van voor de crisis (gemiddeld 1,9 % tussen 2005 en 2008) of van eind de jaren 1990 – begin jaren 2000 (gemiddeld 2,1 % tussen 1998 en 2004).

De werkgelegenheid die de Waalse economische groei zou opleveren, zou lager zijn gedurende de projectieperiode (gemiddeld 5 200 eenheden per ppt groei per jaar tussen 2015 en 2018) , zowel in vergelijking met de periode 2005-2011 (10 400 eenheden per ppt groei) als in vergelijking met de jaren voorafgaand aan de crisis (6 600 eenheden per ppt groei tussen 2002 en 2008). Het zijn de

bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' die het meest zouden bijdragen tot de groei van de werkgelegenheid op middellange termijn. In de verwerkende nijverheid zouden de grote productiviteitswinsten, die structureel noodzakelijk zijn voor die meer aan internationale concurrentie blootgestelde activiteiten, nadelig blijven voor de werkgelegenheid in deze bedrijfstak (gemiddeld -0,8 % per jaar tussen 2015 en 2018). Net als in het noorden van het land zou die tertiarisering van de Waalse economie aanhouden, zowel in termen van werkgelegenheid als toegevoegde waarde, maar in een veel trager tempo dan tijdens de vorige periodes. Ten slotte zou de werkgelegenheid van de zelfstandigen verder afbrokkelen met een verlies van 3 100 eenheden tussen 2015 en 2018.

Net als in de andere gewesten, valt het herstel van de activiteit in Wallonië samen met een groei van de reële loonkosten terwijl deze daalden in de periode 2005-2011. In de marktbedrijfstakken zou de gemiddelde stijging van de reële loonkosten per hoofd in Wallonië 0,5 % bedragen tijdens de periode 2015-2018. In tegenstelling tot die verwachte stijging van de lonen, zou de loonkost per eenheid product in het zuiden van het land afnemen (gemiddeld -0,2 % per jaar tussen 2015 en 2018) door (relatief) belangrijke reële productiviteitswinsten per persoon die verwacht worden op het einde van de projectieperiode (1,1 %).

Tot slot zou de Waalse beroepsbevolking tijdens de periode 2015-2018 gemiddeld met 6 400 eenheden per jaar groeien (0,4 %) deels als gevolg van de recente hervormingen op de arbeidsmarkt (zie deel 3.2.1). Die gemiddelde stijging verhult echter een geleidelijke vertraging van het groeitempo van de beroepsbevolking op het einde van de periode, naarmate de hervormingsmaatregelen hun kruissnelheid zouden bereiken. De toename van de binnenlandse werkgelegenheid en de lichte toename van het Waals pendelsaldo (gemiddeld 600 werknemers per jaar) zouden dus de toename van het arbeidsaanbod absorberen zodat het aantal werklozen op middellange termijn aanzienlijk zou dalen (gemiddeld met 3 400 eenheden per jaar tussen 2015 en 2018). De Waalse werkloosheidsgraad (definitie FPB) zou 15,8 % bedragen in 2018. Dat percentage is weliswaar hoog, maar werd niet meer genoteerd sinds 1992. De Waalse werkgelegenheidsgraad zou opnieuw langzaam stijgen, na een onderbreking in 2009, en op het einde van de projectieperiode 60,0 % bedragen.

4.3.2. Evoluties per bedrijfstak

De sectorale structuur van de Waalse economie, zowel wat betreft de bruto toegevoegde waarde als de binnenlandse werkgelegenheid, wordt weergegeven in tabel 15. Aangezien de projectieperiode relatief kort is zouden er uiteraard geen al te grote verschuivingen zijn.

Wat de sectorale structuur van de bruto toegevoegde waarde betreft is een eerste vaststelling dat het aandeel van zowel de secundaire sector (i.e. 'energie', verwerkende nijverheid en 'bouw') als de tertiaire sector relatief stabiel blijft tussen 2011 en 2018. Het aandeel van de secundaire sector zou lichtjes dalen, van 25,1 % in 2011 naar 25,0 % in 2018, terwijl het aandeel van de tertiaire sector zou toenemen van 73,6 % in 2011 naar 73,9 % in 2018. Het belang van de marktdiensten zou stijgen met 1,1 ppt van 56,5 % in 2011 naar 57,6 % in 2018. Het aandeel van de niet-verhandelbare diensten (voornamelijk 'openbare diensten en onderwijs') zou afnemen met 0,8 ppt en zo 16,3 % bedragen in 2018.

Tabel 15: Structuur van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid: Waals Gewest
in procent van het regionale totaal

	Bruto toegevoegde waarde in volume(1)			Binnenlandse werkgelegenheid		
	1980	2011	2018	1981	2011	2018
1. Landbouw	1,2	1,2	1,2	3,5	1,5	1,2
2. Energie	2,9	3,2	3,0	1,8	1,2	1,1
3. Verwerkende nijverheid	17,0	16,2	16,4	23,1	11,4	10,3
a. Intermediaire goederen	8,2	9,9	10,1	12,5	5,7	5,1
b. Uitrustingsgoederen	4,3	2,2	2,2	4,2	2,0	1,7
c. Verbruiksgoederen	4,7	4,3	4,1	6,4	3,8	3,5
4. Bouw	7,7	5,7	5,6	7,9	7,0	7,1
5. Marktdiensten	48,5	56,5	57,6	41,1	57,5	59,8
a. Vervoer en communicatie	6,0	7,2	7,3	7,8	5,7	5,5
b. Handel en horeca	17,6	12,3	12,2	17,4	16,3	15,6
c. Krediet en verzekeringen	2,3	3,2	3,4	2,1	1,7	1,6
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	7,6	9,0	9,4	6,5	13,7	15,3
e. Overige marktdiensten	16,6	24,7	25,3	7,4	20,0	21,9
6. Niet-verhandelbare diensten	22,7	17,1	16,3	22,6	21,4	20,4
7. Totaal	100,0	99,9	100,1	100,0	100,0	100,0

1. Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

In de secundaire sector, zou het aandeel van de verwerkende nijverheid toenemen tijdens de projectieperiode (van 16,2 % in 2011 naar 16,4 % in 2018). De aandelen van de bedrijfstakken 'energie' (-0,2 ppt) en 'bouw' (-0,1 ppt) zouden afnemen. De 'intermediaire goederen' zouden de grootste industriële bedrijfstak blijven tijdens de volledige projectieperiode.

In de marktdiensten zou de bedrijfstak 'handel en horeca' de enige zijn waarvan het aandeel terugvalt in de projectieperiode, maar dit slechts relatief zwak (met 0,1 ppt tot 12,2 % in 2018). De grootste stijging zou plaatsvinden in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' met een stijging van 0,6 ppt naar 25,3 % in 2018. De aandelen van de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke

dienstverlening' (0,4 ppt) en in mindere mate 'krediet en verzekeringen' (0,2 ppt) zouden toenemen, tot respectievelijk 9,4 % en 3,4 % in 2018.

Ondanks het min of meer stabiliserend belang van de secundaire sector in termen van bruto toegevoegde waarde, zou het belang van deze sector in termen van werkgelegenheid verder afnemen (zie rechterhelft van tabel 15). In 2018 zou 18,5 % van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid zich situeren in de secundaire sector, terwijl dit nog 19,6 % was in 2011. Het aandeel van de bedrijfstak 'energie' zou slechts lichtjes dalen (met -0,1 ppt). Het werkgelegenheidsaandeel van de bedrijfstak 'bouw' zou zelf ietwat toenemen met 0,1 ppt tot 7,1 % in 2018. De afname van het werkgelegenheidsaandeel van de secundaire sector zou vooral plaatsvinden in de verwerkende nijverheid, met een verlies van 1,1 ppt (tot 10,3 % in 2018). Het belang van de bedrijfstak 'intermediaire goederen' zou met een verlies van 0,6 ppt het meest afnemen (tot 5,1 % in 2018), terwijl ook het aandeel van de bedrijfstakken 'uitrustingsgoederen' en 'verbruiksgoederen' zou verminderen met 0,3 ppt tot respectievelijk 1,7 % en 3,5 % in 2018.

Het aandeel van de tewerkstelling in de tertiaire sector zou toenemen met 1,3 ppt van 78,9 % in 2011 naar 80,2 % in 2018. Ondanks dit globale positieve beeld zou het belang van een aantal tertiaire bedrijfstakken toch afnemen. Vooreerst, en voornamelijk, zou het aandeel van de niet-verhandelbare diensten met 1,0 ppt afnemen en zo 20,4 % procent bedragen in 2018. Ook het belang van de bedrijfstakken 'handel en horeca' (-0,7 ppt), 'vervoer en communicatie' (-0,2 ppt) en 'krediet en verzekeringen' (-0,1 ppt) zou afnemen tijdens de projectieperiode (tot respectievelijk 15,6 %, 5,5 % en 1,6 %). De stijging van het aandeel van de tertiaire sector is te danken aan de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening'. Het belang van deze bedrijfstakken zou gevoelig toenemen met respectievelijk 1,9 ppt en 1,6 ppt. Het aandeel van de bedrijfstak 'overige marktdiensten' in de Waalse binnenlandse werkgelegenheid zou 21,9 % bedragen in 2018 en hiermee zou dit de belangrijkste werkgever worden in de Waalse economie, waar dat in 2011 nog de niet-verhandelbare diensten zijn (met 21,4 % t.o.v. 20,0 % voor de 'overige marktdiensten' in 2010). Het aandeel van de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zou in 2018 15,3 % bedragen. Over alle bedrijfstakken heen zouden het de niet-verhandelbare diensten en de bedrijfstak 'handel en horeca' zijn waarvan het aandeel in de Waalse binnenlandse werkgelegenheid het meest afneemt tijdens de projectieperiode (met een verlies van respectievelijk 1,0 ppt en 0,7 ppt).

De volgende alinea's bespreken de groei van de bruto toegevoegde waarde en de werkgelegenheidsgroei op bedrijfstakniveau (zie tabel 16). Voor de toegevoegde waarde zullen via een analyse van de groeibijdragen de bedrijfstakken (zie tabel 40 in bijlage) geïdentificeerd worden die de belangrijkste motor zijn van de Waalse economische groei.

De Waalse bruto toegevoegde waarde zou met 0,2 % zijn toegenomen in 2012. Een dergelijk lichte positieve groei in Wallonië werd mogelijk gemaakt door de bedrijfstakken "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening", "overige verhandelbare diensten" en "transport en communicatie", met bijdragen van respectievelijk 0,3, 0,2 en 0,1 ppt. Net als Vlaanderen zou de verwerkende nijverheid in Wallonië niet gespaard blijven van de zwakke conjunctuur en negatief hebben bijgedragen tot de Waalse economische groei (bijdrage van -0,2 ppt. De respectievelijke groeibijdragen van de overige sectoren zouden vrijwel nul ("landbouw", "krediet en verzekeringen", "niet-verhandelbare diensten") of

licht negatief geweest zijn, in de grootteorde van -0,1 punt. In 2012 zou de toegevoegde waarde het sterkst gegroeid zijn in de bedrijfstakken "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" en "transport en communicatie" (respectievelijk 2,6 % en 1,5 %), gevolgd door de "consumptiegoederen" (geringe bijdrage) en de "overige verhandelbare diensten" (ongeveer 0,7 %).

De binnenlandse werkgelegenheid in het Waals Gewest zou, gezien de toegevoegde waarde in volume, licht zijn toegenomen in 2012 (volgens onze ramingen met 0,2 % of nauwelijks 2 300 personen). De jobcreatie in de bouw (ongeveer 800 personen), "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" (4 300 personen) en "overige verhandelbare diensten" (2 000 personen) zou de afname van de arbeidskrachten in alle overige sectoren (afgezien van de "huishoudelijke diensten") iets meer dan gecompenseerd hebben.

In 2013 zou de Waalse bruto toegevoegde waarde in volume stagneren. Opnieuw zou de grootste groeibijdrage afkomstig zijn van "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" (0,2 ppt), terwijl de sectoren "handel en horeca" en "krediet en verzekeringen" met telkens 0,1 ppt het zouden overnemen van de "overige verhandelbare diensten" en "transport en communicatie" (nulbijdragen). De economische stagnering in Wallonië zou tevens tot uiting komen in een nulgroei van de binnenlandse werkgelegenheid. De verliezen in de verwerkende nijverheid (-2 000 banen, wat nog meer is dan in 2012) en in de bouwnijverheid (in tegenstelling tot in het jaar 2012) zouden worden gecompenseerd door de tewerkstelling die opnieuw wordt gecreëerd in de sectoren "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" en "overige verhandelbare diensten".

In navolging van de twee andere Belgische gewesten zou de Waalse economische groei volgend jaar opnieuw aantrekken tot 1,1 % (bruto toegevoegde waarde in volume). Alle bedrijfstakken behalve de "huishoudelijke diensten" zouden dan positief bijdragen tot de Waalse groei. De verhandelbare diensten (0,7 ppt) zouden bijna twee derde van de economische groei voor hun rekening nemen, terwijl een groot deel van het resterende derde afkomstig zou zijn van de verwerkende nijverheid (0,2 ppt), die overigens effectief baat zouden hebben bij het verwachte herstel van de mondiale groei in 2014 (zie deel 2.1).

In lijn met de economische heropleving zou de groei van de Waalse binnenlandse werkgelegenheid toenemen tot 0,5 % in 2014, wat overeenstemt met een netto jobcreatie van ongeveer 6 600 banen. De "overige verhandelbare diensten" en "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" zouden de drijvende kracht vormen van de Waalse werkgelegenheid (+9 500 jobs verwacht voor 2014), die echter zou stagneren in de overige activiteiten van de verhandelbare diensten en blijven afnemen in de "verwerkende nijverheid" (-1 800 jobs) en, in mindere mate, in de "niet-verhandelbare diensten".

Op middellange termijn (2015-2018) zou de Waalse economische groei gemiddeld 1,8 % per jaar bedragen en vooral ondersteund worden door de verhandelbare diensten (groeibijdrage van 1,1 ppt) en, in mindere mate, door de industrie in ruime zin (groeibijdrage van 0,5 ppt van de secundaire sector). Wat de HERMREG-sectoren betreft, zouden de "overige verhandelbare diensten" de grootste bijdrage leveren (0,6 ppt), gevolgd door "intermediaire goederen" (0,3 ppt), "handel en horeca" (0,2 ppt) en "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" (0,2 ppt).

De werkgelegenheidsgroei op middellange termijn (2015-2018) zou gemiddeld 0,7 % per jaar bedragen, wat neerkomt op een jaarlijkse toename van 9 200 eenheden. De jobcreatie in Wallonië zou gewaarborgd worden door de verhandelbare diensten (1,3 % jaarlijks of 9 700 personen), terwijl in de secundaire sector de verliezen in de Waalse verwerkende nijverheid (-1 000 jobs per jaar) bijna volledig gecompenseerd zouden worden door de winsten in de bouwsector (ongeveer +950 jobs per jaar). Zoals eerder al vermeld werd, zou de rol van de "overige verhandelbare diensten" (+2,2 % per jaar of 5 800 jobs) en de "gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening" (+1,9 % per jaar of 3 600 jobs) als ware motor van de Waalse werkgelegenheid bevestigd worden op middellange termijn.

Tabel 16: Voornaamste resultaten per bedrijfstak: Waals Gewest
Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Landbouw								
Toegevoegde waarde in volume	11,6	1,8	-1,9	0,4	2,4	-0,2	2,3	1,4
Werkgelegenheid	-3,3	-1,8	-3,8	-3,0	-2,6	-2,3	-2,9	-2,7
Reële productiviteit per hoofd	15,5	3,6	2,0	3,5	5,2	2,2	5,4	4,3
Reële loonkost per hoofd (1)	1,3	1,7	2,6	1,4	1,6	-1,4	0,9	1,7
2. Energie								
Toegevoegde waarde in volume	-1,8	-2,4	0,6	1,4	0,5	2,9	1,7	0,2
Werkgelegenheid	1,6	-1,4	-0,5	-0,2	0,0	-0,7	2,4	-0,3
Reële productiviteit per hoofd	-3,3	-1,0	1,1	1,5	0,5	3,7	-0,6	0,5
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,5	0,7	0,5	0,4	0,7	-0,9	-1,2	0,7
3. Verwerkende nijverheid								
Toegevoegde waarde in volume	3,3	-1,2	-0,8	1,6	2,6	2,7	1,4	1,4
Werkgelegenheid	0,2	-0,7	-1,5	-1,3	-0,8	-0,8	-0,4	-0,9
Reële productiviteit per hoofd	3,1	-0,5	0,7	3,0	3,3	3,5	1,8	2,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,7	-0,2	0,5	1,1	0,6	0,9	-0,4	0,6
<i>a. Intermediaire goederen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	1,6	-1,7	-0,8	1,7	3,0	4,1	1,8	1,6
Werkgelegenheid	-0,1	-0,3	-2,1	-0,7	-0,7	-0,5	-0,5	-0,9
Reële productiviteit per hoofd	1,6	-1,3	1,4	2,4	3,7	4,6	2,3	2,5
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,2	0,1	0,9	1,6	0,7	1,2	-0,0	0,8
<i>b. Uitrustingsgoederen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	4,1	-2,0	-1,8	3,1	3,3	2,2	-0,2	1,8
Werkgelegenheid	1,1	-1,1	-1,3	-3,4	-0,8	-1,3	-0,4	-1,3
Reële productiviteit per hoofd	3,0	-0,9	-0,6	6,7	4,2	3,5	0,1	3,1
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,3	-1,4	1,0	1,7	0,7	1,0	-1,3	0,6
<i>c. Verbruiksgoederen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	7,5	0,8	-0,4	0,3	0,9	0,2	1,9	0,6
Werkgelegenheid	0,2	-1,0	-0,6	-1,2	-0,7	-1,1	-0,4	-0,8
Reële productiviteit per hoofd	7,3	1,8	0,2	1,5	1,7	1,3	2,3	1,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,6	-0,0	-0,1	-0,4	0,2	0,1	-0,5	0,0
4. Bouw								
Toegevoegde waarde in volume	7,5	0,8	-0,4	0,3	0,9	0,2	1,9	0,6
Werkgelegenheid	0,2	-1,0	-0,6	-1,2	-0,7	-1,1	-0,4	-0,8
Reële productiviteit per hoofd	7,3	1,8	0,2	1,5	1,7	1,3	2,3	1,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,6	-0,0	-0,1	-0,4	0,2	0,1	-0,5	0,0

	2011	2012	2013	2014	Gemiddelden			
					2015-2018	1998-2004	2005-2011	2012-2018
5. Marktdiensten								
Toegevoegde waarde in volume	2,1	0,8	0,5	1,3	2,0	2,2	1,7	1,5
Werkgelegenheid	2,4	0,5	0,6	1,3	1,3	1,7	1,9	1,1
Reële productiviteit per hoofd	-0,3	0,2	-0,1	-0,1	0,6	0,5	-0,2	0,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,2	0,7	-0,1	0,0	0,6	0,7	-0,4	0,5
<i>a. Vervoer en communicatie</i>								
Toegevoegde waarde in volume	3,5	1,5	-0,1	0,4	2,1	1,1	1,9	1,5
Werkgelegenheid	-0,2	-1,4	-0,8	0,0	0,6	0,2	-0,4	0,0
Reële productiviteit per hoofd	3,7	2,9	0,7	0,4	1,5	0,8	2,3	1,4
Reële loonkost per hoofd (1)	-0,4	0,8	-1,7	0,8	0,7	1,4	-0,1	0,4
<i>b. Handel en horeca</i>								
Toegevoegde waarde in volume	1,5	-0,8	0,6	1,4	1,5	1,5	0,4	1,0
Werkgelegenheid	1,7	-0,8	-0,2	0,1	0,0	0,7	0,6	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	-0,2	-0,0	0,8	1,3	1,4	0,8	-0,2	1,1
Reële loonkost per hoofd (1)	1,0	0,9	0,6	0,5	0,7	0,7	0,6	0,7
<i>c. Krediet en verzekeringen</i>								
Toegevoegde waarde in volume	-4,4	-0,6	2,1	2,3	2,4	2,2	2,3	1,9
Werkgelegenheid	0,6	-0,2	-1,4	-0,6	-0,8	-1,1	-0,0	-0,8
Reële productiviteit per hoofd	-5,0	-0,4	3,5	2,9	3,2	3,4	2,3	2,7
Reële loonkost per hoofd (1)	-1,7	2,6	0,8	-0,4	0,4	0,3	0,0	0,7
<i>d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening</i>								
Toegevoegde waarde in volume	1,9	2,6	1,6	1,6	1,7	2,9	2,2	1,8
Werkgelegenheid	2,7	2,5	2,1	2,4	1,9	2,8	2,9	2,1
Reële productiviteit per hoofd	-0,8	0,1	-0,5	-0,8	-0,2	0,1	-0,7	-0,3
Reële loonkost per hoofd (1)	-2,0	0,4	-0,0	-0,2	0,6	0,1	-0,2	0,3
<i>e. Overige marktdiensten</i>								
Toegevoegde waarde in volume	3,0	0,7	-0,0	1,2	2,2	2,7	2,1	1,6
Werkgelegenheid	3,7	0,8	0,8	2,1	2,2	2,9	3,4	1,8
Reële productiviteit per hoofd	-0,7	-0,1	-0,8	-0,9	0,0	-0,1	-1,3	-0,2
Reële loonkost per hoofd (1)	1,5	0,5	0,3	-0,1	1,1	1,8	-1,2	0,7
6. Niet-verhandelbare diensten								
Toegevoegde waarde in volume	0,5	0,2	0,1	0,4	0,8	1,3	0,6	0,5
Werkgelegenheid	0,1	-0,3	-0,4	-0,4	0,0	1,1	0,4	-0,1
Reële productiviteit per hoofd	0,4	0,5	0,4	0,8	0,8	0,2	0,2	0,7
Reële loonkost per hoofd (1)	0,9	1,2	1,8	0,3	0,7	0,9	1,3	0,9
7. Totaal								
Toegevoegde waarde in volume	2,3	0,2	0,1	1,1	1,8	2,1	1,5	1,2
Werkgelegenheid	1,5	0,2	0,0	0,5	0,7	1,0	1,3	0,5
Reële productiviteit per hoofd	0,7	-0,0	0,1	0,6	1,0	1,1	0,2	0,7
Reële loonkost per hoofd (1)	0,0	0,7	0,5	0,1	0,5	0,6	-0,0	0,4

(1) Loonkost na aftrek van loonsubsidies.

5. Inkomensrekeningen van de huishoudens

5.1. Inleiding

Dit hoofdstuk toont de resultaten van de middellangetermijnprojecties per gewest voor de voornaamste aggregaten van de inkomensrekeningen van de huishoudens.

Die projecties steunen op de rekeningen die door het INR gepubliceerd werden voor de periode 1995-2010³² en door ons geretropoleerd werden tot 1985. De regionale ESR95-boekhouding onderscheidt twee rekeningen voor de huishoudens. De eerste rekening, 'de rekening voor bestemming van de primaire inkomens', omvat de inkomens en lasten van de ingezetenen van een gewest die rechtstreeks voortvloeien uit een economische activiteit, hetzij de bezoldigingen van de werknemers, het gemengd inkomen van de zelfstandigen, het exploitatieoverschot³³ en het netto-inkomen uit vermogen. Het saldo van die rekening vormt het primair inkomen van de huishoudens. De tweede rekening, 'de secundaire inkomensverdelingsrekening', heeft betrekking op de lopende overdrachten tussen de huishoudens en andere economische agenten (vooral de overheid). Ze omvat dus de belastingen op inkomen en vermogen, de sociale premies en overige overdrachten. Ze verrekent bovendien de sociale uitkeringen. Die laatste worden opgesplitst in wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (werkloosheid, brugpensioenen³⁴, pensioenen van de privésector, kinderbijslag, ziekte-en invaliditeitsuitkeringen...³⁵), uitkeringen sociale voorziening in geld (leefloon, tegemoetkomingen aan gehandicapten...), uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (vooral pensioenen waaronder de overheidspensioenen), of particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming. De toevoeging van al die lopende overdrachten aan het primair inkomen van de huishoudens resulteert in het beschikbaar inkomen.

Net zoals voor het volledige HERMREG-model, zijn de regionale resultaten van de module 'rekeningen van de huishoudens' die hieronder worden weergegeven coherent met de overeenkomstige nationale vooruitzichten van het HERMES-model.

Die module maakt het mogelijk om een reeks aggregaten, volgens woonplaats (op gewestelijk niveau), te ramen. Sommige van hen zijn oorspronkelijk volgens werkplaats ingedeeld in het macro-economisch luik van HERMREG zoals de lonen en de sociale premies. Andere, zoals de inkomens van zelfstandigen of de werkloosheidsuitkeringen, hangen af van de resultaten van dit macro-economisch luik, bijvoorbeeld wat betreft de werkgelegenheid of de lonen. De regionalisering van de overige componenten van het inkomen, in het bijzonder de pensioenen en de kinderbijslag, berust op demografische variabelen die voortvloeien uit een regionale 'bottom-up'-projectie. In nog

³² Instituut voor de Nationale Rekeningen (2013).

³³ Het exploitatieoverschot van de gezinnen omvat voortaan zowel de toegerekende huur voor eigen woning en de reële huur (d.w.z. het huurgeld dat huurders betalen aan de eigenaars van sector S.14) Die laatste rubriek werd vorig jaar geherklasseerd in de nationale en regionale rekeningen aangezien die in de vorige versies van de rekeningen ondergebracht was bij het gemengd inkomen.

³⁴ Voortaan bekend onder de naam 'werkloosheid met bedrijfstoeslag'.

³⁵ Volgens het ESR worden de terugbetalingen voor gezondheidszorg beschouwd als uitkeringen in natura i.p.v. in geld. Ze worden dus in de nationale boekhouding opgenomen in een derde rekening, die van de 'inkomensverdeling in natura', die op dit ogenblik niet opgesplitst is per gewest, noch door het INR, noch in dit model.

andere gevallen, vooral voor bepaalde categorieën van sociale uitkeringen, kunnen de op nationaal niveau toegepaste principes voor de projectie van het aantal gerechtigden en van gemiddelde bedragen op regionaal niveau, integraal of gedeeltelijk, worden overgenomen in deze module. De vooruitzichten van de belastingen op inkomen en vermogen berusten op de gebruikte mechanismen in het HERMES-model en op de geschatte fiscale aanslagbasis en elasticiteiten per gewest. De resultaten van de module overheidsfinanciën zullen als dusdanig worden overgenomen voor de gewestelijke belastingen en taksen.

Deze module maakt het dus mogelijk om bijna 60 rubrieken van de inkomensrekeningen van de huishoudens te ramen voor de drie gewesten. We wijzen er nog op dat 2011 het eerste projectiejaar van de module is. Voor dat jaar, en in zekere mate voor 2012, zijn meerdere gegevens uit de administratieve bronnen reeds bekend. We nemen ze dan ook in aanmerking om de betrokken variabelen in 2011 en eventueel in 2012 aan te passen.

In het vervolg van dit hoofdstuk stellen we de geobserveerde en de geraamde evoluties voor van de voornaamste rubrieken van de inkomensrekeningen van de huishoudens, in eerste instantie op nationaal niveau en vervolgens meer gedetailleerd voor elk van de drie gewesten afzonderlijk. De analyse heeft betrekking op de periodegemiddelde groeivoeten van de voornaamste aggregaten en op de evolutie van de structuur van de rekeningen in procent van het beschikbaar inkomen. Ten slotte belicht het laatste deel de evolutie van de regionale aandelen in het nationaal totaal alsook de evolutie van de twee grote inkomenssaldi gerelateerd tot de bevolking van elk gewest.

Alle bedragen in dit hoofdstuk zijn nominale bedragen (in lopende euro). De resultaten per gewest zijn opgenomen in de bijlage.

5.2. Nationale context

Op nationaal niveau zou de groei van het beschikbaar inkomen van de huishoudens gemiddeld 2,7 % per jaar bedragen over de periode 2012-2018; dit is een aanzienlijk minder snelle toename dan in de voorgaande periode (3,3 % over de periode 2005-2011).

De groei van de primaire inkomens zou in feite vertragen van gemiddeld 3,1 % per jaar tussen 2005 en 2011 tot 2,7 % tijdens de huidige projectieperiode. Die vertraging zou uitsluitend verklaard worden door de historisch zwakke evolutie van de bezoldigingen van de loontrekkenden (+2,7 % per jaar van 2012 tot 2018, of -1,1 ppt ten opzichte van het gemiddelde over de periode 2005-2011 en zelfs -1,5 ppt ten opzichte van de gehele periode 1985-2011). Anderzijds zouden alle componenten van het primair inkomen sneller toenemen dan tijdens de voorgaande periode. In het bijzonder de netto-inkomens uit vermogen, die nog daalden in het begin van de projectie, zouden duidelijk hernemen op middellange termijn. Dit zou leiden tot een jaargroei van 3,3 % tussen 2012 en 2018 (+1,6 ppt). Het exploitatieoverschot van de gezinnen en, in mindere mate, het gemengd inkomen van de zelfstandigen zouden ook aantrekken in de projectie met een gemiddelde jaargroei van respectievelijk 2,1 % en 1,7 % over de periode 2012-2018.

De evolutie van de overdrachten binnen de secundaire inkomensverdelingsrekening zou ook bijdragen tot de vertraging in de groei van het beschikbaar inkomen. Aan de middelenzijde zou het geheel van de sociale uitkeringen tussen 2012 en 2018 namelijk elk jaar stijgen met 3,6 %, tegenover 4,2 % voorheen. De verwachte groei van de uitgaven voor ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, werkloosheid (+1,2 % per jaar in de projectie), kinderbijslag of gezamenlijke uitkeringen sociale voorziening (+2,6 %) in het bijzonder, zou geringer zijn dan over de periode 2005-2011 en zodoende het hogere groeitempo van de belangrijke post 'pensioenen' in de werknemersregeling (+5,1 %) compenseren. In de openbare sector, daarentegen, zouden de pensioenen gemiddeld trager stijgen dan tijdens de voorgaande periode (+3,3 %). Wat de bestedingen betreft, zou de geprojecteerde groei van de belastingen op inkomen en vermogen duidelijk sterker zijn dan tijdens de periode 2005-2011 en een niveau bereiken dat aansluit bij het langetermijngemiddelde: +3,8 % jaarlijks tot in 2018. We duiden op de verschillende evolutie in de projectie van enerzijds de belastingen, waarvan de groei versnelt ten opzichte van het verleden, en anderzijds de bezoldigingen van de werknemers, waarvan de vertraging werd toegelicht. De versnelling van de personenbelasting zou dus verband houden met herstel van het netto-inkomen uit vermogen, gecombineerd met nieuwe fiscale maatregelen die de regering heeft ingevoerd op het vlak van de roerende voorheffing, bedrijfswagens en de belasting op het inkomen van bedrijfsleiders. Omgekeerd zou de stijging van de sociale bijdragen duidelijk geringer zijn tussen 2012 en 2018 (+2,8 %) dan tijdens de voorgaande periodes, in lijn met de evolutie van de bezoldigingen van de loontrekkenden, en zodoende de impact van de snellere groei van de fiscale heffingen op de groei van het beschikbaar inkomen verminderen.

Die resultaten (uitgedrukt in periodegemiddelden) verhullen evoluties die soms sterk verschillen van jaar tot jaar, in een context gekenmerkt door een groei van de Belgische economische activiteit die licht negatief was in 2012, in de buurt van nul ligt in 2013 en slechts langzaam zou aantrekken vanaf 2014.

Ondanks het somber economisch klimaat in 2012 slaagden zowel het saldo van de primaire inkomens als het beschikbaar inkomen erin een groei van iets minder dan 3 % te handhaven. In 2013 zouden beiden echter afremmen tot respectievelijk 1,2 % en 1,4 %. Alle componenten van het primair inkomen zouden dit jaar vertragen: +1,6 % voor de bezoldigingen van de loontrekkenden, +0,4 % voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen van de zelfstandigen en zelfs een krimp van 0,9 % voor de netto-inkomens uit vermogen. De groei van de bezoldigingen zou nog beperkt zijn in 2014 en pas vanaf de tweede helft van projectieperiode echt beginnen stijgen (+3,1 % per jaar tussen 2015 en 2018). De groei van het exploitatieoverschot en van het gemengd inkomen zou geleidelijk aantrekken vanaf 2014. De netto-inkomens uit vermogen, die met name ondersteund worden door de verhoging van de rentevoeten, zouden vanaf 2014 opnieuw heropleven en sterker stijgen op middellange termijn (+5,7 % gemiddeld over de periode 2015-2018). In zijn geheel genomen zou het saldo van de primaire inkomens jaarlijks toenemen met 3,3 % in het tweede deel van de projectieperiode en zodoende zijn langetermijntrend benaderen.

Het groeitempo van de overheidsuitgaven voor de gezamenlijke sociale uitkeringen zou afnemen tussen 2013 en 2015, met een meer uitgesproken daling in 2014. Die evolutie zou grotendeels verklaard worden door de trage groei van zowel de particuliere als de overheidspensioenen in het begin van de projectie. Op middellange termijn zou de stijging van de pensioenen voor alle regelingen opnieuw aan snelheid winnen. Voor 2013 wordt overigens een duidelijke stijging verwacht van de uitgaven voor

werkloosheid (+4,7 %) alsook van de uitkeringen sociale voorziening (met in het bijzonder +14,5 % voor het leefloon). De groei van de werkloosheidsuitkeringen zou vervolgens vertragen in het zog van de verbetering van het economische klimaat, alsook door het behoud van bepaalde besparingsmaatregelen (met name de verlenging van de beroepsinschakelingstijd, de toenemende degressiviteit van de uitkeringen, de strengere toegangsvoorwaarden, enz.). De groei van de werkloosheidsuitgaven zou gemiddeld over de periode 2015-2018 zelfs lichtjes negatief worden (-0,1 % per jaar). Wat de fiscale en parafiscale heffingen betreft, wordt in hoofdzaak verwacht dat de belastingen op inkomen en vermogen lichtjes dalen in 2014 en de sociale bijdragen sterker afnemen in 2013 en 2014. De heffingen zouden opnieuw sneller stijgen in de tweede helft van de projectie. Het beschikbaar inkomen, ten slotte, zou zich nauwelijks herstellen in 2014 (+1,9 %) en vervolgens in sterkere mate en zo opnieuw in de buurt komen van zijn trendmatige groei (+3,2 % per jaar tussen 2015 en 2018). Rekening houdend met de inflatie, zou de reële groei van het beschikbaar inkomen uitkomen op slechts 0,2 % in 2013 en 0,7 % in 2014 en vervolgens aantrekken tot 1,6 % gemiddeld over de periode 2015-2018.

De bovenstaande ontwikkelingen zouden een impact hebben op de structuur van de nationale inkomensrekeningen van de huishoudens.

Eenzijds zou het aandeel van de primaire inkomens in de vorming van het beschikbaar gezinsinkomen stabiel blijven tijdens de projectieperiode (124,7 % in 2018). Die stabilisering zou grotendeels verklaard worden door de stagnering van het relatieve gewicht van de bezoldigingen van de loontrekkenden die pieken op 95,5 % tegen 2018, na een vrijwel constante stijging sinds het midden van de jaren negentig. Het relatieve aandeel van het exploitatieoverschot en van het gemengd inkomen van de zelfstandigen zou afnemen, van 15,7 % in 2011 tot 14,8 % aan het einde van de projectieperiode. Die daling zou gecompenseerd worden door de groei van het aandeel van de netto-inkomens uit vermogen tijdens de tweede helft van de projectie die in 2018 uitkomt op 14,4 %, wat niettemin lager is dan de gemiddelde waarnemingen tijdens het voorgaande decennium.

Anderzijds zou de structuur van de secundaire inkomensverdelingsrekening enkel merkbaar groeien in twee belangrijke rubrieken. Wat de middelen betreft, zou het aandeel van de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld in het beschikbaar inkomen, dat sinds het einde van de jaren 2000 in stijgende lijn evolueerde, blijven aantrekken in de projectie (26,1 % in 2018 of +2,1 ppt ten opzichte van 2011), voornamelijk onder invloed van de groei van het aandeel van de uitgaven voor werknemerspensioenen. Wat de bestedingen betreft, zou de in 2010 ingezette stijging van de belastingen op het inkomen en het vermogen van de particulieren zich op middellange termijn voortzetten. Met 25 % van het beschikbaar inkomen, zou het aandeel van de fiscale heffingen in 2018 zijn hoogste niveau bereiken sinds het midden van de jaren tachtig.

Tabel 17: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Rijk

	Structuur in % van het beschikbaar inkomen					Groeivoeten(%) gemiddelden			
	1997	2004	2011	2014	2018	1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018	2015- 2018
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	19,5	18,4	15,7	15,4	14,8	2,1	1,1	1,8	2,2
Beloning van werknemers (D.1)	86,0	92,5	95,5	95,9	95,5	4,0	3,8	2,7	3,1
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	19,3	15,6	13,9	13,1	14,4	0,1	1,7	3,3	5,7
2. Saldo primaire inkomens B.5n)	124,8	126,5	125,0	124,3	124,7	3,1	3,1	2,7	3,3
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	21,1	21,9	24,0	25,6	26,1	3,4	4,7	4,0	3,7
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	2,9	3,3	2,8	3,0	3,1	5,0	1,5	3,8	3,7
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	5,7	6,2	6,4	6,5	6,3	4,2	3,8	2,4	2,3
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	1,8	1,9	2,1	2,1	2,1	3,8	4,7	2,6	2,9
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	22,8	23,9	23,2	24,2	25,0	3,6	2,9	3,8	4,1
Sociale premies (D.61)	33,0	35,2	36,7	36,8	36,7	3,9	3,9	2,8	3,1
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,5	0,7	0,6	0,5	0,5				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,9	3,3	2,7	3,2

5.3. Structuur en evolutie per gewest

5.3.1. Algemene overwegingen

De lonen vormen het belangrijkste element in de vorming van het beschikbaar gezinsinkomen. Het macro-economisch luik van het HERMREG-model geeft, in een eerste fase, regionale resultaten naar werkplaats. Bijgevolg spelen de modellering van de pendelstromen - die de bewegingen van de werknemers tussen de gewesten weergeven - een belangrijke rol, vooral voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, om de lonen naar woonplaats te bepalen. De pendelstromen worden beschreven in hoofdstuk 3.

Een andere moeilijkheid betreft het relatieve bezoldigingsniveau van de pendelaars en de ingezetenen in elk gewest. De eenvoudigste hypothese volgens welke een pendelaar en een ingezetene die in hetzelfde gewest werken een identiek loon ontvangen, is onverenigbaar met de observaties. Het probleem betreft vooral het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waar de binnenlandse werkgelegenheid voor ongeveer de helft is ingenomen door werknemers die in de twee andere gewesten wonen. De eerste analyses van de RSZ-Kruispuntbankgegevens naar woonplaats en naar werkplaats, bevestigen de ontoereikendheid van die hypothese voor Brussel. Hoewel de beschikbare gegevens momenteel nog te beperkt zijn om een volledige modellering tot een goed einde te brengen, geven ze duidelijk aan dat de lonen van de Waalse pendelaars en meer nog van de Vlaamse pendelaars die in Brussel werken hoger zijn dan die van de Brusselaars die in hun eigen gewest werken. We integreren dus in deze modellering een geraamde coëfficiënt van het positief loonverschil dat de inkomende pendelaars in Brussel ontvangen. In dit stadium veronderstellen we dat die "hogere loon"-coëfficiënt gelijk is voor de Vlaamse en Waalse pendelaars die in Brussel werken. De ramingen geven aan dat die parameter in de tijd toeneemt, met een vertraging aan het einde van de periode. Daarom verlengen we in onze projecties de trendmatige stijging, die geleidelijk aan afvlakt en stagneert op het einde van de projectie. De resultaten in termen van lonen per hoofd die volgens deze methode worden verkregen, worden weergegeven in tabel 18.

Tabel 18: Evolutie van de lonen per hoofd

	Gemiddelde jaarlijkse groei (in %)			
	1998-2004	2005-2011	2012-2018	2015-2018
1. Volgens woonplaats				
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	1,8	2,5	2,0	2,1
Vlaams Gewest	2,8	2,6	2,1	2,2
Waals Gewest	2,5	2,6	2,1	2,1
2. Volgens werkplaats				
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	2,6	2,4	2,1	2,1
Vlaams Gewest	2,6	2,1	2,2	2,2
Waals Gewest	2,2	2,3	2,1	2,1

5.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Tussen 2012 en 2018 zou de groei van het beschikbaar gezinsinkomen in Brussel gemiddeld 3 % per jaar bedragen, of een positief verschil van 0,25 ppt ten opzichte van het Rijk. De groei situeert zich daarmee licht onder de groei die tijdens de vorige periode werd waargenomen. Net zoals op nationaal niveau zou de groei van het Brussels beschikbaar inkomen in 2013 afnemen, zij het minder uitgesproken (1,9 %, tegenover 1,4 % voor België) alvorens geleidelijk aan te trekken vanaf 2014. Het gemiddeld groeiritme voor het Gewest bedraagt dus 3,6 % per jaar over de periode 2015-2018 (3,2 % voor het volledige Rijk). Het verschil in het voordeel van Brussel wordt vooral verklaard door de relatief sterke groei van de verschillende primaire inkomens in de hoofdstad.

Met 3,1 % per jaar tussen 2012 en 2018 zou het bedrag van de bezoldigingen van de Brusselse loontrekkenden sneller stijgen dan op Belgisch niveau. In de sombere economische context van 2013 stellen we meer specifiek vast dat de loonmassa van de ingezetenen van het Gewest beter zou standhouden dan in de rest van het land. In het tweede deel van de projectie zou de evolutie van de bezoldigingen duidelijk versnellen tot 3,6 % per jaar en het verschil ten opzichte van het Belgisch gemiddelde nog iets vergroten (3,1 % van 2015 tot 2018). Aangezien de lonen per hoofd in Brussel iets minder snel groeien dan in de andere gewesten, wordt die sterkere toename ondersteund door een stijging van het aantal werknemers die in de hoofdstad wonen.

De overige componenten van de primaire inkomens zouden in Brussel gemiddeld ook sneller evolueren dan in het volledige Rijk.

Het netto-inkomen uit vermogen van de Brusselse ingezetenen zou in relatieve termen minder te lijden hebben onder de conjunctuurverzwakking in 2013 (-0,2 % tegenover -0,9 % voor België) en een sterker herstel optekenen in 2014. Op middellange termijn zou dat herstel jaarlijks 6 % bedragen tussen 2015 en 2018, of 0,3 pp meer dan de nationale groei. Het gemengd inkomen van de zelfstandigen en het exploitatieoverschot van de huishoudens zouden een soortgelijk groeitraject volgen, met een minder snelle groei die evenwel hoger blijft dan de verwachte groei voor België over de volledige projectieperiode. Van 2015 tot 2018 zou de som van de aggregaten jaarlijks met 2,5 % stijgen in Brussel, tegenover 2,2 % op Belgisch niveau. Voor de zelfstandigen zouden de gunstigere resultaten eerder het gevolg zijn van een aanzienlijke stijging van het aantal zelfstandigen in Brussel dan van de evolutie van het gemiddeld inkomensbedrag.

De analyse van de secundaire inkomensverdelingsrekening toont de rol van de verschillende overdrachts- en solidariteitsmechanismen in de vorming van het beschikbaar inkomen.

Wat de middelen betreft, zou de groei van alle sociale uitkeringen in Brussel minder hoog zijn dan het nationaal gemiddelde tussen 2012 en 2015, maar gelijk aan de groei over de laatste drie projectiejaren. Globaal genomen zouden de uitkeringen over de volledige periode 2012-2018 jaarlijks met 3,2 % stijgen in de hoofdstad en met 3,6 % voor het Rijk. Het verschil zou vooral groot zijn voor de belangrijkste bestedingscategorieën. Voor de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld is er vooral een langzamere groei van de pensioenen in de werknemersregeling in Brussel (+4 % tussen 2012 en 2018, tegenover +5,1 % op Belgisch niveau). Ook de overheidspensioenen die verrekend worden in de uitkeringen sociale verzekeringen direct door werkgevers zouden in Brussel duidelijk minder snel

evolueren (+1,9 % tegenover + 3,3 %). Omgekeerd zou de groei van de uitkeringen voor de Brusselse werklozen duidelijk hoger liggen dan het nationaal gemiddelde (respectievelijk 2,7 % en 1,2 % per jaar in de projectie). Hoewel Brussel de stijging van de werkloosheidsuitgaven in 2012 en vooral in 2013 kon intomen tot onder het nationaal gemiddelde, verwachten we een duidelijke vertraging van die uitgaven op middellange termijn voor het Rijk (jaarlijks -0,1 % van 2015 tot 2018), terwijl ze in Brussel zouden blijven toenemen (2,5 % over dezelfde periode). Ten slotte zouden de uitkeringen sociale voorziening in geld bestemd voor de Brusselse gezinnen jaarlijks met 3,2 % toenemen tussen 2012 en 2018, of 0,6 pp meer dan op het niveau van het land. Dat verschil zou echter verkleinen ten opzichte van het verschil dat tijdens de vorige periodes werd waargenomen, vooral voor het leefloon.

Aan de zijde van de bestedingen in de secundaire inkomensverdelingsrekening toont de projectie een sterkere groei van de belastingen op inkomen en vermogen voor de Brusselse particulieren ten opzichte van het gehele land (respectievelijk +4,2 % en +3,8 % per jaar van 2012 tot 2018). Het omgekeerde zou gelden voor de periodes 1998-2004 en 2005-2011 (maar minder uitgesproken voor deze laatste). De Brusselse sociale bijdragen zouden elk jaar met 2,9 % per jaar stijgen in de projectie, dat is amper iets meer dan in het Rijk. Het verschil neemt nog licht toe op middellange termijn door een grotere versnelling van de bijdragebedragen op het niveau van het gewest. De evolutie van de fiscale en parafiscale heffingen zou in lijn zijn met de voornoemde evolutie van de primaire inkomens, die er de belangrijkste determinant van vormen.

De groeiverschillen tussen Brussel en het nationaal niveau die resulteren uit de projectie van de belangrijkste aggregaten van de rekening van de huishoudens zouden zich vertalen in een verschillende evolutie van de structuur van de rekeningen van de huishoudens.

Het aandeel van de lonen in het Brussels beschikbaar inkomen zou op middellange termijn met 1 pp stijgen tot 93,7 % tegen 2018. Hun aandeel zou echter ruimschoots onder de nationale waarde blijven ondanks de quasi-stagnering van die laatste in de projectie (95,5 %). Het relatieve aandeel van de overige componenten van het primair inkomen zou op gelijkaardige wijze evolueren in het Gewest en België. Het aandeel van het netto-inkomen uit vermogen zou in de tweede helft van de projectieperiode stijgen (14,6 % in 2018), terwijl het aandeel van het exploitatieoverschot van de gezinnen en van het gemengd inkomen van de zelfstandigen voortdurend zou afnemen tot 15 % op het einde van de projectieperiode.

Alle sociale uitkeringen zouden minder doorwegen op het beschikbaar inkomen in Brussel dan in het Rijk. Hoewel het aandeel van die uitgaven in beide gevallen zou toenemen tijdens de projectieperiode, zou de evolutie in Brussel duidelijk minder uitgesproken zijn. Dat zou grotendeels verklaard worden door het geringer belang van pensioenen in het inkomen in Brussel. Het aandeel van de pensioenen van de werknemersregeling dat reeds onder het nationaal gemiddelde ligt, zou namelijk slechts licht stijgen in de projectie tot 8,0 % in 2018 (10,8 % voor het Rijk). Het aandeel van de uitgaven bestemd voor de overheidspensioenen is eveneens lager in Brussel en zou op middellange termijn nog afnemen, terwijl het zou toenemen voor België (respectievelijk 3,5 % en 5 % op het einde van de projectieperiode). Het aandeel van de werkloosheidsuitgaven van het Gewest is daarentegen relatief groter dan op nationaal niveau, maar daalt toch licht op middellange termijn (5 % in 2018 tegenover 2,9 % voor het gehele land). Ook de uitkeringen sociale voorziening in geld (en vooral de uitgaven voor

het leefloon) zouden zwaarder doorwegen op het beschikbaar inkomen van het Brussels Gewest en 3,4 % van dat inkomen vertegenwoordigen in 2018. Hun aandeel zou nauwelijks toenemen in de projectie, terwijl het stabiel zou blijven op nationaal niveau. De fiscale en parafiscale heffingen op de Brusselse gezinnen vertegenwoordigen een kleiner aandeel van hun beschikbaar inkomen. Het aandeel van de belastingen op inkomen en vermogen zou toenemen over de projectieperiode, net zoals in het Rijk trouwens, tot 22,3 % in 2018. Er wordt daarentegen verwacht dat het aandeel van de sociale bijdragen op middellange termijn vrijwel stabiel zou blijven, zowel in Brussel (34,9 % op de projectiehorizon) als op nationaal niveau.

Tabel 19: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	Structuur (in % van het beschikbaar inkomen)					Groeivoeten (%) gemiddelden			
	1997	2004	2011	2014	2018	1998-2004	2005-2011	2012-2018	2015-2018
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	20,0	17,7	15,8	15,5	15,0	1,0	2,0	2,2	2,5
Beloning van werknemers (D.1)	83,6	90,8	92,7	93,4	93,7	4,0	3,9	3,1	3,6
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	20,6	16,4	13,9	13,3	14,6	-0,2	1,3	3,8	6,0
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	124,2	124,9	122,3	122,3	123,3	2,9	3,3	3,1	3,8
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	21,8	22,0	22,4	23,3	23,2	3,0	3,9	3,5	3,5
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	3,5	3,7	3,0	3,2	3,3	3,8	0,8	4,2	4,2
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	5,9	5,8	5,4	5,2	4,8	2,7	2,4	1,4	1,6
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	2,0	2,6	3,3	3,4	3,4	6,3	7,6	3,2	3,3
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	22,0	22,0	20,6	21,6	22,3	2,8	2,7	4,2	4,4
Sociale premies (D.61)	32,7	34,5	35,0	35,0	34,9	3,6	3,8	2,9	3,5
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	2,6	2,5	0,9	0,9	0,8				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,8	3,6	3,0	3,6

5.3.3. Vlaams Gewest

Tussen 2012 en 2018 zou de gemiddelde jaargroei van het Vlaams primair inkomen 2,6 % bedragen, of iets minder dan de nationale waarde. De verwachte groei voor Vlaanderen zou vertragen ten opzichte van de voorgaande periodes waarin hij nog licht boven 3 % uitkwam. Die quasi-identieke evolutie van het Belgische en Vlaamse gemiddeld primair inkomen in de loop van de projectieperiode geldt ook wanneer elk jaar afzonderlijk wordt beschouwd. Het verschil zou in 2013 hoogstens 0,2 ppt in het voordeel van Vlaanderen bedragen en nul in het tweede deel van de projectie.

Net zoals voor het Rijk zou de verwachte groeivertraging van het primair inkomen van de Vlaamse gezinnen uitsluitend verklaard worden door de bezoldigingen van de werknemers, terwijl de andere componenten versnellen ten opzichte van de voorgaande periode. De loonmassa zou jaarlijks met 2,7 % stijgen tussen 2012 en 2018 in Vlaanderen, of 1 ppt minder dan over de periode 2005-2011.

Omgekeerd zou de verwachte groei gemiddeld 1,9 % bedragen voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen van de zelfstandigen (+0,8 ppt) en gemiddeld 3,4 % voor het netto-inkomen uit vermogen (+1,4 ppt). Voor elk van de belangrijkste componenten van het primair inkomen zijn er opnieuw minieme groeiverschillen vergeleken met het Rijk. Op middellange termijn zou de groei van die componenten krachtiger zijn, vooral voor het netto-inkomen uit vermogen (+5,9 % tussen 2015 en 2018) en in mindere mate voor de bezoldigingen van de werknemers (+3,1 % per jaar). De groei van het Vlaams primair inkomen zou in de tweede helft van de projectieperiode aantrekken tot gemiddeld 3,3 % in de periode 2015-2018.

Het beschikbaar inkomen van de Vlaamse gezinnen zou gelijk evolueren als het nationaal gemiddelde tijdens de projectieperiode, namelijk 2,7 % per jaar. Dat was ook het geval tijdens de voorgaande periode, maar de groei was toen aanzienlijk sneller voor het gewest en het land (gemiddeld nog 3,3 %). Er is geen versnelling in de tweede helft van de projectie, zoals hierboven voor het primair inkomen, door de hieronder beschreven evolutie van de secundaire inkomensverdelingsrekening.

De vooruitzichten betreffende de secundaire inkomensverdelingsrekening van de gezinnen leiden ook tot resultaten die meestal sterk gelijklopend zijn voor het Vlaamse Gewest en het Rijk. Alle sociale uitkeringen zouden jaarlijks met 3,7 % stijgen tussen 2012 en 2018 (3,6 % voor het land), maar vertragen ten opzichte van vroeger. Er is nochtans een groeiversnelling van de werkloosheidsuitgaven in het noorden van het land met 2,5 % per jaar (tegenover 1,2 % op nationaal niveau) en een stabiele groei van de belangrijke rubriek pensioenen. Men voorziet een gemiddelde stijging van de pensioenuitgaven met 5,1 % in de werknemersregeling en met 3,3 % in de overheidssector, namelijk waarden die in beide gevallen gelijk zijn aan het nationale gemiddelde. Op middellange termijn zou de groei van de pensioenbedragen in Vlaanderen nauwelijks versnellen, ongeacht de beschouwde regeling. De Vlaamse werkloosheidsuitkeringen zouden daarentegen beduidend minder snel groeien, maar de groei zou hoger blijven die van het Rijk (respectievelijk + 0,9 % en -0,1 % per jaar over de periode 2015-2018). De groei van de uitkeringen in het kader van de sluiting van de ondernemingen in het Vlaamse Gewest zou bovendien gevoelig toenemen ten belope van gemiddeld 3,4 % over de volledige projectieperiode.

Een verklaring voor de verwachte daling van de sociale uitkeringen in Vlaanderen tijdens de periode 2005-2011 moeten we dus in andere rubrieken gaan zoeken. We verwachten vooral een geringere groei van de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, de brugpensioenen, de kinderbijslag en de uitkeringen sociale voorziening in geld. Het bedrag van deze laatste zou tussen 2012 en 2018 jaarlijks toenemen met 2,1 % (2,6 % voor België) tegenover nog 4,4 % tijdens de vorige periode.

De fiscale en parafiscale heffingen zouden in het noorden in vrijwel gelijke mate evolueren als in het gehele land. Men voorziet een stijging van de belastingen ten belope van gemiddeld 3,8 % per jaar tijdens de periode 2012-2018 voor de Vlaamse gezinnen, wat heel wat meer is dan tijdens de vorige periode, wat trouwens ook op nationaal niveau het geval is. De projecties houden daarentegen rekening met een stijging van de sociale bijdragen in Vlaanderen die minder snel verloopt dan in het verleden, namelijk met jaarlijks 2,7 %, wat nauwelijks minder is dan de Belgische waarde.

De bovenstaande evoluties zouden de structuur van de inkomensrekeningen van de Vlaamse huishoudens licht wijzigen tijdens de projectieperiode.

De bezoldigingen van de werknemers vormen de belangrijkste component in de loonvorming, met een aandeel van 96,7 % in Vlaanderen in 2011, of 1,2 ppt meer dan het nationaal niveau. Dat aandeel zou stabiel blijven voor België, maar zou tegen het einde van de projectieperiode met 0,5 ppt afnemen in het noorden van het land. De twee overige componenten van het primair inkomen zouden op dezelfde manier evolueren als op Belgisch niveau: het aandeel van het exploitatieoverschot van de gezinnen en vooral het gemengd inkomen van de Vlaamse zelfstandigen zou op middellange termijn afnemen terwijl het netto-inkomen uit vermogen tijdens het tweede deel van de projectie zou toenemen en 15,4 % bedragen in 2018. Het relatief aandeel van het primair inkomen ten slotte zou in 2018 op Vlaams niveau dalen met 0,7 procentpunt ten opzichte van 2011 (-0,3 procentpunt voor België).

Het aandeel van de sociale uitkeringen in het beschikbaar inkomen is in Vlaanderen (33,7 % in 2011) veel kleiner dan op Belgisch niveau (35,4 %) maar het zou in beide gevallen aanzienlijk toenemen tegen 2018 (respectievelijk +2,3 en 2,1 procentpunt). Die stijging zou grotendeels worden verklaard door het fors toegenomen aandeel van de pensioenen in de werknemersregeling dat op het einde van de projectie voor het Gewest 11 % van het beschikbaar inkomen zou bedragen (+1,6 ppt ten opzichte van 2011). Het aandeel van het bedrag dat aan de overheidspensioenen wordt besteed zou eveneens stijgen maar minder fors, namelijk van 4,6 % in 2011 tot 4,8 % in 2018. In vergelijking met de nationale situatie, vertegenwoordigen de aan de Vlaamse werklozen gestorte uitkeringen een kleiner deel van het beschikbaar inkomen met respectievelijk 3,2 % en 2,2 % in 2011. Hun aandeel zou tijdens de projectieperiode in Vlaanderen nauwelijks dalen, terwijl het meer zou afnemen voor het gehele land. Die evolutie is coherent met de verwachte respectievelijke werkloosheidsgraden. Het aandeel van de uitkeringen sociale voorziening ten gunste van de Vlaamse ingezetenen zou op het einde van de projectieperiode 1,6 % bedragen, wat een positief verschil is van 0,5 ppt in vergelijking met de nationale waarde.

Ten slotte merken we op dat de fiscale en parafiscale componenten van het beschikbaar inkomen relatief belangrijker zijn in Vlaanderen dan voor België, wat in de lijn ligt van het hogere aandeel van de bezoldigingen van de werknemers in het noorden van het land. Zoals op nationaal niveau zou het aandeel van de belastingen op inkomen en vermogen voor de Vlaamse ingezetenen op middellange termijn duidelijk toenemen, namelijk van 23,8 % tot 25,6 % in 2018. Wat de sociale bijdragen betreft, verwachten we dat het aandeel relatief stabiel zal blijven (37,1 % op het einde van de projectie), een trend die voor het gehele land gelijk is.

Tabel 20: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest

	Structuur in % van het beschikbaar inkomen					Groeivoeten (%) gemiddelden			
	1997	2004	2011	2014	2018	1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018	2015- 2018
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	20,0	19,2	16,5	16,2	15,6	2,5	1,1	1,9	2,2
Beloning van werknemers (D.1)	88,1	93,9	96,7	96,9	96,2	4,0	3,7	2,7	3,1
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	20,1	16,3	14,8	13,9	15,4	0,3	2,0	3,4	5,9
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	128,2	129,5	127,9	127,0	127,2	3,2	3,1	2,6	3,3
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	19,3	20,3	22,7	24,4	25,0	3,8	4,9	4,2	3,9
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	2,9	3,4	3,1	3,2	3,3	5,5	1,8	3,7	3,7
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	5,5	6,1	6,3	6,4	6,1	4,6	3,7	2,4	2,3
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	1,4	1,5	1,7	1,6	1,6	4,8	4,4	2,1	2,6
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	23,4	24,5	23,8	24,8	25,6	3,8	2,9	3,8	4,1
Sociale premies (D.61)	33,5	35,7	37,2	37,3	37,1	4,0	3,9	2,7	3,1
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	3,1	3,3	2,7	3,3

5.3.4. Waals Gewest

Volgens de projecties zou de gemiddelde groei van het beschikbaar inkomen van de huishoudens (2,7 % per jaar) identiek zijn voor Wallonië en het Rijk tijdens de periode 2012-2018. Vergeleken met het nationaal gemiddelde zou het beschikbaar inkomen van het Gewest iets minder te lijden hebben onder het ongunstig economisch klimaat tijdens het eerste deel van de projectie, maar het zou ook minder voordeel hebben bij het geleidelijk herstel op middellange termijn. Men voorziet met name een groei van 1,6 % in 2013 (+0,2 ppt in vergelijking met België) en jaarlijks 3,0 % tussen 2015 en 2018 (-0,2 ppt). Ten opzichte van de vorige periode (2005-2011) zou de groei van het beschikbaar gezinsinkomen in het Waals Gewest dalen met 0,5 ppt.

Wanneer men de gezamenlijke primaire inkomens beschouwt, stelt men vast dat hun saldo zowel op regionaal als op nationaal niveau eveneens in hetzelfde tempo evolueert, namelijk 2,7 % per jaar tijdens de projectieperiode. De groei van het Belgisch primair inkomen zou op middellange termijn echter meer versnellen (jaarlijks +3,3 % van 2015 tot 2018, tegenover 3,1 % in het zuiden van het land).

De bezoldigingen van de Waalse werknemers zouden gemiddeld met 2,8 % per jaar stijgen tussen 2012 en 2018, wat nauwelijks meer is dan de Belgische waarde. In 2013 zouden ze iets beter bestand zijn

tegen de conjunctuurvertraging. Historisch gezien, zou de groei van de Waalse bezoldigingen toch heel wat lager zijn dan de waarden tijdens de twee vorige periodes, net zoals op nationaal niveau trouwens.

Voor de twee overige componenten van het Waals primair inkomen wordt echter een snellere evolutie verwacht dan in het verleden: +1,5 % per jaar voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen van de zelfstandigen tussen 2012 en 2018 en +3,1 % voor het netto-inkomen uit vermogen. Ten opzichte van de vorige periode, die getekend is door de crisis, zou het voor die laatste en voor het gemengd inkomen van de zelfstandigen om een bijzonder forse versnelling gaan. Hun respectievelijke groei zou evenwel lager blijven dan wat wordt verwacht voor België, zoals reeds vroeger het geval was. Wat het gemengd inkomen betreft, zou dat worden verklaard door de gemiddelde lichte daling van het aantal Waalse zelfstandigen over de projectieperiode, terwijl de zelfstandige arbeid op Belgisch niveau zou toenemen. Op middellange termijn zou de stijging van het netto-inkomen uit vermogen oplopen tot jaarlijks 5,2 % van 2015 tot 2018.

De analyse van de secundaire inkomensverdelingsrekening van de Waalse ingezetenen laat ons toe de impact te ramen van de verschillende overdrachts- en solidariteitsmechanismen op de verwachte evolutie van hun beschikbaar inkomen.

Wat de middelen betreft, zou Wallonië een groei van de gezamenlijke sociale uitkeringen noteren van jaarlijks 3,4 % tussen 2012 en 2018, wat iets lager is dan de groei die wordt verwacht voor het Rijk en veel lager dan het gemiddelde van de vorige periode. De vertraging zou op middellange termijn toenemen, met jaarlijks +3,2 % tijdens het tweede deel van de projectie. Een van de meest markante oorzaken van die vertraging betreft de verwachte evolutie van de werkloosheidsuitgaven. Nadat die uitgaven in 2012 en 2013 onder het nationaal gemiddelde konden worden gehouden, zou het Waals Gewest een uitgesproken daling optekenen van de werkloosheidsuitkeringen in het tweede deel van de projectie (-2,3 % per jaar tussen 2015 en 2018). Tijdens de volledige onderzochte periode, zouden de uitkeringen voor de werklozen in het zuiden van het land dalen met gemiddeld 0,8 % per jaar, tegenover een stijging met jaarlijks 1,2 % voor België. Zo ook verwacht men in de projectie een forse daling van de brugpensioenen (jaarlijks -3,6 % tegenover +3,4 % van 2005 tot 2011), als gevolg van de verstrenging van de toegangsvoorwaarden tot die maatregel. Andere categorieën van overheidsuitgaven zouden eveneens vertragen ten opzichte van de vorige periode, maar zouden toch een positieve groei behouden. Dit is met name het geval voor de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, de uitkeringen sociale voorziening in geld (jaarlijks +2,8 % tussen 2012 en 2018) en de overheidspensioenen (+3,4 %). Omgekeerd, zouden de uitgaven voor de pensioenen in de werknemersregeling sneller stijgen dan in het verleden, met een gemiddelde jaarlijkse groei van 5,2 % tijdens de periode 2012-2018 (0,1 ppt meer dan de nationale waarde).

Aan de zijde van de bestedingen in de secundaire inkomensverdelingsrekening van de Waalse huishoudens, zou de verwachte evolutie voor de fiscale en parafiscale heffingen gemiddeld gelijk zijn aan die voor België. Tussen 2012 en 2018 zouden de belastingen op inkomen en vermogen voor de Waalse ingezetenen jaarlijks stijgen met 3,8 %, wat gevoelig meer is dan tijdens de vorige periode. In het tweede deel van de projectie zouden de belastingen op nationaal niveau iets sneller stijgen dan in het Gewest. Omgekeerd zouden de sociale bijdragen in het zuiden van het land trager groeien dan in het verleden, in lijn met de verwachte vertraging van de bezoldigingen van de werknemers. De groei

van de Waalse sociale bijdragen zou jaarlijks met 2,8 % dalen over de periode 2012-2018, tegenover 3,9 % tussen 2005 en 2011.

Voor zover de bovenstaande projecties de groeiverschillen tussen het Waals Gewest en het Rijk kenbaar maken, kunnen er logischerwijs afwijkingen waargenomen worden in de evolutie van de structuur van de respectievelijke inkomensrekeningen van de huishoudens.

Men stelt vast dat het saldo van de primaire inkomens in Wallonië minder bijdraagt tot de vorming van het beschikbaar inkomen dan op nationaal niveau, met een aandeel van 120,0 % in 2012, tegenover 125 % voor België. Dat aandeel zou nauwelijks dalen over de projectieperiode, net zoals in het gehele land. De verwachting is nochtans dat het aandeel van de bezoldigingen van de werknemers uit het zuiden van het land zou toenemen in de projectie tot 94,6 % in 2018 (+0,8 ppt ten opzichte van 2011), terwijl het zou stagneren op Belgisch niveau. Het relatief aandeel van het netto-inkomen uit vermogen zou aanzienlijk toenemen in het tweede deel van de projectie (12,3 % van het beschikbaar inkomen in 2018), maar minder uitgesproken dan voor het Rijk en nog steeds beduidend onder het nationaal aandeel blijven (14,4 % in 2018). Tot slot zou het aandeel van het exploitatieoverschot van de gezinnen en vooral van het gemengd inkomen van de zelfstandigen verder geleidelijk verminderen op middellange termijn tot 13,1 % tegen 2018 (-1,0 ppt ten opzichte van 2011).

In tegenstelling tot de primaire inkomens wegen de sociale uitkeringen meer in het Waals beschikbaar inkomen vergeleken met het nationaal gemiddelde, met respectievelijk 39,4 % en 35,4 % in 2011. Die aandelen stijgen sterk in de projectie (+2,1 ppt in beide gevallen in 2018). Het verschil wordt vooral waargenomen op het niveau van de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld. Vooral het aandeel van de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen voor werknemers, dat reeds hoger ligt in het zuiden van het land, zou nog toenemen in de komende jaren. Datzelfde geldt voor de pensioenen van de werknemersregeling waarvan het aandeel in het beschikbaar inkomen stijgt van 9,6 % in 2011 tot 11,4 % in 2018 voor het Gewest (van 9,3 % tot 10,8 % voor België). De uitgaven voor de pensioenen van de Waalse ingezetenen die in de overheidssector gewerkt hebben, zouden ook aan belang winnen in de loop van de projectieperiode (5,7 % in 2018). Men verwacht echter dat het aandeel van de werkloosheidsuitgaven in Wallonië aanzienlijk meer zal verminderen op middellange termijn (-1,0 ppt ten opzichte van 2011, tegenover slechts -0,3 ppt voor het Rijk). Op het einde van de projectie zou hun aandeel in het Waals beschikbaar inkomen niettemin hoger blijven dan het nationaal gemiddelde, met respectievelijk 3,7 % en 2,9 %. Het aandeel van de uitkeringen sociale voorziening in geld zou stabiel blijven in de projectie (2,7 %), wat een positief verschil is van 0,6 ppt in vergelijking met de nationale waarde.

Die projecties wijzen op een toename van de gewicht van de belastingen op inkomen en vermogen voor de Waalse ingezetenen van 22,8 % in 2011 tot 24,6 % in 2018. Voor het Rijk wordt een soortgelijke evolutie vastgesteld. Het aandeel van de sociale bijdragen zou licht stijgen in Wallonië, terwijl het op nationaal niveau zou stagneren, in beide gevallen in lijn met de verwachte evolutie van de bezoldigingen van de werknemers. Het Gewest zou op dat punt dichterbij het nationaal gemiddelde aanleunen, met 36,5 % van het Waals beschikbaar inkomen op het einde van de projectieperiode.

Tabel 21: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest

	Structuur in % van het beschikbaar inkomen					Groeivoeten (%) gemiddelden			
	1997	2004	2011	2014	2018	1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018	2015- 2018
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	18,4	16,8	14,1	13,6	13,1	1,3	0,8	1,5	2,0
Beloning van werknemers (D.1)	82,4	90,1	93,8	94,5	94,6	4,0	3,8	2,8	3,1
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	17,4	13,9	12,0	11,3	12,3	-0,4	1,3	3,1	5,2
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	118,2	120,8	120,0	119,4	119,9	3,0	3,1	2,7	3,1
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	24,5	25,1	27,3	28,9	29,2	3,0	4,5	3,7	3,4
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	2,5	2,7	2,3	2,5	2,5	4,0	1,2	3,8	3,7
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	6,0	6,5	7,0	7,1	7,0	3,9	4,3	2,6	2,6
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	2,6	2,5	2,7	2,7	2,7	2,0	4,2	2,8	3,2
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	22,1	23,1	22,8	23,8	24,6	3,3	3,1	3,8	3,9
Sociale premies (D.61)	31,9	34,5	36,1	36,4	36,5	3,8	3,9	2,8	3,1
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	-0,2	0,1	0,4	0,3	0,3				
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,7	3,2	2,7	3,0

5.4. Regionale aandelen

De evoluties van de afzonderlijke gewesten vertalen zich in verschuivingen op middellange termijn binnen de regionale aandelen in het nationaal totaal voor de verschillende posten van de inkomensrekeningen van de huishoudens. Tabel 22 toont de voornaamste veranderingen.

Wat het saldo van de primaire inkomens betreft, zou het Brussels aandeel tijdens de projectieperiode met 0,2 ppt toenemen en uitkomen op 9,6 % van het Belgisch totaal in 2018. Dit zou ten nadele zijn van Vlaanderen (62,2 % op het einde van de projectie), terwijl het Waals aandeel stabiel zou blijven (28,2 %).

Wat het exploitatieoverschot en vooral het gemengd inkomen van de zelfstandigen betreft, zou het Waals gewest in relatieve termen achteruitgaan (van 26,5 % van het nationaal bedrag in 2011 tot 25,9 % in 2018 voor de twee aggregaten samen). Het aandeel van de twee andere gewesten zou terrein winnen: Brussel zou een aandeel van 9,9 % bereiken aan het einde van de projectieperiode (vooral dankzij de groei van het exploitatieoverschot van de huishoudens) en Vlaanderen zou uitkomen op 64,2 % (uitsluitend door de groei van het gemengd inkomen van de zelfstandigen). Het aandeel van Wallonië zou, wat het netto inkomen uit vermogen betreft, er ook op achteruitgaan (-0,4 ppt tussen 2011 en 2018), ten gunste van Vlaanderen (+0,1 ppt) en vooral van Brussel (+0,3 ppt).

Wat de bezoldigingen van de loontrekkenden betreft, zou de verschuiving in de loop van de projectieperiode negatief zijn in het noorden van het land (-0,4 ppt t.o.v. 2011), licht positief in Brussel

(+0,2 ppt) en - in Wallonië (+0,1 ppt). In 2018 zouden hun respectievelijke aandelen in het totaal bedrag van de lonen van de Belgische ingezetenen 61,4 %, 9,5 % en 29 % bedragen.

De verschillende componenten van de secundaire inkomensverdelingrekening van de huishoudens zouden gekenmerkt worden door contrasterende evoluties van de regionale aandelen.

De aandelen van Brussel en Wallonië in het totaal bedrag van nationale sociale uitkeringen zouden lichtjes dalen op middellange termijn (respectievelijk 9 % en 32,4 % in 2018), terwijl het Vlaams aandeel zou toenemen tot 58,6 % aan het einde van de projectieperiode. In Brussel wijzen we vooral op het sterke toegenomen aandeel in de werkloosheidsuitgaven, dat al hoog was (stijging van 15,4 % tot 17 % over de periode 2011-2018), alsook in de uitkeringen sociale voorziening in geld en in de kinderbijslag. Het gewicht van het Brussels Hoofdstedelijk gewest in de pensioenen van het Rijk zou daarentegen verder wegzakken voor alle regelingen (7,2 % in 2018 voor de loontrekkenden uit de privésector). In het zuiden van het land, vindt de meest opvallende evolutie plaats in de werkloosheidsuitgaven, waarvan het aandeel in het nationaal totaal fors daalt, van 43,2 % in 2011 tot 37,6 % in 2018. Het Waalse aandeel zou ook afnemen in de brugpensioenen en de kinderbijslag. Anderzijds wordt uitgegaan van een lichte toename van het aandeel van Wallonië in de pensioenen (ongeacht de regeling), in de uitkeringen sociale voorziening in geld en, in sterkere mate, in de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen. Voor Vlaanderen, ten slotte, benadrukken we de sterke groei van het aandeel van het gewest in het nationaal totaal wat betreft de werkloosheidsuitgaven, dat zou uitkomen op 45,4 % in 2018, of 4 ppt meer dan in 2011. Ook het aandeel in de brugpensioenen zou aanzienlijk toenemen (74,2 % van het nationaal totaal tegen 2018, of +5,2 ppt), terwijl de stijging van het aandeel in de pensioenen van de werknemersregeling en de overheidssector veel geringer is (respectievelijk 62 % en 59,3 % van het nationaal totaal aan het einde van de projectieperiode). Het Vlaams aandeel in de uitkeringen sociale voorziening in geld en de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen zou echter terugvallen.

Wat de rubrieken inzake de bestedingen in de secundaire inkomensverdelingsrekening van de huishoudens betreft, zouden de verschuivingen tussen de gewesten relatief beperkt zijn. Het aandeel van Brussel zou toenemen met 0,2 ppt voor de belastingen op inkomen en vermogen van de particulieren en met 0,1 ppt voor de sociale bijdragen en respectievelijk 8,7 % en 9,2 % van het Belgisch totaal uitmaken tegen het einde van de projectieperiode. Anderzijds wordt een daling verwacht van het Vlaams aandeel voor zowel de fiscale heffingen (met -0,2 ppt tot 62,4 % in 2018) als de parafiscale heffingen (met -0,3 ppt tot 61,6 %). Tot slot zou Wallonië 28,9 % van de belastingen op inkomen en vermogen van de Belgische ingezetenen voor haar rekening nemen in 2018 (net zoals in 2011) en een lichte groei laten optekenen van het aandeel van de sociale bijdragen tot 29,2 % van het Belgisch totaal aan het einde van de projectieperiode (+0,2 ppt t.o.v. 2011).

Tabel 22: Inkomensrekening van de huishoudens: aandeel in het totaal van het Rijk
in %

	Brussels Hoofdstedelijk Gewest				Vlaams Gewest				Waals Gewest			
	1997	2004	2011	2018	1997	2004	2011	2018	1997	2004	2011	2018
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens												
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	9,7	9,0	9,6	9,9	61,9	64,0	64,0	64,2	28,4	27,0	26,5	25,9
Beloning van werknemers (D.1)	9,2	9,2	9,3	9,5	62,0	62,0	61,8	61,4	28,8	28,8	28,9	29,0
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	10,1	9,9	9,6	9,9	62,8	63,8	65,0	65,1	27,1	26,3	25,4	25,0
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	9,4	9,2	9,4	9,6	62,1	62,5	62,4	62,2	28,5	28,2	28,2	28,2
3. Secundaire inkomensverdelingrekening												
a. Middelen												
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	9,7	9,4	8,9	8,7	55,3	56,6	57,6	58,5	34,9	34,0	33,5	32,8
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	11,5	10,7	10,1	10,4	62,1	64,6	65,7	65,3	26,3	24,8	24,2	24,3
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	9,8	8,8	8,0	7,5	58,4	60,0	59,8	59,8	31,8	31,2	32,2	32,8
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	10,6	12,5	15,0	15,7	45,7	48,9	47,6	46,3	43,7	38,7	37,3	37,9
b. Bestedingen												
Belasting op inkomen, vermogen, ... (D.5)	9,1	8,6	8,5	8,7	61,8	62,8	62,6	62,4	29,1	28,6	28,9	28,9
Sociale premies (D.61)	9,4	9,2	9,1	9,2	61,5	61,9	61,9	61,6	29,2	28,9	29,0	29,2
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	52,2	35,5	15,1	15,4	59,1	59,4	64,4	66,4	-11,2	5,1	20,5	18,3
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	9,4	9,4	9,6	9,7	60,5	61,1	61,0	61,0	30,1	29,6	29,4	29,3

5.5. Inkomen per hoofd

Om de resultaten van de projectie in perspectief te zetten, is het interessant om de twee grote saldi van de inkomensrekeningen van de huishoudens te relateren tot de bevolking van elk gewest. De primaire en beschikbare inkomens per hoofd zijn inderdaad belangrijke indicatoren waarmee het economisch welzijn van de huishoudens geëvalueerd kan worden.

Hierboven stelden we vast dat de verwachte groei van de primaire inkomens van de huishoudens van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gevoelig hoger zou zijn dan in de naburige gewesten. Rekening houdend met de sterkere groei van de Brusselse bevolking over de projectieperiode (zie hoofdstuk 3), zou het groeiverschil negatief worden wanneer we de bedragen per hoofd vergelijken. Zo zou de groei van het primaire inkomen per inwoner over de periode 2012-2018 kleiner zijn in Brussel (1,7 % per jaar) dan in Wallonië (2,1 %) of in Vlaanderen (2 %). De groei van het Brusselse primaire inkomen zou echter versnellen in de tweede helft van de projectieperiode (2,5 % per jaar tussen 2015 en 2018) en de groei benaderen van het Vlaamse (2,7 %) en het Waalse primaire inkomen (2,6 %). We merken bovendien op dat het groeiritme van het primaire inkomen per hoofd in Vlaanderen en Wallonië in huidige projectieperiode lager is dan in de voorgaande periode (2005-2011), terwijl het omgekeerde zich zou voordoen in Brussel.

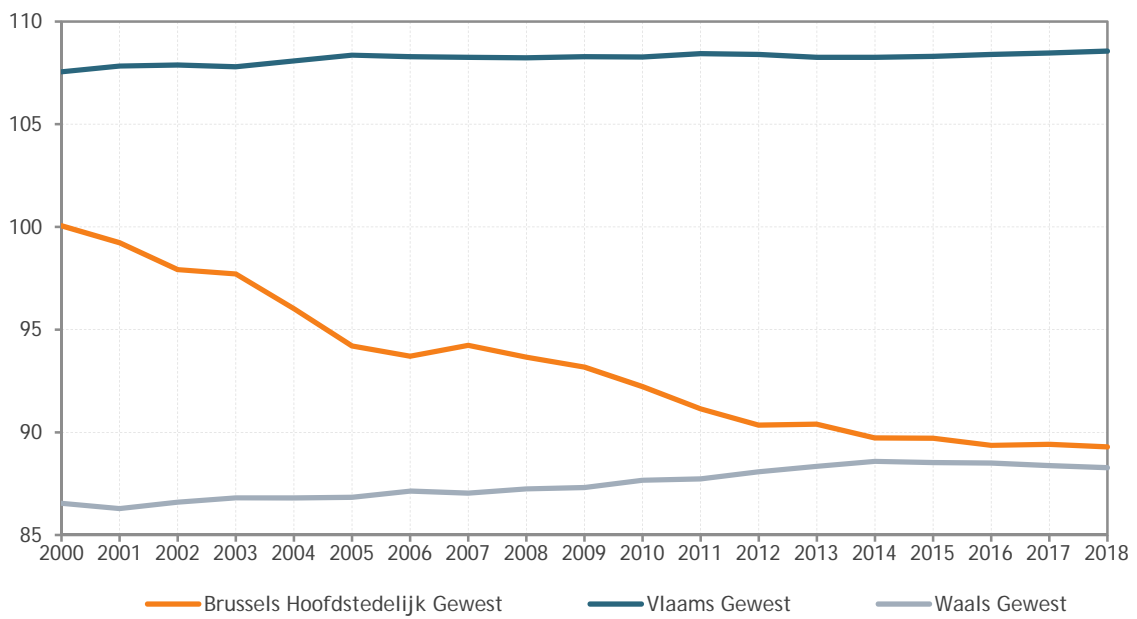
Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou eveneens een negatief groeiverschil voor het beschikbaar inkomen per inwoner kennen ten opzichte van de twee andere gewesten. Dat inkomen zou gemiddeld met 1,6 % per jaar toenemen van 2012 tot 2018, in vergelijking met de 2,1 % groei van het Vlaamse en het Waalse beschikbaar inkomen. In de drie gewesten zou het gaan om een forse daling in vergelijking tot de vorige periode, maar aan het einde van projectieperiode zou het beschikbaar inkomen zich herstellen en groeien met 2,3 % per jaar in Brussel, 2,7% in Vlaanderen en 2,4 % in Wallonie tussen 2015 en 2018.

Tabel 23: Evolutie van de primaire en beschikbare inkomens per hoofd

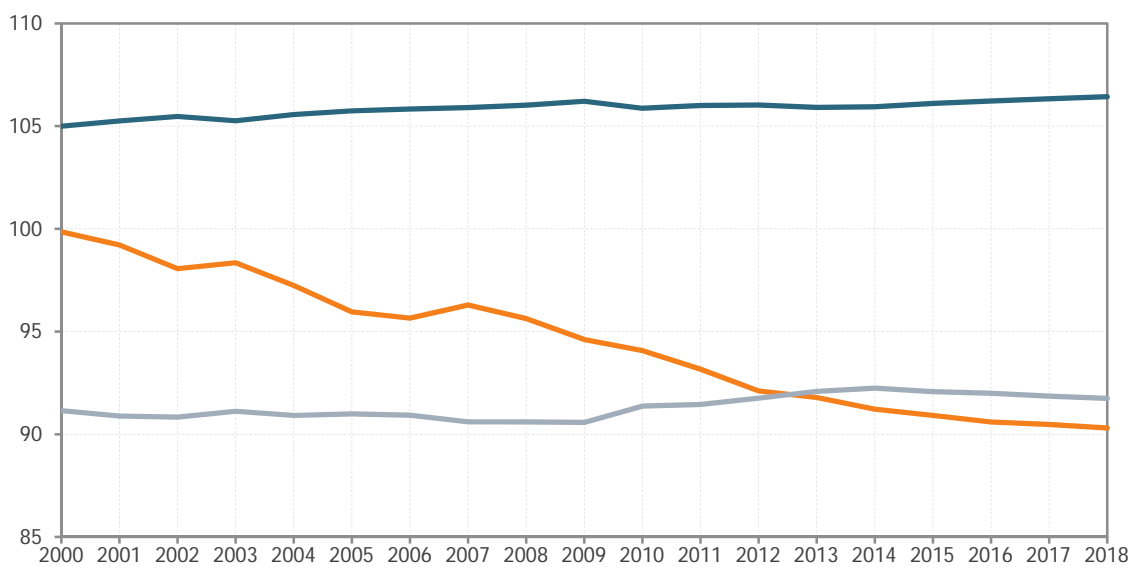
	Bedragen in lopende euro's					Groeivoeten (%) Gemiddelden			
	1997	2004	2011	2014	2018	1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018	2015- 2018
1. Saldo primaire inkomens (B.5n)									
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	16462	19063	21263	21657	23932	2,1	1,6	1,7	2,5
Vlaams Gewest	17563	21458	25297	26129	29097	2,9	2,4	2,0	2,7
Waals Gewest	14324	17235	20467	21382	23660	2,7	2,5	2,1	2,6
2. Beschikbaar inkomen (B.6n)									
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	13256	15266	17381	17712	19415	2,1	1,9	1,6	2,3
Vlaams Gewest	13702	16573	19776	20570	22883	2,8	2,6	2,1	2,7
Waals Gewest	12123	14272	17061	17909	19725	2,4	2,6	2,1	2,4

Figuren 8 en 9 geven de evolutie van de twee variabelen van het inkomen per hoofd in de vorm van een index met als referentie de nationale waarde. In de beide gevallen, stellen we vast dat er voor Brussel een dalende trend is. Deze daling zou wat het primair inkomen per hoofd betreft minder sterk worden, terwijl ze zich verder zet voor het beschikbaar inkomen per hoofd. De waarde van die indicatoren zijn voor Wallonië identiek in het begin en op het einde van de projectieperiode. Tenslotte, zou Vlaanderen een lichte stijging kennen van het beschikbaar inkomen per inwoner. Gegeven deze evoluties, zou het beschikbaar inkomen per inwoner in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vanaf 2013 voor de eerste keer lager liggen dan dat van Wallonië.

Figuur 8 Saldo van de primaire inkomens per hoofd, index Rijk = 100

Figuur 9 Saldo van het beschikbaar inkomen per hoofd, index Rijk = 100

6. Overheidsfinanciën

6.1. Inleiding

Dit hoofdstuk geeft de belangrijkste resultaten van de regionale vooruitzichten aangaande de overheidsfinanciën, waarbij men zich beperkt tot de gemeenschappen en gewesten. Het maken van die regionale vooruitzichten gebeurt vanuit een bottum-up benadering en vanuit institutionele invalshoek.

Vooreerst worden in deel 6.2 de vooruitzichten³⁶ voor het geheel van de gemeenschappen en gewesten voorgesteld voor de periode 2011-2018, zoals opgenomen in de nationale Economische Vooruitzichten 2013-2018 van mei 2013. Deze resultaten zijn een aggregatie van de vooruitzichten voor de verschillende deelgebieden (inclusief de drie gemeenschapscommissies en de Duitstalige Gemeenschap).

Deel 6.3 bespreekt de resultaten³⁷ per deelgebied. De institutionele deelgebieden waarvoor individuele vooruitzichten worden besproken zijn: het Vlaamse Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap), het Waals Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Franse Gemeenschap. De ramingen zijn gebaseerd op de informatie die beschikbaar was midden april 2013.

De evolutie van de uitgaven (exclusief de bezoldigingen) op korte termijn (2012 en 2013) is gebaseerd op een vergelijkende analyse van de meest recente opeenvolgende begrotingen³⁸ en de economische hergroepering van de voorlopige realisaties 2012 van het Vlaamse Gewest, de Franse Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest. Op middellange termijn (vanaf 2014) berusten de vooruitzichten op een hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij de trend in de periode 2008-2013, gecorrigeerd voor eenmalige verrichtingen, wordt doorgetrokken tot en met 2018. De uitgaven voor bezoldigingen daarentegen berusten niet op begrotingscijfers, maar worden bepaald door de loonindexering, de evolutie van de tewerkstelling, de loonherwaarderingen in het kader van de huidige ondertekende sectorale akkoorden en de loondrift. Wat de inkomsten betreft, worden de toegewezen ontvangsten berekend op basis van de Bijzondere Financieringswet (BFW). De overige fiscale en niet-fiscale inkomsten evolueren met de inflatie of de economische groei. Er is zowel op het niveau van de uitgaven als de ontvangsten geen rekening gehouden met maatregelen en beslissingen die werden genomen na midden april 2013. Zo integreert de projectie wel de grote lijnen van de begrotingscontrole 2013 van de Vlaamse Gemeenschap op basis van de summier informatie (geen begrotingsdocumenten) die op dat moment beschikbaar was, maar niet de begrotingscontroles van overige deelgebieden.

---

³⁶ De ramingen voor de overheidsfinanciën voor 2012 zijn gebaseerd op de meest recent beschikbare gegevens (april 2013). In de tabellen van dit hoofdstuk wijken zij af van de definities van de nationale rekeningen in die zin dat de verkoop van activa (gebouwen, terreinen en licenties) verrekend wordt als een ontvangst (en niet als een negatieve kapitaaluitgave), de toegerekende bijdragen zowel uit (loongebonden) ontvangsten en uitgaven worden gehaald, de pensioenen van de statutaire ambtenaren van de gemeenschappen en de gewesten worden als finale uitgaven van de federale overheid beschouwd (in plaats van die te verrekenen als overdrachten van de federale overheid aan de gemeenschappen en de gewesten en nadien als finale uitgaven van de gemeenschappen en de gewesten). De tabellen in bijlage zijn daarentegen volledig in overeenstemming met de nationale rekeningen.

³⁷ De gedetailleerde resultaten (vooruitzichten voor de verschillende inkomsten- en uitgavencategorieën) zijn opgenomen in bijlage.

³⁸ Provisies en onderbenuttingpercentages uit de begrotingen werden niet opgenomen.

De vooruitzichten houden geen rekening met de impact van de hervorming van de Bijzondere Financieringswet en met de overdracht van bevoegdheden, die beslist werden in het kader van het Institutioneel Akkoord over de Zesde Staatshervorming, gezien dit akkoord nog niet volledig gefinaliseerd is. Bijgevolg zijn alle parameters nog niet definitief vastgelegd evenals de inwerkingtreding van dit akkoord. De projectie integreert dus ook geen wijzigingen in het budgettaire gedrag, die hieruit zouden kunnen voortvloeien.

6.2. Gemeenschappen en gewesten

Het vorderingensaldo van de gemeenschappen en gewesten³⁹ dat -0,1 % van het bbp bedraagt in 2012, neemt licht af in 2013 (zie tabel 24). Bij ongewijzigd beleid, zijn de financiën van de gemeenschappen en gewesten echter terug in evenwicht vanaf 2015.

Tabel 24: Rekening van de gemeenschappen en de gewesten
in procent van het bbp

	Niveaus								Verschillen over de periode		
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2011- 2012	2012- 2013	2014- 2018
Primair saldo	-0,0	0,1	0,0	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,2	-0,1	0,5
Ontvangsten, waaronder	12,5	12,6	12,5	12,4	12,4	12,4	12,3	12,3	0,2	-0,1	-0,1
Eigen fiscale ontvangsten	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	0,0	0,0	-0,0
Toegewezen fiscale ontvangsten	8,6	8,8	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	0,1	-0,1	0,1
Uit personenbelasting	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,8	4,7	0,1	-0,1	-0,0
Uit btw	3,8	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9	4,0	4,0	0,1	-0,0	0,1
Niet-fiscale ontvangsten	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	-0,0	-0,0	-0,1
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,0	0,0	-0,0
Primaire uitgaven	12,5	12,5	12,4	12,3	12,2	12,1	11,9	11,8	-0,0	-0,0	-0,6
Finale primaire uitgaven, waaronder	10,0	9,9	9,9	9,8	9,7	9,6	9,5	9,4	-0,1	-0,1	-0,5
Bezoldigingen	4,4	4,5	4,6	4,5	4,5	4,4	4,4	4,3	0,1	0,1	-0,3
Aankopen van goederen en diensten	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	-0,0	-0,0	-0,1
Investerings	0,8	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0	0,0	-0,1
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	0,0	-0,0	-0,1
Overdrachten aan bedrijven	1,0	0,9	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,1	-0,1	0,1
Overdrachten binnen de overheid:	2,5	2,5	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	0,1	0,0	-0,1
Aan de lagere overheid	2,4	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	0,1	0,0	-0,1
Aan de sociale zekerheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	-0,0
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	-0,1
Vorderingensaldo	-0,2	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,3	0,4	0,1	-0,1	0,6

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

³⁹ In deze Vooruitzichten zijn de cijfers van de gemeenschappen en gewesten voor 2011 coherent met de Nationale Rekeningen 2011 die gepubliceerd werden in juli 2012. In maart 2013 heeft het INR beslist om de rekeningen van de vier gewestelijke investeringsmaatschappijen te integreren in de rekeningen van de gemeenschappen en gewesten. Het gaat om de Gewestelijke Investeringsmaatschappij Brussel (GIB), de Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) en de Gewestelijke Investeringsmaatschappij van Wallonie (Société régionale d'investissement de Wallonie; SRIW), de Waalse maatschappij voor de aanvullende financiering van de infrastructures (Société wallonne de financement complémentaire des infrastructures; SOFICO). We observeren een breuk in de tijdreeks in 2012 doordat deze vier maatschappijen in deze Vooruitzichten maar worden opgenomen binnen de perimeteer van de gemeenschappen en gewesten vanaf 2012.

6.2.1. Evolutie van de ontvangsten

In 2012 is de stijging van de ontvangsten in procent van het bbp volledig toe te schrijven aan de groei van de toegewezen middelen via de BFW, die te wijten is aan de aangebrachte correctie in 2012 ter compensatie van de onderschatting van de middelen in 2011 (zie tabel 25). De toename van de toegewezen middelen resulteert ook uit een gunstig relatief prijseffect daar de groei van het nationale indexcijfer van de consumptieprijzen (dat gebruikt wordt ter indexering van de overgedragen middelen) de groei van de bbp-deflator overstijgt. De overgedragen middelen nemen af in 2013 tengevolge van de weerslag van de positieve correctie in 2012 en door een ongunstig relatief prijseffect.

Tabel 25 Afrekeningssaldi van de Bijzondere Financieringswet
(in miljoen euro)

	2011	2012	2013	2014
Gemeenschappen en Gewesten, waaronder :	315	232	0	-11
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	26	37	43	21
Vlaams Gewest (incl. Vlaamse Gemeenschap)	154	97	-30	-29
Waals Gewest	15	10	-13	-6
Franse Gemeenschap	120	88	0	3

De eigen fiscale ontvangsten blijven zo goed als ongewijzigd in procent van het bbp in 2012 en 2013. De fiscale maatregelen op het niveau van het Waals Gewest, de stijging van het verdelingsrecht in het Vlaamse Gewest en de groei van de successierechten die het gevolg zijn van het inkorten van de indieningstermijn met 1 maand laten toe om de terugval van de inkomsten uit registratierechten en verkeersbelastingen te compenseren in 2012. In 2013 ondervindt de groei van de successierechten de weerslag van de eenmalige stijging in 2012. Nieuwe fiscale maatregelen, voornamelijk in het Waals Gewest (bv. verhoging van de eco-malus) en ook de bijkomende effecten van sommige maatregelen van 2012 zorgen voor een stabilisatie van de fiscale ontvangsten in procent van het bbp.

Wat de niet-fiscale ontvangsten betreft, compenseert de verkoop van vaste activa door het Vlaamse Gewest in 2012 de daling van de verkoop van terreinen. De terugloop van de niet fiscale ontvangsten in 2013 is toe te wijzen aan het eenmalig karakter van deze verkopen. We herinneren er ook aan dat het Vlaamse Gewest vanaf 2011 geniet van een inkomen uit vermogen vanwege KBC ter vergoeding van de financiële operaties in 2009.

Tenslotte genieten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de Vlaamse en Franse Gemeenschapscommissies vanaf 2012 van de herfinanciering in het kader van het Institutioneel Akkoord voor de Zesde Staatshervorming.

Vanaf 2014 groeien de toegewezen middelen krachtens de BFW sterker groeien dan het bbp. Die toename is het gevolg van de evolutie van de bevolking jonger dan 18 jaar in de Franse Gemeenschap, die de groei van de middelen uit btw bepaalt. De fiscale ontvangsten dalen daarentegen, evenals de niet fiscale ontvangsten.

6.2.2. Evolutie van de primaire uitgaven

De evolutie van de primaire uitgaven in 2012 en 2013 is gebaseerd op een vergelijking van opeenvolgende begrotingen van de gemeenschappen en gewesten⁴⁰ en hun voorlopige realisaties 2012⁴¹.

De totale primaire uitgaven blijven in 2012 ongewijzigd in procent van het bbp (zie tabel 24), ondanks enkele onderliggende belangrijke evoluties.

Er is vooreerst de weerslag van de vereffening van de Gemeentelijke Holding in 2011, waardoor de overdrachten aan bedrijven met bijna 0,2 % van het bbp zouden afnemen in 2012. Die terugloop van overdrachten aan bedrijven wordt echter ingeperkt door de extra middelen die de Vlaamse overheid vrijmaakt voor het Vlaams Woningfonds en de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen⁴². Daarnaast is er nulgroei van de investeringen in procent van het bbp, die het gevolg is van twee factoren. Enerzijds dalen de investeringenuitgaven sterk ten opzichte van 2011, tengevolge van het vrij restrictief investeringsbeleid van de gemeenschappen en gewesten. Anderzijds is er een breuk in de tijdreeks in 2012 door de herindeling van SOFICO binnen de overheidssector, die de dalende investeringstrend zo goed als compenseert.

Na een status-quo in 2012, dalen de totale primaire uitgaven in 2013 lichtjes met 0,1 % van het bbp (zie tabel 24). Die daling is voornamelijk toe te schrijven aan de vermindering van de overdrachten aan bedrijven, enerzijds door de weerslag van éénmalige maatregelen van 2012 en anderzijds door nieuwe one-shots zoals een vermindering van de subsidies aan de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen⁴³.

De reële groei van de totale primaire uitgaven (zie tabel 26) die negatief was in 2012 voornamelijk door de weerslag van de vereffening van de Gemeentelijke Holding en de niet-indexatie van sommige niet-loongebonden uitgaven, is in 2013 nog steeds vrij beperkt (0,7 %). De groei van de aankopen van goederen en diensten blijft negatief, wat wijst op de verderzetting van de besparingen op de werkingsbudgetten van de administraties. De overdrachten aan bedrijven, onderhevig aan het fluctuerend subsidiëringsbeleid van de gewesten, worden ook in 2013 gekenmerkt door een sterk negatieve groei (-9,7 %). De investeringen, die een negatieve groei kenden in 2012, groeien met 6,6 %, mede door investeringen van de vervoersmaatschappij De Lijn en door extra investeringen in schoolinfrastructuur.

---

⁴⁰ De projectie omvat enkel die maatregelen die gekend waren midden april 2013 en waarover voldoende informatie beschikbaar is.

⁴¹ De cijfers voor 2012 zijn gebaseerd op de economische hergroepering van de voorlopige afsluiting 2012 van de Vlaamse Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Waals Gewest, de Franse Gemeenschap en de Vlaamse, Franse en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissies. Voor het jaar 2013 vormt de vergelijking van de begrotingen 2012 en 2013 het uitgangspunt.

⁴² In 2012 werden er 100 miljoen extra subsidies toegekend aan de waterdistributiemaatschappijen.

⁴³ Zie deel 6.4.

Tabel 26: Reële groei¹ van de ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en de gewesten
in procent

	2012	2013	Gemiddelde van de periode 2014-2018	Gemiddelde van de periode 2007-2011
Ontvangsten	0,4	-0,1	1,5	1,3
Eigen fiscale ontvangsten	-0,2	1,1	1,4	0,8
Toegewezen fiscale ontvangsten	0,7	-0,2	1,8	1,3
Niet-fiscale ontvangsten	-1,6	-3,3	-1,1	2,2
Primaire uitgaven	-0,9	0,7	0,6	1,8
Finale primaire uitgaven, waaronder:	-1,5	0,4	0,6	2,1
Bezoldigingen	0,7	2,5	0,5	1,6
Aankopen van goederen en diensten	-2,2	-1,7	0,1	0,5
Investerings	-6,1	6,6	-0,0	1,9
Overdrachten aan gezinnen en izw's	1,0	-0,0	0,5	4,4
Overdrachten aan bedrijven	-11,9	-9,7	3,1	2,5
Overdrachten binnen de overheid	1,4	1,8	0,6	0,9

1. Deflator: nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen.

De uitgaven voor bezoldigingen omvatten een toename van de responsabiliseringsbijdrage 'pensioenen' met 103 miljoen euro in 2013. De reële groei van de bezoldigingen in 2013 wordt versterkt door een prijseffect: de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen is lager dan de gemiddelde prijsindex van de bezoldigingen. De werkgelegenheidsgroei wordt echter afgezwakt door de besparingsmaatregelen van sommige gefedereerde entiteiten (zie tabel 27).

Tabel 27 : Hypothesen betreffende de groei van de loonmassa van de gemeenschappen en gewesten (1)
in groeivoeten, tenzij anders vermeld

	2013	Periodegemiddelde 2014-2018
Nominale loonmassa	3,9	2,2
a. Indexeringsindex van de bezoldigingen	2,3	1,5
b. Loonmassa zonder indexering	1,5	0,7
b1. Werkgelegenheid	0,5	0,5
- Onderwijs	0,9	0,6
- Administratie	-1,0	-0,1
b2. Gemiddeld reël loon	0,9	0,2
b2.1. Loonherwaarderingen	0,1	0,0
b2.2. Loondrift	0,2	0,2
- Onderwijs	0,1	0,1
- Administratie	0,3	0,3
b2.3. Werkgeversbijdragen	0,6	0,0
Pm. Nominaal bbp in groeivoeten	2,0	3,3
Loonmassa in miljoen euro	15067,2	
Werkgelegenheid in duizendtallen	352,1	

1. Zonder de overheidsbedrijven (TEC - STIB - DE LIJN, RTBF - VRT - BRF) en de loonsubsidies (waaronder onderzoekers).

De projectie van de primaire uitgaven vanaf 2014 is gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid, waarbij voor de uitgaven exclusief de bezoldigingen de trend van de periode 2008-2013⁴⁴,

⁴⁴ Er werd in de projectie voor de middellange termijn enkel rekening gehouden met maatregelen uit de meerjarenramingen van de verschillende gemeenschappen en gewesten als die duidelijk toegewezen konden worden aan een bepaalde uitgavencategorie.

gecorrigeerd voor niet-recurrente maatregelen, wordt doorgetrokken naar de toekomst.

De gemiddelde reële groei van de primaire uitgaven bedraagt op middellange termijn slechts 0,6 %, terwijl de geobserveerde gemiddelde jaarlijkse groei voor de periode 2007-2011 nog 1,8 % bedroeg. Dit is het gevolg van het doortrekken van het niet-expansief uitgavenbeleid van de gemeenschappen en gewesten in de periode 2008-2013. Enkel de overdrachten aan bedrijven kennen een hogere groei dan gemiddeld .

De uitgaven voor bezoldigingen dalen met 0,3% van het bbp in de periode 2014-2018. Die daling is enerzijds inherent aan de gehanteerde methodologie die niet anticipeert op eventuele loonwaarderingen die voortvloeien uit toekomstige sectorale akkoorden en anderzijds het gevolg van een meer gematigde werkgelegenheidsgroei dan tijdens het vorige decennium (gemiddelde groei van 0,5 % per jaar in de periode 2014-2018 tegenover 1,3 % in de periode 2002-2012). Gelet op de evolutie van de schoolbevolking stijgt werkgelegenheid in het onderwijs, zij het in meer beperkte mate, omdat men veronderstelt dat de omkaderingsgraad stabiel blijft in de projectie, terwijl die in het verleden nog toenam. De werkgelegenheid in de administratie wordt constant verondersteld vanaf 2015.

6.2.3. Evolutie van de vorderingensaldi van de verschillende entiteiten

Bij ongewijzigd beleid zou de rekening van de gemeenschappen en gewesten dus in evenwicht zijn in 2015. Zoals blijkt uit tabel 28 zouden de budgettaire trajecten van de verschillende entiteiten niet identiek zijn hoewel ze, in de veronderstelling van een ongewijzigd beleid, in de toekomst allemaal een vrij restrictief uitgavenbeleid zouden blijven voeren. Een gedetailleerde analyse van elke entiteit wordt gegeven in de volgende delen.

Tabel 28: Vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Gemeenschappen en gewesten, waaronder:	-805	-261	-698	-334	111	566	1162	1773
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	-272	-115	-107	-40	8	56	102	152
Vlaams Gewest (incl. Vlaamse Gemeenschap)	158	296	90	174	357	557	884	1222
Waals Gewest	-448	-246	-216	-176	-131	-84	-14	64
Franse Gemeenschap	-240	-186	-396	-282	-124	33	181	323

De aggregatie van de vorderingensaldi van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Vlaamse Gewest, het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap beantwoordt niet aan het vorderingensaldo van de deelsector 'gemeenschappen en gewesten' om twee redenen. Ten eerste, deze deelsector omvat ook de Duitstalige Gemeenschap en de Gemeenschapscommissies waarvan de rekeningen niet zijn opgenomen in deze regionale Vooruitzichten. Ten tweede werd een statistische aanpassing doorgevoerd door tekortkomingen in de registratie van de overdrachten tussen de verschillende entiteiten van de deelsector « gemeenschappen en gewesten ».

6.3. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Het vorderingstekort van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vermindert in 2012 en bedraagt dan 115 miljoen euro. De daling van het tekort volgt voornamelijk uit een forse verbetering van het primair saldo, dat vanaf 2012 positief wordt (zie tabel 29) voor de ganse projectieperiode.

De verbetering van het primair saldo in 2012 is enerzijds het gevolg van de weerslag van de vereffening van de Gemeentelijke Holding, die de kapitaaluitgaven (kapitaaloverdrachten aan bedrijven) in 2011 éénmalig sterk (met 97,5 miljoen) deed toenemen. Anderzijds kennen de ontvangsten in 2012 een vrij sterke groei vooral dankzij de integratie van het eerste luik van de herfinanciering, die werd toegekend in het kader van de Zesde Staatshervorming, waardoor de overdrachten binnen de overheid groeien met meer dan 20 % (zie tabel 30). Voor 2012 gaat het om 45 miljoen euro voor mobiliteit, 24 miljoen extra middelen via de dode hand en 26 miljoen voor veiligheid. De herfinanciering loopt verder op tot ongeveer 165 miljoen euro in 2015.

Tabel 29: Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Primair saldo	-174	5	27	92	137	184	228	276
Ontvangsten, waaronder	3001	3207	3312	3419	3527	3644	3760	3885
Eigen fiscale ontvangsten	1265	1320	1340	1364	1402	1447	1493	1545
Toegewezen fiscale ontvangsten	978	1052	1114	1158	1185	1243	1296	1352
uit personenbelasting	978	1052	1114	1158	1185	1243	1296	1352
uit btw	0	0	0	0	0	0	0	0
Niet fiscale ontvangsten	435	433	438	443	450	457	464	472
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	324	402	421	455	489	498	507	516
Primaire uitgaven	3175	3202	3285	3327	3389	3461	3532	3609
Primaire finale uitgaven, waaronder	2310	2312	2368	2397	2437	2484	2530	2581
Bezoldigingen	800	828	844	850	863	880	894	912
Aankopen van goederen en diensten	457	493	500	506	514	522	530	539
Investerings	424	401	394	400	407	414	421	429
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	332	354	358	363	369	378	387	397
Overdrachten aan bedrijven e.a.	296	234	270	275	282	288	295	303
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	865	890	917	930	952	977	1002	1028
aan de lagere overheid	547	559	573	588	605	622	641	660
aan de sociale zekerheid	2	0	0	0	0	0	0	0
Rentelasten	98	121	135	132	129	127	126	124
Vorderingensaldo	-272	-115	-107	-40	8	56	102	152

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

In 2013 nemen dan de inkomsten minder sterk toe dan in 2012, voornamelijk door de zeer beperkte toename van de opbrengsten uit de gewestelijke belastingen (zie tabel 29; eigen fiscale inkomsten), tengevolge van de ongunstige conjunctuur. Het aanhouden van een vrij restrictief uitgavenbeleid waarbij de primaire uitgaven maar met 1,6 % toenemen ten opzichte van een inkomstengroei van 2,3 %, die ondersteund wordt door een positief afrekeningsaldo van de BFW (zie tabel 25), verhindert dat het vorderingstekort verslechtert in 2013.

Ook in de periode 2014-2018 groeien de primaire uitgaven gemiddeld beduidend trager dan de inkomsten (0,3 % ten opzichte van 1,7 %). Enkel de overdrachten aan gezinnen en izw's en de overdrachten aan de lagere overheid groeien op middellange termijn sterker dan gemiddeld in reële termen.

De rentelasten blijven in de projectieperiode vrij stabiel door de licht dalende impliciete rente. Al deze factoren leiden, bij ongewijzigd beleid, tot een jaarlijkse verbetering van het vorderingensaldo over de gehele projectieperiode, met een evenwicht voor de rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vanaf 2015.

Tabel 30: Uitgaven van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in reële termen¹
Groei in procent

	2012	2013	Periodegemiddelde 2014-2018
Primaire uitgaven	-2,0	1,6	0,3
Finale primaire uitgaven	-2,7	1,4	0,2
Waaronder:	0,6	1,1	0,0
Bezoldigingen	4,8	0,5	-0,1
Aankopen van goederen en diensten	-8,0	-2,8	0,1
Investeringen	3,9	-0,0	0,5
Overdrachten aan gezinnen en izw's	-22,9	14,1	0,8
Overdrachten aan bedrijven	-0,0	2,2	0,8
Overdrachten binnen de overheid	3,9	2,3	1,7
p.m. ontvangsten	-2,0	1,6	0,3

1. Deflator: Nationaal Indexcijfer van de Consumptieprijzen.

6.4. Het Vlaamse Gewest

De rekening van het Vlaamse Gewest⁴⁵ vertoont in 2012 een overschot van 296 miljoen euro (zie tabel 31), dankzij een restrictief uitgavenbeleid dat rekening houdt met een minder gunstige evolutie van de inkomsten.

Tabel 31: Rekening van het Vlaamse Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap)
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Primair saldo	346	502	289	332	498	678	980	1281
Ontvangsten, waaronder	26801	27534	27650	28257	29039	29975	31012	32131
Eigen fiscale ontvangsten	5006	5093	5172	5266	5421	5600	5787	6001
Toegewezen fiscale ontvangsten	18785	19421	19546	20054	20735	21480	22318	23210
uit personenbelasting	10565	10893	10965	11216	11536	11912	12338	12789
uit btw	8220	8528	8581	8838	9199	9568	9980	10422
Niet fiscale ontvangsten	2377	2382	2283	2286	2227	2233	2241	2248
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	592	596	606	609	613	617	622	626
Primaire uitgaven	26455	27032	27362	27925	28541	29297	30033	30850
Primaire finale uitgaven, waaronder	21715	22077	22326	22803	23308	23936	24543	25222
Bezoldigingen	9581	9869	10224	10370	10580	10843	11079	11361
Aankopen van goederen en diensten	3401	3375	3344	3419	3472	3527	3585	3645
Investerings	1738	1630	1799	1832	1867	1902	1938	1973
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	4858	5119	5150	5195	5290	5443	5592	5759
Overdrachten aan bedrijven	2048	1994	1718	1895	2006	2126	2252	2385
Overdrachten binnen de overheid, waaronder:	4741	4955	5036	5123	5233	5361	5490	5628
aan de lagere overheid	4488	4681	4754	4838	4944	5067	5191	5324
aan de sociale zekerheid	189	205	216	218	222	225	229	233
Rentelasten	188	206	199	157	141	121	95	58
Vorderingensaldo	158	296	90	174	357	557	884	1222

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

De inkomsten worden in 2012 tengevolge van een sombere economische context gekenmerkt door een licht negatieve groei (zie laatste lijn van tabel 32). De onderschatting van de parameters van de BFW voor 2011 leidt tot bijkomende middelen voor 2012, maar in een geringere mate dan in 2011 (zie tabel 25). De eigen fiscale ontvangsten nemen ondanks de minder gunstige economische situatie toe, doordat de stijging van opbrengsten uit successierechten door het inkorten van de indieningstermijn met 1 maand de daling van de registratierechten en de verkeersbelastingen meer dan compenseert. Op het niveau van de niet-fiscale ontvangsten, zijn er tengevolge van een vertraging in de geplande verkoop van terreinen aan Aquafin, in 2012 nog inkomsten uit die verkoop, doch met een beduidend kleinere omvang (ongeveer 50 miljoen euro).

In 2012 kan de terugval van de reële primaire uitgavengroei (zie tabel 32) enerzijds verklaard worden door de weerslag van de eenmalige uitgave van het Vlaamse Gewest in het kader van de vereffening van de Gemeentelijke Holding. Anderzijds dragen de maatregelen zoals de niet-indexering van de

⁴⁵ Inclusief de Vlaamse Gemeenschap.

werkingsbudgetten van de administraties, de besparing op de lonen in de Vlaamse administratie, en het uitstellen van sommige investeringsuitgaven bij tot de negatieve uitgavengroei van 0,6 %.

De terugloop van het vorderingenoverschot met ongeveer 200 miljoen in 2013 is voornamelijk te wijten aan de evolutie van de ontvangsten. Enerzijds nemen de overgedragen middelen slechts in geringe mate toe tengevolge van de correcties in 2012 en 2013 en de lage economische groei. Anderzijds blijft hun toename vrij beperkt ondanks de reële positieve groei van de eigen fiscale ontvangsten. De niet-fiscale inkomsten kennen een daling (- 100 miljoen euro) voornamelijk door de weerslag van eenmalige verkopen van vaste activa door de Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel (BAM) in 2012.

Op het niveau van de uitgaven⁴⁶, merken we dat de investeringen in 2013 een boost krijgen (+ 9,3 %); naast meer investeringen in schoolinfrastructuur, stijgen de investeringen van de vervoersmaatschappij De Lijn fors. De uitgaven voor bezoldigingen groeien ook sterker dan de gemiddelde groei van de primaire uitgaven, mede door het in rekening brengen vanaf 2013 van de stijging van de responsabiliseringsbijdrage voor pensioenen (+ 62 miljoen euro ten opzichte van 2012). De reële groei van de bezoldigingen wordt ook versterkt door een prijseffect (de groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen is lager dan de gemiddelde prijsindex van de lonen). We merken op dat de reële groei van de overdrachten aan bedrijven, die reeds negatief was in 2012, nog verder terugvalt in 2013. Die terugval wordt, naast een algemene daling van de subsidies aan bedrijven tengevolge van het selectiever subsidiëringsbeleid, veroorzaakt door een vermindering van de overdrachten aan de waterdistributiemaatschappijen. Het gaat meer bepaald om een éénmalig aanboren van de reserves van deze maatschappijen (voor 80 miljoen euro) en het bijstellen van het subsidiëringsritme (- 30 miljoen euro). De reële negatieve groei van de aankopen van goederen en diensten en de overdrachten aan gezinnen en izw's wijst op een verderzetting in 2013 van de besparingen van de voorgaande jaren aangaande deze uitgavenposten.

Tabel 32: Uitgaven van het Vlaamse Gewest (incl. de Vlaamse Gemeenschap) in reële termen¹
Groei in procent

	2012	2013	Periodegemiddelde 2014-2018
Primaire uitgaven	-0,6	0,3	0,9
Finale primaire uitgaven	-1,1	0,2	0,9
Waaronder:	0,2	2,6	0,6
Bezoldigingen	-3,5	-1,8	0,2
Aankopen van goederen en diensten	-8,8	9,3	0,3
Investeringen	2,4	-0,3	0,7
Overdrachten aan gezinnen en izw's	-5,3	-14,7	5,2
Overdrachten aan bedrijven	1,6	0,7	0,7
Overdrachten binnen de overheid	-0,1	0,0	1,5
p.m. ontvangsten	-0,6	0,3	0,9

1. Deflator: Nationaal Indexcijfer van de Consumptieprijzen.

Op middellange termijn zouden de totale uitgaven, bij ongewijzigd beleid, een lagere reële groei (0,9 %) kennen dan de inkomsten (1,5 %), waardoor er jaar op jaar overschotten worden gerealiseerd. Op het niveau van de primaire uitgaven zijn het enkel de overdrachten aan de bedrijven die sterker

⁴⁶ De projectie heeft als uitgangspunt de initiële begroting 2013 van de Vlaamse Gemeenschap en houdt rekening met de grote lijnen van de begrotingscontrole 2013.

zouden groeien dan het gemiddelde, omdat er is rekening gehouden met een structurele verhoging van de dotatie aan de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen (+30 miljoen euro) vanaf 2014.

Tenslotte merken we op dat bij ongewijzigd beleid de investeringen een vrij lage groei zouden kennen op middellange termijn, die voortvloeit uit de weerhouden hypothesen en aansluit bij de investeringspolitiek om beroep te doen op alternatieve financiering en publiek private samenwerking voor nieuwe investeringsprojecten.

De rentelasten zouden op middellange termijn afnemen doordat de schuldgraad daalt ondermeer door de terugbetaling van de lening door KBC⁴⁷ in 2013 en de daaropvolgende jaren. In de periode 2014-2018 zou het vorderingensaldo door de gunstige evolutie het primair saldo en de afnemende rentelasten, een continue verbetering kennen. De rekening van het Vlaamse Gewest zou zo bij ongewijzigd beleid opeenvolgende begrotingsoverschotten realiseren, die , zouden kunnen oplopen tot meer dan 1 miljard euro in 2018.

6.5. Het Waals Gewest

De financiën van het Waals Gewest verbeteren over de periode 2012-2018 (zie tabel 33). Bij ongewijzigd beleid zou het evenwicht bereikt worden op het einde van de periode.

Tabel 33: Rekening van het Waals Gewest
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Primair saldo	-218	21	68	103	146	194	268	350
Ontvangsten, waaronder	6988	7175	7251	7385	7573	7782	8019	8275
Eigen fiscale ontvangsten	2371	2456	2538	2585	2657	2743	2831	2932
Toegewezen fiscale ontvangsten	3612	3718	3726	3805	3910	4025	4162	4306
uit personenbelasting	3612	3718	3726	3805	3910	4025	4162	4306
uit btw	0	0	0	0	0	0	0	0
Niet-fiscale ontvangsten	402	410	414	420	426	433	440	447
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	604	591	573	576	579	582	586	589
Primaire uitgaven	7206	7154	7184	7282	7427	7588	7751	7925
Finale primaire uitgaven, waaronder	5007	4945	4853	4926	5018	5123	5228	5342
Bezoldigingen	1145	1184	1201	1213	1232	1258	1280	1306
Aankopen van goederen en diensten	919	918	878	889	902	916	931	946
Investeringen	349	427	414	422	431	439	448	457
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	1324	1379	1377	1406	1439	1476	1515	1557
Overdrachten aan bedrijven	1268	1036	981	994	1012	1031	1051	1072
Overdrachten binnen de overheid, waaronder	2200	2209	2330	2356	2409	2465	2523	2583
Aan de lagere overheid	2004	2051	2147	2190	2240	2294	2349	2407
Aan de sociale zekerheid	0	0	0	0	0	0	0	0
Rentelasten	229	266	283	279	277	278	282	286
Vorderingensaldo	-448	-246	-216	-176	-131	-84	-14	64

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

⁴⁷ In de projectie werd rekening gehouden met een terugbetaling van 1,749 miljard (incl. de strafpremie) in 2013 en met een jaarlijkse terugbetaling van 501 miljoen van 2014 tot en met 2020.

Het tekort van het Waals Gewest is aanzienlijk geslonken in 2012⁴⁸ vooral als gevolg van de daling van de overdrachten aan bedrijven die in 2011 nog sterk toenamen door de weerslag van de vereffening van de Gemeentelijke Holding (zie tabel 34). De overige uitgavenrubrieken kennen een zwakke of zelfs negatieve reële groei, terwijl de groei van de bezoldigingen afgezwakt wordt door een prijseffect. Het jaar 2012 wordt ook gekenmerkt door een negatieve reële groei van de ontvangsten, ondanks bepaalde fiscale maatregelen (bv. de verhoging van de ecomalus en de indexering van de belasting op water) en de verkorting van de aangiftetermijn voor successierechten die de fiscale ontvangsten ondersteund hebben. De krachtens de BFW toegewezen middelen kennen slechts een licht positieve reële groei door een combinatie van een iets minder gunstig afrekeningssaldo in 2012 ten opzichte van 2011 (zie tabel 25) en weinig gunstige economische parameters. De overdrachten binnen de overheid dalen daarentegen als gevolg van de vermindering van de aanvullende dotatie van de Franse Gemeenschap aan het Waals Gewest in 2012.

In 2013 zet de verbetering van de Waalse overheidsfinanciën zich voort. De initiële uitgavenbegroting 2013 is vrij restrictief en de groei van de inkomsten is opnieuw relatief zwak. Aan de ontvangstenzijde blijven de middelen uit de BFW vrijwel onveranderd in 2013 ten opzichte van 2012 door de weinig gunstige groei- en inflatieparameters en een negatief afrekeningssaldo (zie tabel 25), terwijl de overdrachten binnen de overheid krimpen doordat de aanvullende dotatie van de Franse Gemeenschap aan het Waals Gewest wegvalt. Nieuwe fiscale maatregelen (bv. de verhoging van de ecomalus) kunnen de groei van de ontvangsten echter ondersteunen. Aan de uitgavenzijde kennen enkel de bezoldigingen en de overdrachten binnen de overheid een positieve reële groei. De reële groei van de bezoldigingen volgt uit het feit dat de prijsindex van de lonen sterker groeit dan het indexcijfer van de consumptieprijzen, maar wordt afgezwakt door maatregelen op het vlak van overheidstewerkstelling (geen vervanging meer van al wie vertrekt). De overdrachten binnen de overheid worden ondersteund door de berekeningsmethode van de dotatie aan het gemeentefonds (overdrachten aan de lagere overheid) en door de storting van een uitzonderlijke dotatie van 20 miljoen euro aan de Franse Gemeenschap. We herinneren eraan dat de projectie die afgesloten werd op 22 april 2013 geen rekening houdt met de maatregelen genomen bij de begrotingscontrole van het Waals Gewest.

Tabel 34: Uitgaven van het Waals Gewest in reële termen¹
Groei in procent

	2012	2013	Periodegemiddelde 2014-2018
Primaire uitgaven	-3,5	-0,5	0,4
Finale primaire uitgaven, waaronder	-4,0	-2,8	0,4
Bezoldigingen	0,6	0,5	0,1
Aankopen van goederen en diensten	-2,9	-5,1	-0,0
Investerings	19,0	-3,9	0,4
Overdrachten aan gezinnen en izw's	1,3	-1,1	0,9
Overdrachten aan bedrijven	-20,6	-6,2	0,3
Overdrachten binnen de overheid	-2,4	4,5	0,5
p.m. ontvangsten	-0,2	0,1	1,1

1. Deflator: Nationaal Indexcijfer van de Consumptieprijzen

⁴⁸ Ter herinnering, in 2012 wordt een reeksbreuk waargenomen door de integratie van de SRIW en SOFICO in de rekening van het Waals Gewest. Dat verklaart de sterke groei van de investeringen in 2012 (zie tabel 25).

Bij ongewijzigd beleid zou de gemiddelde jaarlijkse reële groei van de ontvangsten (1,1 %) over de periode 2014-2018 die van de primaire uitgaven (0,4 %) ⁴⁹ overtreffen, waardoor de Waalse overheidsfinanciën kunnen verbeteren. Ondanks het significant groeiverschil tussen de reële groei van de ontvangsten en die van de primaire uitgaven en ondanks een stabilisering van de rentelasten in een context van zwakke rentevoeten, zou het evenwicht pas in 2018 bereikt worden. Bij ongewijzigd beleid wordt op het niveau van de primaire uitgaven enkel een positieve reële groei verwacht voor de bezoldigingen, de overdrachten aan de gezinnen en de overdrachten aan de lagere overheid.

6.6. De Franse Gemeenschap

De rekening van de Franse Gemeenschap verslechtert tijdelijk in 2013 (zie tabel 35) en zou daarna aanhoudend verbeteren, waardoor bij ongewijzigd beleid een evenwicht bereikt zou worden in 2016.

Tabel 35: Rekening van de Franse Gemeenschap
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Primair saldo	-79	-19	-226	-111	48	206	351	488
Ontvangsten, waaronder	9582	9886	9970	10224	10547	10897	11260	11641
Eigen fiscale ontvangsten	2	1	1	1	1	1	1	1
Toegewezen fiscale ontvangsten	8497	8810	8862	9124	9430	9764	10110	10473
uit personenbelasting	2480	2560	2550	2612	2700	2787	2877	2974
uit btw	6017	6250	6312	6512	6731	6977	7233	7499
Niet-fiscale ontvangsten	700	726	726	734	745	756	768	780
Overdrachten binnen de overheid ^(a)	383	348	381	365	370	376	381	387
Primaire uitgaven	9661	9904	10195	10335	10499	10691	10909	11153
Finale primaire uitgaven, waaronder	7286	7422	7673	7781	7907	8057	8225	8414
Bezoldigingen	4665	4884	5082	5173	5283	5418	5539	5678
Aankopen van goederen en diensten	1115	1131	1152	1166	1184	1203	1223	1243
Investerings	229	191	209	212	216	219	223	227
Overdrachten aan gezinnen en izw's ^(a)	1142	1096	1118	1118	1112	1104	1127	1152
Overdrachten aan bedrijven	135	120	111	111	112	113	113	114
Overdrachten binnen de overheid, waaronder	2375	2482	2522	2554	2591	2634	2684	2739
Aan de lagere overheid	1843	1966	2032	2060	2092	2131	2177	2228
Aan de sociale zekerheid	0	0	0	0	0	0	0	0
Rentelasten	161	167	170	172	173	173	170	165
Vorderingensaldo	-240	-186	-396	-282	-124	33	181	323

(a) De pensioenen van het statutair personeel van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen, in afwijking met de conventies van de Nationale Rekeningen.

Het herstel van de financiën van de Franse Gemeenschap in 2012 t.o.v. 2011 vloeit voort uit een lichte groei van de ontvangsten en een daling van de uitgaven in reële termen. Wat de ontvangsten betreft, nemen de middelen krachtens de BFW toe in 2012, ondanks een lager afrekeningssaldo dan in 2011. Het betreft vooral toegewezen ontvangsten uit btw die niet alleen afhankelijk zijn van de economische groei en de inflatie, maar ook van de groei van de bevolking jonger dan 18 jaar in de Franse Gemeenschap. Aan de uitgavenzijde matigt een gunstig prijseffect de groei van de bezoldigingen,

⁴⁹ Berekend over de periode 2015-2018 zou die groeivoet 0,5 % bedragen. Hij wordt in 2014 negatief beïnvloed door een sterkere groei van het indexcijfer van de consumptieprijzen ten opzichte van de prijsindex van de bezoldigingen.

terwijl de vermindering van de aanvullende dotatie aan het Waals Gewest en aan de Franse Gemeenschapscommissie (FGC) de groei van de overdrachten binnen de overheid enigszins afzwakt.

In 2013 verslechteren de financiën van de Franse Gemeenschap aanzienlijk omwille van twee redenen. Ten eerste krimpen de middelen afkomstig van de BFW met 0,4 % in reële termen als gevolg van de weerslag van een positief afrekeningssaldo van ongeveer 90 miljoen euro in 2012 (zie tabel 25) en de weinig gunstige macro-economische parameters. Daarnaast kennen de bezoldigingen een uitgesproken reële groei (zie tabel 36) door een zeer ongunstig prijseffect (de groei van de prijsindex van de bezoldigingen bedraagt 2,3 %, terwijl het indexcijfer van de consumptieprijzen slechts 0,9 % bedraagt) en door de toename van de responsabiliseringsbijdrage voor pensioenen met 37 miljoen euro ten opzichte van 2012. Die twee ongunstige ontwikkelingen worden afgezwakt door het wegvallen van de aanvullende dotatie aan het Waals Gewest en aan de FGC (ten bedrage van ongeveer 20 miljoen euro in 2012) en door een uitzonderlijke dotatie afkomstig van het Waals Gewest ten bedrage van 20 miljoen euro. We herinneren eraan dat de projectie afgesloten werd op 22 april 2013 en dus geen rekening houdt met de maatregelen genomen bij de begrotingscontrole van de Franse Gemeenschap⁵⁰.

Tabel 36: Uitgaven van de Franse Gemeenschap in reële termen¹
Groei in procent

	2012	2013	Periodegemiddelde 2014-2018
Primaire uitgaven	-0,3	2,0	0,3
Finale primaire uitgaven, waaronder:	-0,9	2,4	0,3
Bezoldigingen	1,8	3,1	0,7
Aankopen van goederen en diensten	-1,4	0,9	-0,0
Investerings	-18,9	8,5	0,1
Overdrachten aan gezinnen en izw's	-6,7	1,1	-0,9
Overdrachten aan bedrijven	-13,7	-8,3	-1,0
Overdrachten binnen de overheid	1,6	0,7	0,1
p.m. ontvangsten	0,3	-0,1	1,6

1. Deflator: Nationaal Indexcijfer van de Consumptieprijzen.

In 2014 leiden de terugkeer naar een gematigde economische groei en een indexcijfer van de consumptieprijzen dat sterker stijgt dan de prijsindex van de bezoldigingen tot een verbetering van de financiën van de Franse Gemeenschap. Over de periode 2014-2018 zou de reële groei van de ontvangsten 1,6 % bedragen, terwijl die van de primaire uitgaven slechts 0,3 % bedraagt bij ongewijzigd beleid, waardoor een evenwicht bereikt zou worden in 2016. Wat de toegewezen fiscale ontvangsten betreft, zou de reële groei van de toegewezen middelen uit btw (1,9 %) groter zijn dan die van de toegewezen middelen uit de personenbelasting (1,6 %), gelet op de gunstige evolutie van de demografische parameters voor de Franse Gemeenschap. Wat de uitgaven betreft, zouden enkel de bezoldigingen en de overdrachten aan de lagere overheid (deze uitgavencategorie omvat onder meer de bezoldigingen van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid) een reële positieve groei kennen over de periode 2014-2018.

⁵⁰ In dat opzicht gaat de projectie ervan uit dat het vorderingensaldo voor de universiteiten over de volledige projectieperiode nul bedraagt.

7. Energieverbruik en broeikasgasemissies

7.1. Methodologie

Het model HERMREG omvat een module die de regionale evolutie van het energieverbruik en van de broeikasgasemissies berekent. De resultaten van deze module worden hieronder voorgesteld.

De evolutie van de energiegebonden broeikasgasemissies werd berekend door emissiecoëfficiënten⁵¹ toe te passen op het geregionaliseerd energieverbruik. De evolutie van het regionaal energieverbruik werd bekomen op basis van de methodologie beschreven in Bracke en Vandille (2005). Hierbij werd gewerkt met een regionale verdeelsleutel voor 2001 en werd de verdere evolutie berekend op basis van de veronderstelling dat er geen regionale verschillen zijn voor de evolutie van de energie-intensiteit⁵² per bedrijfstak en energiedrager en voor de evolutie van de energie-intensiteit van de gezinnen per energiedrager. De resultaten voor 2011 werden vergeleken met de voorlopige regionale energiebalansen van 2011. Om tot een realistischer resultaat te komen werden voor de elektriciteitssector, voor transport en voor de industrie de verdeelsleutels licht aangepast op basis van de informatie uit deze energiebalansen. De evolutie van de niet-energiegebonden broeikasgasemissies werd berekend op basis van een sharing-out methode waarbij de aandelen die gebruikt werden voor de uitsplitsing van de nationale evolutie constant werden gehouden en gelijk zijn aan de aandelen in de emissie-inventaris van 2011.

7.2. Context

België heeft zich ertoe verbonden in het Protocol van Kyoto zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de periode 2008-2012 ten opzichte van het niveau van het referentiejaar⁵³. Dit stemt overeen met een toegewezen hoeveelheid van gemiddeld 134,8 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. De verdeelsleutel voor de inspanningen die de drie gewesten en de federale overheid moesten leveren om de doelstelling te behalen, werd vastgelegd in het akkoord van het Overlegcomité over de verdeling van de nationale lasten in 2004. Het Waals Gewest moest zijn uitstoot in vergelijking met 1990 met 7,5 % verminderen, het Vlaamse Gewest met 5,2 % en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest mocht zijn emissies laten stijgen met 3,4 %. Er werden dus meer emissierechten toegekend aan de gewesten dan België gekregen heeft onder het Kyoto-Protocol. Om dit verschil te compenseren, zou de federale overheid een pakket emissierechten aankopen op de internationale markt.

---

⁵¹ De emissiefactoren voor de uitstoot van CO₂ zijn productgebonden en voor de verschillende regio's, bedrijfstakken en de gezinnen identiek. De emissiefactoren voor CH₄ en N₂O zijn impliciete emissiefactoren berekend door de emissies per bedrijfstak en van de gezinnen te delen door het overeenkomstig energieverbruik. De waarde bekomen voor 2011 wordt gebruikt als impliciete emissiefactor voor de projectieperiode. Die emissiefactoren kunnen verschillend zijn voor de verschillende regio's.

⁵² De energie-intensiteit per bedrijfstak en energiedrager is de verhouding van het energieverbruik per bedrijfstak en energiedrager t.o.v. de toegevoegde waarde per bedrijfstak. De energie-intensiteit van de gezinnen per energiedrager wordt gedefinieerd als het energieverbruik van de gezinnen per energiedrager t.o.v. het beschikbaar inkomen van de gezinnen.

⁵³ 1990 is het referentiejaar voor alle broeikasgassen, behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het referentiejaar 1995.

Tegen 2020 heeft Europa een aantal nieuwe doelstellingen vastgelegd. De Europese Unie wil haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie verhogen tot 20 %. De emissiereductie zal tegen 2020 oplopen tot 30 % als er een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komt.

De voorop gestelde daling met 20 % van de broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)⁵⁴ en de sectoren die niet onder het systeem vallen (niet-ETS-sectoren)⁵⁵. Voor de broeikasgasemissies afkomstig van de ETS-sectoren geldt er een Europees systeem van plafonnering en uitwisseling. Die uitstoot moet tegen 2020 op Europees niveau dalen met 21 % t.o.v. 2005. Meer dan de helft van alle broeikasgasemissies valt niet onder de ETS. Voor die niet-ETS-sectoren wordt tegen 2020 gestreefd naar een emissiereductie van 10 % ten opzichte van 2005 voor de EU in haar geheel. De Commissie heeft voor elke lidstaat een specifieke doelstelling gedefinieerd. Voor België is een reductiedoelstelling tegen 2020 van -15 % t.o.v. 2005 overeengekomen. Er is nog geen politieke beslissing genomen omtrent de regionale verdeling van het nationale objectief tegen 2020 voor de niet-ETS-sectoren.

7.3. Regionale evoluties van de broeikasgasemissies⁵⁶

In de volgende punten worden de resultaten van een regionalisering van de nationale projectie van de broeikasgasemissies die berekend werden m.b.v. het HERMES- en het HERMREG-model, besproken per gewest. Voorliggende regionale projectie kan echter verschillen van andere regionale projecties berekend door de gewesten omwille van technische redenen (verschillen in modellering en hypothesen).

7.3.1. Rijk

In 2011 daalden de broeikasgasemissies met 8,8 % mede door de zwakke economische activiteit en warmere temperaturen. Het niveau van de uitstoot in 2011 bleef ver onder het niveau van 2008, namelijk 120,2 Mt CO₂-equivalenten in 2011 tegen 136,6 Mt CO₂-equivalenten in 2008. Vervolgens zouden de emissies verder afnemen in de periode 2012-2018 met gemiddeld 0,6 % per jaar. In 2018 zouden ze zelfs meer dan 20 % onder het niveau van het referentiejaar dalen en 115,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen.

Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de daling van het bruto binnenlands energieverbruik en de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende en/of hernieuwbare energie. Ook de daling van de CH₄, de N₂O-emissies en de uitstoot van gefluoreerde gassen dragen bij

---

⁵⁴ De sectoren die zouden deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.

⁵⁵ Hieronder vallen gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.

⁵⁶ De energiebalans voor 2011, 2012, 2015 en 2018 en de evolutie van de verschillende broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O en gefluoreerde gassen) worden weergegeven in de bijlage.

tot dit resultaat. De uitstoot van de niet-energiegebonden CO₂-emissies zou jaarlijks blijven toenemen tijdens de projectieperiode.

In 2011 en 2012 daalde de elektriciteitsproductie en nam de uitstoot afkomstig van transformatie van energie (elektriciteitsproductie en energiesector) sterk af. De uitstoot zou in 2013 en 2014 verder sterk afnemen door het afbouwen van de productie op basis van steenkool en de sterke toename van de productie op basis van hernieuwbare energie. In 2015 zou de uitstoot met bijna 20 % toenemen door de sluiting van kerncentrales maar gemiddeld genomen zou de uitstoot in de periode 2012-2018 afnemen met gemiddeld 2,4 % per jaar mede dankzij de sterke toename van de productie op basis van hernieuwbare energie. De uitstoot zou 22,3 Mt bedragen in 2018 tegenover 30,1 Mt in 1990.

De uitstoot van de industrie was sinds het begin van de jaren 2000 gedaald. Deze daling was mede te verklaren door de herstructureringen die zijn doorgevoerd (die met name het aandeel van de vaste brandstoffen in de industriële processen sterk deden afnemen) maar ook door de toepassing van energiebesparende technologieën die minder uitstoot veroorzaken. De sectorakkoorden en de Nationale Toewijzingsplannen hebben hierbij een cruciale rol gespeeld. De daling van de uitstoot afkomstig van de industrie was bijzonder sterk de laatste jaren en was met name te wijten aan de terugval van de industriële productie in 2009 (daling van de uitstoot met meer dan 20 %). Tijdens de periode 2013-2018 zou de uitstoot licht afnemen dankzij het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen. De emissieplafonds tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem zouden bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie. De uitstoot zou dan 19,6 Mt bedragen in 2018 tegenover 33 Mt in 1990.

De dalende trend van de evolutie van de emissies afkomstig van transport, die reeds geobserveerd werd tussen 2007 en 2012, zou zich verder zetten gedurende de projectieperiode. Deze daling zou, net zoals in de voorbije jaren, te danken zijn aan de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuulende wagens en het gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen (6 % biobrandstoffen in 2018). De uitstoot zou 24,8 Mt bedragen in 2018 tegenover 20,5 Mt in 1990.

Terwijl de emissies afkomstig van diensten en gezinnen nog waren toegenomen gedurende de jaren 90, waren ze sinds de jaren 2000 gedaald en zouden ze verder afnemen gedurende de projectieperiode. Deze gunstige evolutie kan als volgt verklaard worden: eerst een groeivertraging van het energieverbruik en dan een regelmatige daling (zowel tijdens de laatste geobserveerde jaren als gedurende de projectieperiode), de toenemende doorbraak van aardgas voor verwarming en de doorbraak van hernieuwbare energie bij de gezinnen. De maatregelen genomen in het kader van het klimaatbeleid zouden deze evolutie versterken. De uitstoot zou in 2018 26,3 Mt bedragen tegen 27,6 Mt in 1990.

In 2011 nam de uitstoot afkomstig van de industriële processen opnieuw sterk af (-7,7 %) na een sterke herneming in 2010 (na de economische crisis van 2009). De uitstoot zou licht afnemen in de periode 2012-2018. De landbouwemissies zouden licht toenemen gedurende deze periode en de emissies afkomstig van afvalverwerking zouden afnemen met gemiddeld 2,7 % per jaar.

Volgens de economische vooruitzichten zou het niveau van de broeikasgasemissies gemiddeld 126,1 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn voor de periode 2008-2012. Dit niveau moet echter niet

vergeleken worden met het maximum dat voor België werd vastgelegd in het kader van het Protocol van Kyoto. Een groot deel van de daling van de broeikasgasemissies is immers toe te schrijven aan de energie-intensieve sectoren die deel uitmaken van de zogenaamde ETS-sector van het emissiehandelssysteem en die bijzonder getroffen zijn door de economische crisis. Voor die sectoren worden de emissiequota (en niet de emissies) die werden toegekend in het Nationaal toewijzingsplan 2008-2012, in rekening gebracht om te verifiëren of België voldoet aan zijn Kyoto-doelstelling⁵⁷. Zonder de ETS-sector (en de emissiequota die hem toegekend werden in het Nationaal toewijzingsplan 2008-2012) was de impliciete Kyoto-doelstelling voor de andere sectoren (de zogenaamde niet-ETS-sectoren) ongeveer 76,3 Mt CO₂-equivalenten. Volgens onze berekeningen zou de uitstoot van de niet-ETS-sectoren gemiddeld ongeveer 77,3 Mt CO₂-equivalenten bedragen hebben voor de periode 2008-2012. De Kyoto-doelstelling zou dus niet behaald zijn voor wat betreft de niet-ETS-sectoren (gemiddeld 1 Mt CO₂-equivalenten per jaar boven het plafond).

7.3.2. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

In 2011 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ongeveer 3,7 Mt CO₂-equivalenten en vertegenwoordigden de emissies 3 % van de nationale emissies. De emissies waren hoofdzakelijk afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector) en transport.

Gedurende de periode 2012-2018 zouden de totale broeikasgasemissies licht toenemen met gemiddeld 0,4 % per jaar. In 2018 zou het niveau van de emissies in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 3,8 Mt CO₂-equivalenten bedragen d.i. iets minder dan in het referentiejaar. Hierbij zou 2,6 Mt CO₂-equivalenten afkomstig zijn van de verwarming van gebouwen, dit zou evenveel bedragen als in het referentiejaar. De uitstoot afkomstig van transport zou 0,8 Mt bedragen, dit zou net iets onder de uitstoot in het referentiejaar uitkomen. Na een sterke toename van de emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen in 2012 mede door koudere temperaturen, zouden ze met gemiddeld 0,5 % per jaar toenemen in de periode 2013-2018. De emissies afkomstig van transport zouden afnemen met gemiddeld 0,7 % per jaar in de periode 2012-2018.

De doelstelling voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto was een toename van de uitstoot met maximum 3,475 % in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op 4 Mt CO₂-equivalenten vastgelegd. Dat komt neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 4,2 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012.

De uitstoot zou gemiddeld 4,1 Mt CO₂-equivalenten bedragen hebben per jaar in de periode 2008-2012 en dus net onder de vooropgestelde doelstelling uitgekomen zijn. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kreeg volgens het Nationaal Allocatieplan gemiddeld ongeveer 33 kton emissierechten per jaar toegewezen voor de ETS-sectoren voor de periode 2008-2012. De impliciete Kyoto doelstelling voor de niet-ETS-sectoren was dan per saldo gemiddeld 4,17 Mt CO₂-equivalenten per jaar. Volgens onze

---

⁵⁷ Volgens voorliggende projectie zou de uitstoot van de ETS-sector 48,8 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn in de periode 2008-2012 en dus onder het toegewezen plafond van 58,5 Mt CO₂-equivalenten uitgekomen zijn.

berekeningen zou de uitstoot van de ETS-sectoren gemiddeld 243 kton CO₂-equivalenten per jaar geweest zijn in de periode 2008-2012 en dus het aantal toegewezen emissierechten in het Nationaal Allocatieplan overschreden hebben. De uitstoot van de niet-ETS-sectoren zou gemiddeld ongeveer 3,9 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn voor de periode 2008-2012. De Kyoto-doelstelling zou dus behaald zijn voor wat betreft de niet-ETS-sectoren.

7.3.3. Vlaams Gewest

In 2011 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Vlaamse Gewest ongeveer 77 Mt CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met bijna 10 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het referentiejaar. De emissies vertegenwoordigden 64 % van de nationale emissies. De sectoren die in het Vlaamse Gewest een belangrijk aandeel hadden in de evolutie van de broeikasgasemissies zijn de transformatie van energie, de transportsector, de industrie (wat betreft de energiegebonden emissies) en de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector).

Gedurende de periode 2012-2018 zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen met gemiddeld 0,6 % per jaar. In 2018 zou het niveau van de emissies in het Vlaamse Gewest 74 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dit zou 13 Mt minder zijn dan in het referentiejaar.

De emissies afkomstig van de transformatie van energie namen in 2011 en 2012 sterk af dankzij de stijgende productie van hernieuwbare energie en de afbouw van de productie op basis van steenkool. Vervolgens zou de uitstoot in de periode 2013-2018 afnemen met gemiddeld 0,7 % per jaar. In 2018 zou de uitstoot dan 18,8 Mt bedragen tegenover 23,2 Mt in het referentiejaar.

De energiegebonden emissies afkomstig van de industrie namen in 2011 met meer dan 7 % af door de zwakke industriële activiteit. In 2012 steeg de uitstoot met meer dan 7 % en zou in de periode 2013-2018 slechts licht toenemen met gemiddeld 0,7 % per jaar dankzij de verdere toepassing van energiebesparende technologieën, het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen en de doelstellingen tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem. De uitstoot zou dan 11,5 Mt bedragen in 2018 tegenover 15,1 Mt in het referentiejaar.

De energiegebonden emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen namen af in 2011 na een relatief sterke toename in 2010 mede door de koudere temperaturen. Nadien zouden ze met gemiddeld 0,3 % per jaar afnemen gedurende de periode 2012-2018 dankzij de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas en doorbraak van hernieuwbare energie) en 16,6 Mt bedragen in 2018 (16,5 Mt in 1990). De transportemissies namen toe in 2011 maar zouden licht afnemen met gemiddeld 0,2 % per jaar tijdens de periode 2012-2018 dankzij de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens en het hoger gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen. De uitstoot zou 15,8 Mt bedragen in 2018 tegen 12,5 Mt in 1990. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden afnemen gedurende de projectieperiode. De emissies afkomstig van afval zouden eveneens afnemen. De uitstoot afkomstig van landbouw zou zeer licht toenemen.

De doelstelling voor het Vlaamse Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto was een vermindering met 5,2 % van de uitstoot in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Vlaamse Gewest op 87 Mt

CO₂-equivalenten vastgelegd. Dit komt dus neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 82,5 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. Volgens deze vooruitzichten zou de uitstoot gemiddeld 80 Mt CO₂-equivalenten bedragen hebben in de periode 2008-2012. Zonder de ETS-sector zouden de emissies (niet-ETS-sector) gemiddeld ongeveer 48 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn⁵⁸. Dit moet verder vergeleken worden met een impliciete niet-ETS doelstelling van 45,6 Mt CO₂-equivalenten. De Kyoto-doelstelling zou dus niet behaald zijn volgens voorliggende vooruitzichten voor het Vlaamse Gewest. Het plafond zou met gemiddeld 2,4 Mt CO₂-equivalenten per jaar overschreden zijn.

7.3.4. Waals Gewest

In 2011 bedroeg de uitstoot van de broeikasgassen van het Waals Gewest ongeveer 39 Mt CO₂-equivalenten. Dit betekende een daling met 15,5 Mt CO₂-equivalenten t.o.v. het referentiejaar. De emissies vertegenwoordigden 33 % van de nationale emissies. In het Waals Gewest werd de evolutie van de broeikasgasemissies vooral bepaald door de evolutie van de industriële emissies, de transportemissies en de uitstoot afkomstig van de verwarming van gebouwen (residentiële sector en tertiaire sector). De totale broeikasgasemissies daalden met 8,3 % in 2011.

Gedurende de periode 2012-2018 zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen met gemiddeld 0,4 % per jaar. In 2018 zou het niveau van de emissies in het Waals Gewest 38,2 Mt CO₂-equivalenten bedragen tegenover 54,7 Mt in het referentiejaar. Hierbij zouden de energiegebonden emissies afkomstig van de industrie 8,1 Mt bedragen tegenover 17,7 Mt in 1990. Deze spectaculaire daling is toe te schrijven aan de herstructurering van de Waalse industrie waarbij verschillende hoogovens werden gesloten.

De emissies afkomstig van transport zouden gedurende periode 2012-2018 afnemen met gemiddeld 0,3 % per jaar en de emissies afkomstig van de verwarming van gebouwen met gemiddeld 0,4 % per jaar. De uitstoot zou in 2018 respectievelijk 8,2 en 7,1 Mt bedragen tegenover 7,1 en 8,5 Mt in het referentiejaar. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden afnemen met gemiddeld 0,2 % per jaar in de periode 2012-2018 en zouden 6,2 Mt bedragen in 2018 tegenover 6,4 Mt in 2009. De emissies afkomstig van afvalverwerking zouden toenemen gedurende de projectieperiode. De uitstoot afkomstig van landbouw zou zeer licht toenemen.

De doelstelling voor het Waals Gewest in het kader van het Protocol van Kyoto was een vermindering met 7,5 % van de uitstoot in de periode 2008-2012 ten opzichte van het referentiejaar. In het referentiejaar is de uitstoot van de broeikasgassen voor het Waals Gewest op 54,7 Mt CO₂-equivalenten vastgelegd. Dat komt dus neer op een toegewezen hoeveelheid van maximum 50,6 Mt CO₂-equivalenten per jaar gedurende de periode 2008-2012. Volgens voorliggende vooruitzichten zou de uitstoot gemiddeld 41,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen hebben in de periode 2008-2012. Rekening houdend met de ETS-sector en de emissiequota die hem toegekend werden in het Nationaal toewijzingsplan 2008-2012 zou de impliciete doelstelling voor de sectoren die geen deel uitmaken van

---

⁵⁸ De uitstoot van de ETS-sector zou 32 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn en dus onder de emissiequota die hem toegekend werden in de periode 2008-2012 uitgekomen zijn.

het emissiehandelssysteem 29 Mt CO₂-equivalenten bedragen⁵⁹. Volgens voorliggende vooruitzichten zou de uitstoot van de niet-ETS-sector gemiddeld 25,5 Mt geweest zijn voor de periode 2008-2012 en dus onder het te behalen objectief uitgekomen zijn. De Kyoto-doelstelling zou dus behaald zijn volgens voorliggende vooruitzichten voor het Waals Gewest.

Tabel 37: Evolutie van de totale broeikasgasemissies per sector
in Mt CO₂-equivalenten

	1990[1]	2011[2]	2012[3]	2015[3]	2018[3]	Gemiddelde jaarlijkse groei-voeten 2012-2018[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Het Rijk							
1. Energie	112,2	97,7	95,2	95,0	93,6	-0,6	102,9
1.A. Verbranding van brandstoffen	111,3	97,2	94,7	94,5	93,1	-0,6	102,4
1.A1. Transformatie van energie	30,1	26,4	23,3	23,8	22,3	-2,4	26,6
1.A2. Industrie	33,0	18,9	19,8	19,3	19,6	0,6	21,0
1.A3. Transport	20,5	25,3	24,9	24,4	24,8	-0,3	25,4
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	27,6	26,6	26,7	26,9	26,3	-0,2	29,4
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,9	0,5	0,5	0,5	0,5	0,3	0,5
2. Industriële processen	17,1	11,3	10,9	10,6	10,9	-0,5	11,9
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,2
4. Landbouw	12,6	9,4	9,4	9,5	9,5	0,2	9,4
5. Afval	3,5	1,6	1,6	1,4	1,3	-2,7	1,7
Totaal	145,7	120,2	117,3	116,7	115,5	-0,6	126,1
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie	3,9	3,5	3,5	3,6	3,6	0,4	3,9
1.A. Verbranding van brandstoffen	3,9	3,4	3,5	3,5	3,5	0,4	3,9
1.A1. Transformatie van energie	0,2	0,1	0,0	0,1	0,0	-8,8	0,2
1.A2. Industrie	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.A3. Transport	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	-0,7	0,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	2,6	2,4	2,5	2,6	2,6	1,1	2,7
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	-1,1	0,2
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0
Totaal	4,0	3,7	3,8	3,8	3,8	0,4	4,1

⁵⁹ De uitstoot van de ETS-sector zou 16,5 Mt CO₂-equivalenten geweest zijn en dus onder de emissiequota die hem toegekend werden in de periode 2008-2012 uitgekomen zijn.

VOORUITZICHTEN

	1990[1]	2011[2]	2012[3]	2015[3]	2018[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2012-2018[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Waals Gewest							
1. Energie	40,3	28,3	28,1	27,3	27,0	-0,7	30,4
1.A. Verbranding van brandstoffen	40,1	28,2	28,0	27,2	26,8	-0,7	30,3
1.A1. Transformatie van energie	6,6	3,9	3,6	3,6	3,4	-2,0	4,3
1.A2. Industrie	17,7	8,6	8,7	8,2	8,1	-0,8	9,3
1.A3. Transport	7,1	8,4	8,3	8,0	8,2	-0,3	8,5
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	8,5	7,3	7,3	7,3	7,1	-0,4	8,1
1.A5. Overige	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1
2. Industriële processen	8,4	6,2	6,0	5,9	6,2	-0,2	6,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
4. Landbouw	4,8	4,0	4,0	4,1	4,1	0,2	4,0
5. Afval	1,2	0,5	1,0	0,9	0,9	7,0	0,6
Totaal	54,7	39,2	39,2	38,3	38,2	-0,4	41,9
Vlaams Gewest							
1. Energie	68,0	65,9	63,7	64,1	63,1	-0,6	68,5
1.A. Verbranding van brandstoffen	67,3	65,5	63,3	63,8	62,7	-0,6	68,2
1.A1. Transformatie van energie	23,2	22,3	19,6	20,1	18,8	-2,4	22,1
1.A2. Industrie	15,1	10,2	11,0	11,1	11,5	1,7	11,5
1.A3. Transport	12,5	16,0	15,8	15,6	15,8	-0,2	15,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	16,5	16,9	16,9	17,0	16,6	-0,3	18,6
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,7	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4
2. Industriële processen	8,7	4,8	4,7	4,5	4,5	-1,0	5,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
4. Landbouw	7,9	5,3	5,4	5,4	5,4	0,2	5,3
5. Afval	2,2	1,0	1,0	0,9	0,9	-2,5	1,1
Totaal	87,0	77,2	74,8	75,1	74,0	-0,6	80,0

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2011 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2011 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen, behalve voor de energiegebonden CO₂-emissies, die werden endogeen berekend voor 2011 met HERMES en HERMREG.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2013-2018.

8. Besluit

Om in te spelen op de groeiende vraag naar instrumenten die in staat zijn regionale economische vooruitzichten op te stellen, zijn het Federaal Planbureau en de drie gewestelijke studiediensten (BISA, IWEPS en SVR) eind 2005 gestart met de ontwikkeling van een multiregionaal en multisectoraal model: HERMREG. In zijn huidige versie is HERMREG een top-down macro-econometrisch middellangetermijnmodel. HERMREG sluit perfect aan bij het nationale HERMES-model dat de nationale en internationale context levert aan HERMREG.

Om in te spelen op de groeiende vraag naar instrumenten die in staat zijn regionale economische vooruitzichten op te stellen, zijn het Federaal Planbureau en de drie gewestelijke studiediensten (BISA, IWEPS en SVR) eind 2005 gestart met de ontwikkeling van een multiregionaal en multisectoraal model: HERMREG. In zijn huidige versie is HERMREG een top-down macro-econometrisch middellangetermijnmodel. HERMREG sluit perfect aan bij het nationale HERMES-model dat de nationale en internationale context levert aan HERMREG.

Met behulp van HERMREG werden regionale middellangetermijnvoorzichten tot en met 2018 opgesteld m.b.t. het bbp, werkgelegenheid, beroepsbevolking, pendel, werkloosheid, loonmassa en productiviteit. Het model bevat eveneens een berekeningsmodule voor het energieverbruik en de broeikasgasemissies (BKG) die het mogelijk maakt de nationale BKG-voorzichten regionaal op te delen. Ten slotte is er een module over overheidsfinanciën die vooruitzichten aangaande de inkomsten en de uitgaven voor de verschillende gewesten en gemeenschappen geeft, en een module bestemd voor de berekening van de inkomens van de huishoudens per gewest.

De regionale projecties zijn coherent met de nationale vooruitzichten die in mei 2013 werden gepubliceerd, die zelf gebaseerd zijn op de economische informatie die midden april 2013 beschikbaar was. De nationale projecties steunen op een internationaal scenario dat gekenmerkt wordt door een terugval van de economie van de eurozone in 2013 en een geleidelijk herstel nadien.

Binnen die minder gunstige context, zou de groei van de Belgische economie quasi nul bedragen in 2013 en aantrekken tot slechts 1,2 % in 2014 dankzij een versnelling van de groei van de uitvoermarkten. Dat herstel zou zich in de loop van de periode 2015-2018 bevestigen en de gemiddelde jaarlijkse groei van het Belgisch bbp op 1,7 % brengen.

Volgens onze ramingen zou de economische activiteit in 2012, gemeten via het bbp in volume, in Vlaanderen en in het Brussels Gewest licht gedaald zijn (met bijna 0,3%) en in Wallonië veeleer gestagneerd zijn (+0,1 %). In de veronderstelling van een zeer licht herstel van de eurozone in 2013, zou de economische groei heel zwak zijn in de drie gewesten (tussen 0,1 en 0,3 %). Vanaf 2014 zouden de gewesten eenzelfde economische groei optekenen tot op het einde van de projectieperiode: de gemiddelde groei van het bbp in volume zou in elk gewest ongeveer tussen 1,6 en 1,8 % per jaar bedragen over de periode 2015-2018.

Over de periode 2013-2014 zou elk van de drie Belgische gewesten een zeer zwakke groei van de binnenlandse werkgelegenheid laten optekenen (gemiddeld 0,2 à 0,3 % per jaar). Op middellange

termijn en in lijn met het geleidelijk aantrekken van de economische groei, zou de jobcreatie versnellen tot een gemiddeld groeitempo van 0,7 tot 0,9 % per jaar, afhankelijk van het gewest. Tussen 2013 en 2018 zou de totale binnenlandse werkgelegenheid toenemen met 30 000 personen in Brussel, 98 000 personen in Vlaanderen en 44 000 personen in Wallonië. Op korte en middellange termijn zouden de takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' (inclusief 'dienstencheques') in elk gewest de drijvende kracht vormen achter de werkgelegenheidsgroei.

Over de periode 2013-2014 zou de Vlaamse werkloosheidsgraad stijgen van 8,7 % in 2013 tot 8,9 % in 2014. De Vlaamse werkloosheidsgraad zou in 2018 vervolgens terugvallen tot het niveau van 2012 (8 %) als gevolg van een sterkere werkgelegenheidsgroei en een groeivertraging van de beroepsbevolking. In Wallonië zou de werkloosheidsgraad op korte termijn stagneren (16,9 % in de periode 2013-2014), aangezien de werkende beroepsbevolking er sterker toeneemt en het arbeidsaanbod er minder sterk aantrekt. De Waalse werkloosheidsgraad zou terugvallen tot 15,8 % in 2018. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest stijgt de werkloosheidsgraad tussen 2013 en 2014 (van 20,8 % tot 21,4 %) om vervolgens geleidelijk te dalen tot 20,2 % in 2018 (20,8 % in 2012).

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou de verwachte productiviteitsgroei in de marktdiensten het geringst zijn van de drie gewesten (0,7 % per jaar over de periode 2015-2018). Dat staat in contrast met wat vóór de crisis werd vastgesteld. De snellere productiviteitsgroei in Wallonië (1,1 % per jaar) zou er een tegengewicht vormen voor de minder gunstige evolutie van de marktdiensten die in het recente verleden werd waargenomen. In Vlaanderen zou de productiviteit op middellange termijn met 0,9 % stijgen, wat beter is dan tijdens de vorige jaren.

In vergelijking met de productiviteit, lijkt de verwachte loonevolutie in de drie gewesten op middellange termijn relatief gematigd. Bijgevolg zouden de reële loonkosten per eenheid product op middellange termijn dalen in de marktbedrijfstakken van de drie gewesten over de periode 2015-2018.

Over de periode 2012-2018 zou het beschikbaar inkomen van de huishoudens sneller toenemen in Brussel (gemiddeld 3 % per jaar, in nominale termen) dan in Vlaanderen en Wallonië (2,7 %). Ondanks een minder dynamische groei van de sociale uitkeringen, zou het beschikbaar inkomen in Brussel gebaat zijn door o.m. een sterkere groei van de bezoldigingen van de loontrekkenden en van het inkomen van de zelfstandigen. De groei van het Vlaams en Waals primair inkomen zou quasi identiek zijn, maar het inkomen van de zelfstandigen zou in Vlaanderen sneller stijgen dan in Wallonië, terwijl het omgekeerde geldt voor de bezoldigingen van de loontrekkenden. Het groeitempo van de totale sociale prestaties zou iets hoger zijn in Vlaanderen dan in Wallonië.

Gegeven de relatief sterkere groei van de Brusselse bevolking op middellange termijn, leiden de verwachte evoluties van de inkomsten tot een snellere groei van het beschikbaar inkomen per inwoner in Vlaanderen en in Wallonië (2,1 % per jaar tussen 2012 en 2018) dan in Brussel (1,6 %).

Het HERMREG-model berekent ook regionale vooruitzichten voor de broeikasgasemissies. Volgens die vooruitzichten zouden de broeikasgasemissies tussen 2012 en 2018 zeer licht dalen, zowel op nationaal niveau als voor het Waalse en het Vlaamse Gewest, als gevolg van een gematigde stijging van het finaal energieverbruik en structurele wijzigingen in dat verbruik ten gunste van minder vervuulende of

hernieuwbare energiebronnen. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest nemen de emissies ietwat toe. In de context van die vooruitzichten, zou Wallonië de streefnormen behaald hebben die haar zijn toegewezen in het kader van de Belgische interne verdeling van de doelstellingen van het Kyotoprotocol. Vlaanderen en Brussel zouden daar niet volledig in geslaagd zijn.

Wat de overheidsfinanciën betreft, zou de gezamenlijke rekening van de gemeenschappen en gewesten, bij ongewijzigd beleid, terug in evenwicht zijn vanaf 2015, en dit dankzij een begrotingsoverschot van het Vlaamse Gewest (inclusief de Vlaamse Gemeenschap). Ook de rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zou vanaf 2015 geleidelijk begrotingsoverschotten vertonen. De Franse Gemeenschap zou een positief vorderingensaldo realiseren vanaf 2016, terwijl de rekening van het Waals Gewest, niettegenstaande positieve primaire saldi over de gehele projectieperiode, pas in 2018 in evenwicht zou zijn. De projectie houdt geen rekening met de begrotingscontroles van het Waals Gewest en de Franse Gemeenschap die afgesloten werden na 22 april 2013 en integreert enkel de eerste voorlopige informatie over de begrotingscontrole van het Vlaamse Gemeenschap die op dat ogenblik beschikbaar was.

In de komende jaren worden ook andere regionale ontwikkelingen in overweging genomen, zoals de modellering van de productiefuncties en de geleidelijke invoering van een bottom-upstructuur in het model.

9. Bibliografie

- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008a), *Uitwerking van een regionaal projectiemodel, een eerste toepassing van het HERMREG model op de nationale economische vooruitzichten 2007-2012*, FPB – BISA – IWEPS – SVR, januari 2008.
- Bassilière, D., Bossier, F., Caruso, F., Hoorelbeke, D., Lohest, O. (2008b), *Vijfentwintig jaar regionale ontwikkelingen - Een overzicht op basis van de databank van het HERMREG-model*, Planning Paper 104, FPB – BISA – IWEPS – SVR, april 2008.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D. (2008c), *Regionale economische vooruitzichten 2007-2013*, september 2008.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O. (2010), *Regionale economische vooruitzichten 2009-2015*, juli 2010.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2011), *Regionale economische vooruitzichten 2010-2016*, juni 2011.
- Bassilière, D., Baudewyns, D., Bossier, F., Bracke, I., Caruso, F., Hendrickx, K., Hoorelbeke, D., Laine, B., Meunier, O., Michiels, P.F.M. (2012), *Regionale economische vooruitzichten 2011-2017*, mei 2012.
- Bracke, I., Vandille, G. (2005), *Regionale emissievooruitzichten*, Working Paper 5-05, FPB, maart 2005.
- Federaal Planbureau, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2013), *Bevolkingsvooruitzichten 2012-2060*, mei 2013.
- Federaal Planbureau (2013), *Economische vooruitzichten 2013-2018*, mei 2013.
- Gentil, Gina (2008), *Regionalisering van de rekening van de Gemeenschappen en Gewesten: methodologie en resultaten*, Federaal Planbureau, REPO 2706, december 2008.
- Instituut van de Nationale Rekeningen (2013), *Regionale rekeningen 2003-2011*, februari 2013.
- Laloy, L. (2009), *Rémunérations et pensions des salariés des administrations publiques : hypothèses et méthodologies de projection dans les Perspectives économiques 2009-2014* de mai 2009, Federaal Planbureau, nota ADDG 6934, december 2009.
- Nationale Klimaatcommissie (2013), *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, maart 2013.
- United Nations Framework Convention on Climate Change (2007), *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

10. Bijlage

10.1. Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid

Tabel 38: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1.2. Energie	-0,03	-0,04	0,03	0,12	0,06	0,22	0,14	0,05
1.3. Verwerkende nijverheid	0,14	-0,08	-0,06	-0,04	-0,01	-0,02	-0,15	-0,03
a. Intermediaire goederen	-0,02	-0,02	-0,02	-0,01	-0,01	-0,07	-0,05	-0,01
b. Uitrustingsgoederen	-0,05	-0,04	-0,03	-0,01	0,00	0,05	-0,09	-0,01
c. Verbruiksgoederen	0,20	-0,02	-0,02	-0,02	0,00	0,00	-0,01	0,00
1.4. Bouw	0,03	0,01	-0,01	0,06	0,04	0,02	0,03	0,03
1.5. Marktdiensten	1,01	-0,15	0,02	1,01	1,43	1,76	1,07	0,95
a. Vervoer en communicatie	0,57	-0,04	-0,12	0,13	0,18	0,68	-0,05	0,10
b. Handel en horeca	-0,04	-0,20	-0,04	0,12	0,13	-0,14	-0,07	0,06
c. Krediet en verzekeringen	-0,55	-0,17	0,18	0,29	0,41	0,82	0,36	0,28
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,12	0,16	0,03	0,10	0,08	0,18	0,06	0,08
e. Overige marktdiensten	0,91	0,10	-0,03	0,37	0,64	0,22	0,77	0,43
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,23	0,03	0,01	0,08	0,15	0,37	0,26	0,10
a. Overheid en onderwijs	0,23	0,03	0,02	0,08	0,15	0,36	0,28	0,11
b. Huishoudelijke diensten	0,00	0,00	0,00	-0,01	-0,01	0,01	-0,02	-0,01
1.7. Totaal	1,39	-0,23	-0,01	1,22	1,67	2,36	1,35	1,10
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.2. Energie	0,01	-0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,03	0,01
2.3. Verwerkende nijverheid	0,00	-0,16	-0,11	-0,14	-0,08	-0,12	-0,26	-0,10
a. Intermediaire goederen	-0,02	-0,07	-0,03	-0,04	-0,04	-0,03	-0,08	-0,04
b. Uitrustingsgoederen	-0,02	-0,06	-0,07	-0,04	-0,02	-0,03	-0,11	-0,04
c. Verbruiksgoederen	0,04	-0,02	-0,01	-0,06	-0,02	-0,06	-0,07	-0,02
2.4. Bouw	0,06	-0,02	-0,03	0,04	0,04	-0,05	0,07	0,02
2.5. Marktdiensten	1,58	0,22	0,63	0,41	0,94	0,55	0,79	0,71
a. Vervoer en communicatie	0,15	-0,09	0,03	0,00	0,05	0,04	-0,09	0,02
b. Handel en horeca	0,05	-0,02	-0,07	-0,05	0,01	-0,13	-0,03	-0,01
c. Krediet en verzekeringen	0,02	-0,04	-0,07	-0,10	-0,02	0,10	-0,12	-0,04
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,28	0,19	0,22	0,16	0,15	0,16	0,19	0,17
e. Overige marktdiensten	1,08	0,18	0,52	0,39	0,74	0,39	0,85	0,58
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,08	-0,08	-0,10	-0,09	0,01	0,47	0,23	-0,03
a. Overheid en onderwijs	0,09	-0,09	-0,07	-0,03	0,06	0,44	0,38	0,01
b. Huishoudelijke diensten	-0,01	0,01	-0,03	-0,06	-0,05	0,04	-0,14	-0,04
2.7. Totaal	1,71	-0,05	0,42	0,23	0,91	0,86	0,85	0,61

Tabel 39: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
 Vlaams Gewest
 Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	Gemiddelden		
						1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,06	0,02	0,00	0,03	0,01	0,02	0,01	0,01
1.2. Energie	-0,07	-0,04	0,04	0,04	0,04	-0,10	0,18	0,03
1.3. Verwerkende nijverheid	0,55	-0,32	-0,23	0,09	0,30	0,32	-0,16	0,11
a. Intermediaire goederen	0,35	-0,22	-0,17	0,03	0,17	0,15	-0,06	0,05
b. Uitrustingsgoederen	-0,13	-0,12	-0,05	0,05	0,08	0,14	-0,15	0,03
c. Verbruiksgoederen	0,33	0,03	-0,02	0,01	0,05	0,04	0,06	0,03
1.4. Bouw	0,27	-0,02	-0,05	0,08	0,11	0,16	0,17	0,06
1.5. Marktdiensten	1,40	0,13	0,25	0,90	1,22	1,59	1,21	0,88
a. Vervoer en communicatie	0,40	0,00	0,01	0,10	0,14	0,12	0,19	0,10
b. Handel en horeca	0,20	-0,23	0,07	0,27	0,25	0,34	0,12	0,16
c. Krediet en verzekeringen	-0,10	-0,04	0,02	0,06	0,05	0,08	0,04	0,03
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,18	0,19	0,12	0,13	0,15	0,21	0,11	0,15
e. Overige marktdiensten	0,72	0,21	0,03	0,33	0,63	0,85	0,74	0,44
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,07	0,02	0,01	0,05	0,09	0,10	0,09	0,06
a. Overheid en onderwijs	0,07	0,02	0,01	0,05	0,10	0,09	0,10	0,07
b. Huishoudelijke diensten	0,00	0,00	0,00	-0,01	-0,01	0,01	-0,01	-0,01
1.7. Totaal	2,28	-0,23	0,02	1,18	1,77	2,09	1,50	1,15
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,08	-0,05	-0,07	-0,05	-0,03	-0,03	-0,06	-0,04
2.2. Energie	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,02	0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	-0,09	-0,16	-0,26	-0,21	-0,11	-0,22	-0,27	-0,15
a. Intermediaire goederen	0,03	-0,05	-0,08	-0,09	-0,03	-0,01	-0,07	-0,05
b. Uitrustingsgoederen	-0,04	-0,01	-0,11	-0,08	-0,03	-0,08	-0,09	-0,05
c. Verbruiksgoederen	-0,07	-0,10	-0,07	-0,04	-0,05	-0,13	-0,11	-0,06
2.4. Bouw	0,12	0,01	0,00	0,06	0,06	0,01	0,13	0,04
2.5. Marktdiensten	1,25	0,45	0,32	0,73	0,91	1,15	1,23	0,73
a. Vervoer en communicatie	-0,07	-0,06	-0,08	0,04	0,05	0,03	0,03	0,01
b. Handel en horeca	0,11	-0,03	-0,08	-0,11	0,01	0,14	0,07	-0,03
c. Krediet en verzekeringen	0,01	-0,02	-0,01	-0,02	-0,02	-0,03	0,00	-0,02
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,36	0,27	0,23	0,28	0,26	0,32	0,34	0,26
e. Overige marktdiensten	0,84	0,30	0,26	0,54	0,60	0,69	0,80	0,50
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,00	-0,04	-0,06	-0,07	-0,01	0,21	0,08	-0,03
a. Overheid en onderwijs	0,00	-0,05	-0,03	-0,01	0,04	0,17	0,15	0,01
b. Huishoudelijke diensten	-0,01	0,01	-0,03	-0,06	-0,05	0,04	-0,07	-0,04
2.7. Totaal	1,21	0,22	-0,08	0,47	0,82	1,13	1,14	0,56

Tabel 40: Bijdrage van de bedrijfstakken tot de groei van de toegevoegde waarde en van de werkgelegenheid:
 Waals Gewest
 Jaarlijkse groeivoeten, in procent

	Gemiddelden							
	2011	2012	2013	2014	2015- 2018	1998- 2004	2005- 2011	2012- 2018
1. Toegevoegde waarde in volume								
1.1. Landbouw	0,12	0,02	-0,02	0,00	0,03	0,00	0,02	0,02
1.2. Energie	-0,06	-0,08	0,02	0,05	0,02	0,09	0,05	0,01
1.3. Verwerkende nijverheid	0,50	-0,18	-0,12	0,23	0,37	0,47	0,20	0,20
a. Intermediaire goederen	0,15	-0,16	-0,07	0,15	0,27	0,40	0,14	0,14
b. Uitrustingsgoederen	0,09	-0,05	-0,04	0,07	0,07	0,07	-0,01	0,04
c. Verbruiksgoederen	0,26	0,03	-0,02	0,01	0,03	0,01	0,07	0,02
1.4. Bouw	0,45	-0,03	-0,05	0,05	0,10	0,09	0,18	0,05
1.5. Marktdiensten	1,17	0,42	0,30	0,72	1,12	1,19	0,95	0,84
a. Vervoer en communicatie	0,24	0,10	0,00	0,02	0,14	0,08	0,14	0,10
b. Handel en horeca	0,18	-0,09	0,08	0,17	0,18	0,18	0,04	0,12
c. Krediet en verzekeringen	-0,16	-0,02	0,07	0,08	0,07	0,07	0,07	0,06
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,18	0,25	0,16	0,16	0,17	0,23	0,19	0,18
e. Overige marktdiensten	0,72	0,18	0,00	0,29	0,56	0,63	0,51	0,39
1.6. Niet-verhandelbare diensten	0,09	0,03	0,01	0,07	0,14	0,24	0,11	0,10
a. Overheid en onderwijs	0,09	0,03	0,02	0,08	0,15	0,24	0,13	0,10
b. Huishoudelijke diensten	0,00	0,00	0,00	-0,01	-0,01	0,00	-0,02	-0,01
1.7. Totaal	2,27	0,16	0,13	1,12	1,78	2,08	1,51	1,22
2. Werkgelegenheid								
2.1. Landbouw	-0,05	-0,03	-0,06	-0,04	-0,03	-0,05	-0,05	-0,04
2.2. Energie	0,02	-0,02	-0,01	0,00	0,00	-0,01	0,03	0,00
2.3. Verwerkende nijverheid	0,02	-0,08	-0,17	-0,15	-0,08	-0,12	-0,05	-0,10
a. Intermediaire goederen	0,00	-0,02	-0,12	-0,04	-0,04	-0,03	-0,03	-0,05
b. Uitrustingsgoederen	0,02	-0,02	-0,02	-0,07	-0,02	-0,03	-0,01	-0,03
c. Verbruiksgoederen	0,01	-0,04	-0,02	-0,04	-0,03	-0,05	-0,02	-0,03
2.4. Bouw	0,15	0,07	-0,01	0,03	0,07	0,03	0,16	0,05
2.5. Marktdiensten	1,37	0,31	0,36	0,78	0,78	0,89	1,07	0,65
a. Vervoer en communicatie	-0,01	-0,08	-0,04	0,00	0,03	0,01	-0,02	0,00
b. Handel en horeca	0,28	-0,12	-0,03	0,01	0,01	0,12	0,10	-0,02
c. Krediet en verzekeringen	0,01	0,00	-0,02	-0,01	-0,01	-0,02	0,00	-0,01
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,36	0,35	0,29	0,34	0,29	0,32	0,36	0,30
e. Overige marktdiensten	0,73	0,17	0,16	0,44	0,47	0,46	0,63	0,38
2.6. Niet-verhandelbare diensten	0,03	-0,06	-0,08	-0,08	0,00	0,24	0,10	-0,03
a. Overheid en onderwijs	0,04	-0,07	-0,05	-0,02	0,05	0,24	0,19	0,01
b. Huishoudelijke diensten	-0,01	0,01	-0,03	-0,06	-0,05	0,01	-0,10	-0,04
2.7. Totaal	1,54	0,19	0,04	0,54	0,74	0,99	1,25	0,53

10.2. Inkomensrekeningen van de huishoudens - Gedetailleerde resultaten

Tabel 41: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	3097	3091	3174	3194	3260	3331	3418	3501	3605
Beloning van werknemers (D.1)	17426	18192	18748	19249	19587	20307	20976	21795	22586
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	2908	2721	2727	2721	2791	2979	3158	3332	3528
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	23431	24005	24649	25164	25638	26618	27552	28628	29719
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	4177	4396	4578	4748	4888	4988	5204	5391	5600
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	548	591	613	644	666	696	723	755	786
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	1045	1054	1077	1084	1088	1080	1089	1118	1159
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	603	655	644	694	718	749	772	794	817
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	3804	4033	4205	4395	4519	4724	4913	5134	5372
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	196	185	154	193	181	186	190	193	196
Sociale premies (D.61)	6628	6860	7064	7221	7330	7563	7802	8102	8404
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	19176	19623	20140	20524	20968	21658	22435	23256	24110

Tabel 42: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Vlaams Gewest
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot(B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	20757	20641	21026	21118	21497	21972	22422	22942	23488
Beloning van werknemers (D.1)	115929	120985	124811	126521	128663	132111	136209	140526	145334
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	19723	18469	18372	18163	18474	19710	20843	21978	23226
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	156409	160096	164209	165803	168634	173793	179475	185446	192048
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	27144	28378	29955	31414	32406	33525	34942	36333	37795
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	3564	3839	3988	4133	4276	4424	4585	4754	4943
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	7660	7881	8259	8370	8477	8485	8634	8914	9284
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	1969	2077	2035	2121	2175	2233	2290	2346	2407
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	28405	29796	30835	31911	32864	34215	35543	36973	38609
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	789	790	707	826	793	811	823	835	848
Sociale premies (D.61)	44838	46529	48181	48801	49553	50742	52291	54030	55983
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	122716	125155	128725	130304	132758	136692	141268	145955	151036

Tabel 43: Inkomensrekeningen van de huishoudens: Waals Gewest
in miljoen euro

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens									
Exploitatieoverschot (B.2n) en gemengd inkomen (B.3n)	8670	8536	8629	8648	8779	8935	9105	9288	9494
Beloning van werknemers (D.1)	54351	56609	58656	59678	60889	62570	64505	66484	68672
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	7813	7226	7205	7168	7292	7698	8090	8480	8929
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	70834	72371	74490	75494	76960	79203	81700	84251	87094
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening									
a. Middelen									
Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)	15889	16497	17306	18104	18599	19038	19754	20453	21223
Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)	1316	1414	1476	1535	1593	1650	1710	1771	1839
Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)	4103	4239	4438	4522	4598	4624	4721	4880	5086
Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)	1539	1627	1601	1691	1740	1827	1874	1920	1970
b. Bestedingen									
Belastingen op inkomen, vermogen, ... (D.5)	13163	13780	14283	14848	15332	15920	16520	17140	17860
Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)	272	252	185	258	224	230	232	232	233
Sociale premies (D.61)	21016	21790	22654	23035	23471	24054	24795	25602	26510
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	59230	60325	62188	63205	64462	66138	68213	70300	72609

10.3. Rekeningen van de Gemeenschappen en Gewesten - Gedetailleerde resultaten

Tabel 44: Rekening van de Gemeenschappen en Gewesten
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	55285	57365	58222	59716	61488	63609	65913	68462
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	8684	8913	9094	9258	9525	9834	10157	10525
1. Fiscale ontvangsten	8643	8871	9051	9216	9482	9790	10112	10480
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	1192	1210	1239	1263	1292	1327	1367	1410
b. Belastingen op productie en invoer	4988	4922	5052	5184	5333	5511	5689	5899
c. Vermogensheffingen	2463	2739	2760	2768	2856	2952	3057	3170
2. Werkelijke sociale premies	41	42	42	43	43	44	45	46
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	3766	3831	3838	3878	3844	3876	3911	3947
1. Inkomen uit vermogen	604	599	600	599	515	496	476	456
2. Inkomensoverdrachten	504	497	492	499	505	512	519	525
3. Kapitaaloverdrachten	106	73	74	75	76	77	78	80
4. Verkoop van goederen en diensten	2552	2662	2672	2705	2747	2791	2838	2885
C. Toegerekende sociale premies	5151	5437	5538	5669	5814	6049	6322	6655
D. Overdrachten binnen de overheid	37684	39184	39753	40912	42305	43850	45523	47335
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	31912	33052	33310	34213	35346	36600	37977	39435
2. Overige overdrachten	5772	6132	6444	6699	6960	7250	7545	7900
a. van de federale overheid	5518	5875	6184	6437	6693	6980	7271	7622
b. van de sociale-verzekeringsinstellingen	56	53	54	55	55	56	57	58
c. van de lagere overheid	199	204	205	208	211	214	217	220
waarvan kapitaaloverdrachten	140	108	98	99	100	101	102	104
2. Uitgaven	56090	57626	58920	60051	61377	63043	64751	66689
A. Primaire uitgaven	55402	56851	58119	59297	60644	62331	64066	66045
a. Lopende uitgaven	41139	42831	43695	44663	45716	47081	48481	50106
1. Beloning van werknemers	21552	22421	23115	23503	24005	24685	25356	26160
2. Intermediair verbruik en belastingen	5970	6007	5959	6066	6158	6256	6358	6464
3. Subsidies aan vennootschappen	1525	1731	1562	1742	1856	1979	2109	2246
4. Sociale uitkeringen	8529	8982	9309	9559	9850	10252	10686	11199
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	5794	6088	6320	6473	6643	6908	7210	7574
- Uitkeringen in natura	2735	2894	2989	3086	3206	3344	3476	3625
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	3349	3474	3532	3575	3628	3688	3749	3813
6. Overdrachten aan vennootschappen	122	122	122	122	122	122	122	122
7. Overdrachten aan het buitenland	92	95	96	97	98	100	102	103
b. Kapitaaluitgaven	5096	4459	4597	4640	4723	4807	4894	4980
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2747	2591	2855	2859	2914	2969	3025	3080
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-140	-59	-18	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	336	337	305	308	313	318	324	329
4. Overdrachten aan vennootschappen	2152	1589	1454	1472	1495	1519	1544	1570
5. Overdrachten aan het buitenland	1	1	1	1	1	1	1	1
c. Overdrachten binnen de overheid	9166	9561	9827	9994	10204	10443	10691	10958
1. Inkomensoverdrachten	8544	8900	9208	9374	9575	9804	10041	10298
2. Kapitaaloverdrachten	622	661	619	619	629	639	650	661
B. Rentelasten	689	775	801	754	734	712	685	645
3. Vorderingsaldo	-805	-261	-698	-334	111	566	1162	1773
4. Primair saldo	-117	514	103	420	845	1279	1847	2417

Tabel 45: Rekening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	3047	3254	3360	3468	3575	3695	3812	3940
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	1265	1320	1340	1364	1402	1447	1493	1545
1. Fiscale ontvangsten	1265	1320	1340	1364	1402	1447	1493	1545
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	150	159	162	164	168	172	177	181
b. Belastingen op productie en invoer	748	738	752	770	792	817	843	873
c. Vermogensheffingen	368	423	427	429	442	457	474	491
2. Werkelijke sociale premies	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	432	430	435	440	447	454	461	469
1. Inkomen uit vermogen	54	55	56	56	57	58	59	60
2. Inkomensoverdrachten	14	15	15	15	15	16	16	16
3. Kapitaaloverdrachten	10	10	11	11	11	11	11	11
4. Verkoop van goederen en diensten	354	349	353	358	363	369	375	381
C. Toegerekende sociale premies	34	34	34	34	34	34	35	37
D. Overdrachten binnen de overheid	1316	1470	1552	1629	1692	1760	1822	1889
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	978	1052	1114	1158	1185	1243	1296	1352
2. Overige overdrachten	338	418	437	472	507	517	527	537
a. van de federale overheid	202	278	296	329	362	369	377	384
b. van de lagere overheid	128	132	133	135	137	139	141	144
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	4	4	4	4	4	4	4	4
d. van de gemeenschappen en gewesten	4	4	4	4	4	5	5	5
waarvan kapitaaloverdrachten	118	86	75	76	77	78	79	81
2. Uitgaven	3319	3370	3468	3508	3567	3638	3710	3788
A. Primaire uitgaven	3221	3249	3333	3376	3438	3511	3584	3664
a. Lopende uitgaven	1709	1791	1825	1846	1876	1914	1951	1994
1. Beloning van werknemers	834	862	879	885	897	914	930	949
2. Intermediair verbruik en belastingen	457	493	500	506	514	522	530	539
3. Subsidies aan vennootschappen	88	93	100	104	107	111	115	120
4. Sociale uitkeringen	115	120	121	124	128	132	138	145
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	36	36	36	37	36	37	38	40
- Uitkeringen in natura	80	84	84	88	91	96	100	105
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	213	221	223	226	229	233	237	241
6. Overdrachten aan vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Overdrachten aan het buitenland	2	2	2	2	2	2	2	2
b. Kapitaaluitgaven	647	568	591	600	610	620	631	641
1. Investerings in vaste activa (bruto)	422	398	391	398	404	411	418	425
2. Overige netto-aankopen niet-fin. Activa	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	18	28	30	31	31	32	32	33
4. Overdrachten aan vennootschappen	208	141	170	172	174	177	180	183
5. Overdrachten aan het buitenland	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	865	890	917	930	952	977	1002	1028
1. Inkomensoverdrachten	763	788	821	832	853	876	899	924
2. Kapitaaloverdrachten	102	102	97	98	99	101	102	104
B. Rentelasten	98	121	135	132	129	127	126	124
3. Vorderingsaldo	-272	-115	-107	-40	8	56	102	152
4. Primair saldo	-174	5	27	92	137	184	228	276

Tabel 46: Rekening van het Vlaamse Gewest
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	32382	33483	33908	34731	35737	37003	38376	39903
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	5047	5135	5215	5308	5464	5644	5832	6046
1. Fiscale ontvangsten	5006	5093	5172	5266	5421	5600	5787	6001
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	664	653	670	685	703	724	748	775
b. Belastingen op productie en invoer	2927	2833	2884	2959	3045	3147	3249	3369
c. Vermogensheffingen	1416	1607	1618	1621	1673	1729	1790	1857
2. Werkelijke sociale premies	41	42	42	43	43	44	45	46
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2213	2238	2241	2261	2203	2209	2216	2224
1. Inkomen uit vermogen	428	448	452	449	363	340	317	294
2. Inkomensoverdrachten	323	310	313	318	322	327	331	335
3. Kapitaaloverdrachten	70	44	44	45	45	46	47	48
4. Verkoop van goederen en diensten	1391	1437	1432	1450	1472	1496	1521	1546
C. Toegerekende sociale premies	3112	3294	3329	3397	3489	3653	3821	4025
D. Overdrachten binnen de overheid	22011	22817	23123	23764	24581	25497	26508	27609
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	18785	19421	19546	20054	20735	21480	22318	23210
2. Overige overdrachten	3226	3396	3576	3711	3846	4017	4190	4398
a. van de federale overheid	3140	3310	3490	3624	3759	3928	4100	4307
b. van de lagere overheid	56	57	57	58	58	59	60	60
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	30	28	29	29	29	30	30	31
d. van de gemeenschappen en gewesten	0	0	0	0	0	0	0	0
waarvan kapitaaloverdrachten	23	23	23	23	23	23	23	23
2. Uitgaven	32225	33187	33818	34557	35380	36446	37492	38681
A. Primaire uitgaven	32037	32981	33619	34399	35239	36325	37397	38623
a. Lopende uitgaven	24497	25588	26017	26650	27332	28241	29134	30172
1. Beloning van werknemers	12693	13163	13554	13767	14069	14496	14900	15386
2. Intermediair verbruik en belastingen	3401	3375	3344	3419	3472	3527	3585	3645
3. Subsidies aan vennootschappen	982	1173	1012	1182	1283	1391	1505	1627
4. Sociale uitkeringen	5602	5994	6194	6347	6545	6832	7116	7452
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	3573	3763	3878	3959	4066	4248	4433	4656
- Uitkeringen in natura	2028	2231	2316	2388	2478	2584	2683	2796
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1685	1745	1774	1796	1822	1852	1883	1915
6. Overdrachten aan vennootschappen	49	49	49	49	49	49	49	49
7. Overdrachten aan het buitenland	87	89	90	91	93	94	96	97
b. Kapitaaluitgaven	2799	2438	2566	2627	2675	2723	2773	2823
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1714	1543	1774	1806	1842	1877	1913	1948
2. Overige netto-aankopen niet-fin. Activa	-140	-57	-17	1	1	1	1	1
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	206	179	152	154	156	159	162	164
4. Overdrachten aan vennootschappen	1018	773	657	665	675	686	697	709
5. Overdrachten aan het buitenland	1	1	1	1	1	1	1	1
c. Overdrachten binnen de overheid	4741	4955	5036	5123	5233	5361	5490	5628
1. Inkomensoverdrachten	4418	4577	4695	4778	4883	5005	5128	5260
2. Kapitaaloverdrachten	322	378	341	345	350	356	362	368
B. Rentelasten	188	206	199	157	141	121	95	58
3. Vorderingsaldo	158	296	90	174	357	557	884	1222
4. Primair saldo	346	502	289	332	498	678	980	1281

Tabel 47: Rekening van het Waals Gewest
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	7171	7358	7441	7581	7775	7992	8238	8506
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	2371	2456	2538	2585	2657	2743	2831	2932
1. Fiscale ontvangsten	2371	2456	2538	2585	2657	2743	2831	2932
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	378	399	407	414	422	431	442	454
b. Belastingen op productie en invoer	1313	1349	1416	1453	1495	1546	1596	1656
c. Vermogensheffingen	680	709	715	718	741	766	793	822
2. Werkelijke sociale premies	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	398	407	412	417	423	430	437	444
1. Inkomen uit vermogen	108	77	78	79	80	81	82	84
2. Inkomenoverdrachten	56	50	51	51	52	53	54	55
3. Kapitaaloverdrachten	25	19	19	19	20	20	20	21
4. Verkoop van goederen en diensten	210	261	264	267	271	276	280	285
C. Toegerekende sociale premies	115	111	112	115	118	121	126	132
D. Overdrachten binnen de overheid	4286	4384	4379	4464	4577	4698	4845	4997
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	3612	3718	3726	3805	3910	4025	4162	4306
2. Overige overdrachten	675	666	653	659	667	674	682	691
a. van de federale overheid	257	261	266	269	273	277	282	287
b. van de lagere overheid	0	0	0	0	0	0	0	0
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	8	7	7	8	8	8	8	8
d. van de gemeenschappen en gewesten	410	398	380	382	386	389	393	396
waarvan kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Uitgaven	7618	7604	7657	7757	7906	8076	8253	8442
A. Primaire uitgaven	7389	7338	7373	7478	7629	7798	7971	8156
a. Lopende uitgaven	3845	3954	3935	3998	4076	4169	4262	4366
1. Beloning van werknemers	1259	1294	1314	1328	1350	1379	1406	1439
2. Intermediair verbruik en belastingen	919	918	878	889	902	916	931	946
3. Subsidies aan vennootschappen	368	389	381	387	395	405	414	425
4. Sociale uitkeringen	564	584	592	614	638	665	694	726
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	211	207	212	217	222	228	235	244
- Uitkeringen in natura	352	377	380	397	416	437	459	482
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	733	766	768	777	788	801	814	828
6. Overdrachten aan vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Overdrachten aan het buitenland	2	2	2	2	2	3	3	3
b. Kapitaaluitgaven	1344	1175	1108	1124	1144	1164	1185	1206
1. Investerings in vaste activa (bruto)	345	425	412	420	429	437	446	455
2. Overige netto-aankopen niet-fin. Activa	0	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	98	105	97	98	100	101	103	105
4. Overdrachten aan vennootschappen	900	646	600	607	617	627	637	648
5. Overdrachten aan het buitenland	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	2200	2209	2330	2356	2409	2465	2523	2583
1. Inkomenoverdrachten	2025	2051	2175	2198	2249	2302	2358	2415
2. Kapitaaloverdrachten	175	158	156	158	160	163	165	168
B. Rentelasten	229	266	283	279	277	278	282	286
3. Vorderingsaldo	-448	-246	-216	-176	-131	-84	-14	64
4. Primair saldo	-218	21	68	103	146	194	268	350

Tabel 48: Rekening van de Franse Gemeenschap
in miljoen euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. Ontvangsten	12972	13477	13724	14113	14563	15075	15635	16253
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	2	1	1	1	1	1	1	1
1. Fiscale ontvangsten	2	1	1	1	1	1	1	1
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Belastingen op productie en invoer	2	1	1	1	1	1	1	1
c. Vermogensheffingen	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Werkelijke sociale premies	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	700	725	726	734	745	756	768	780
1. Inkomen uit vermogen	11	11	11	12	12	12	12	12
2. Inkomensoverdrachten	103	111	105	106	107	108	109	110
3. Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Verkoop van goederen en diensten	586	602	609	617	627	637	647	658
C. Toegerekende sociale premies	1868	1975	2038	2097	2148	2214	2313	2433
D. Overdrachten binnen de overheid	10402	10776	10959	11280	11669	12104	12553	13040
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	8497	8810	8862	9124	9430	9764	10110	10473
2. Overige overdrachten	1905	1966	2097	2157	2238	2340	2443	2567
a. van de federale overheid	1720	1821	1927	2005	2084	2183	2283	2405
b. van de lagere overheid	14	15	15	15	15	15	16	16
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	15	14	14	14	15	15	15	15
d. van de gemeenschappen en gewesten	156	116	141	123	125	127	129	131
waarvan kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Uitgaven	13212	13663	14120	14395	14688	15042	15453	15930
A. Primaire uitgaven	13051	13496	13950	14224	14515	14869	15283	15765
a. Lopende uitgaven	10440	10805	11200	11439	11689	11997	12357	12779
1. Beloning van werknemers	6533	6859	7121	7270	7431	7632	7852	8110
2. Intermediair verbruik en belastingen	1115	1131	1152	1166	1184	1203	1223	1243
3. Subsidies aan vennootschappen	60	43	34	34	35	35	36	37
4. Sociale uitkeringen	2079	2109	2219	2286	2348	2425	2535	2667
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	1947	2055	2164	2229	2287	2362	2469	2598
- Uitkeringen in natura	132	55	55	58	60	63	66	70
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	579	590	601	608	618	628	638	649
6. Overdrachten aan vennootschappen	73	73	73	73	73	73	73	73
7. Overdrachten aan het buitenland	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Kapitaaluitgaven	236	208	227	231	235	239	243	247
1. Investerings in vaste activa (bruto)	228	191	209	212	216	219	223	227
2. Overige netto-aankopen niet-fin. Activa	0	-1	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	6	14	14	15	15	15	15	16
4. Overdrachten aan vennootschappen	2	4	4	4	4	4	4	4
5. Overdrachten aan het buitenland	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	2375	2482	2522	2554	2591	2634	2684	2739
1. Inkomensoverdrachten	2360	2466	2506	2538	2575	2617	2667	2722
2. Kapitaaloverdrachten	16	16	16	16	17	17	17	17
B. Rentelasten	161	167	170	172	173	173	170	165
3. Vorderingsaldo	-240	-186	-396	-282	-124	33	181	323
4. Primair saldo	-79	-19	-226	-111	48	206	351	488

10.4. Energieverbruik en broeikasgasemissies - Gedetailleerde resultaten

Tabel 49: Energiebalans 2011
in Mtoe

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	0,9	0,0	4,3	0,0	0,3	1,3	12,4	19,2
Verbruik energiesector	0,0	2,4	0,0	0,1	0,0		0,5	3,1
Energie-eindverbruik	1,2	14,4	9,4	0,2	0,1	2,2	7,0	34,5
Industrie	1,0	0,5	4,4	0,2	0,1	1,5	3,3	11,1
- Intermediaire goederen	1,0	0,2	3,4	0,2	0,1	0,4	2,0	7,3
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,2				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,1	0,2	0,8	0,0	0,0	1,1	0,9	3,1
- Bouw	0,0	0,1					0,1	0,2
Transport		10,0					0,1	10,2
- Vervoer per spoor en over de weg		8,4					0,1	8,6
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,6						1,6
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	3,8	5,0			0,7	3,6	13,3
- Diensten	0,1	0,5	1,6				1,9	4,0
- Gezinnen	0,1	3,0	3,1			0,7	1,7	8,6
- Landbouw		0,4	0,3				0,1	0,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,4
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,5	0,8	0,0	0,0	0,0	0,5	1,8
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,3
- Vervoer per spoor en over de weg		0,3					0,0	0,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,2	0,7			0,0	0,5	1,4
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,6
- Gezinnen	0,0	0,2	0,5			0,0	0,1	0,8
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,0

VOORUITZICHTEN

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,1	0,0	0,6	0,0	0,2	0,3	6,7	7,8
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0		0,2	0,2
Energie-eindverbruik	0,7	4,4	2,7	0,1	0,1	1,1	2,2	11,3
Industrie	0,7	0,2	1,6	0,1	0,1	1,0	1,1	4,8
- Intermediaire goederen	0,6	0,1	1,4	0,1	0,1	0,2	0,8	3,4
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	0,8	0,1	1,2
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		3,0					0,0	3,0
- Vervoer per spoor en over de weg		2,8					0,0	2,9
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,2						0,2
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	1,2	1,1			0,1	1,1	3,5
- Diensten	0,0	0,2	0,3				0,5	0,9
- Gezinnen	0,0	1,0	0,8			0,1	0,6	2,5
- Landbouw		0,1	0,0				0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,8	0,0	3,7	0,0	0,2	0,7	5,7	11,1
Verbruik energiesector	0,0	2,4	0,0	0,1	0,0		0,4	2,8
Energie-eindverbruik	0,4	9,4	5,9	0,1	0,1	1,1	4,3	21,4
Industrie	0,3	0,3	2,8	0,1	0,1	0,5	2,2	6,2
- Intermediaire goederen	0,3	0,1	2,0	0,1	0,1	0,2	1,2	3,9
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,2	0,7	0,0	0,0	0,3	0,7	1,9
- Bouw	0,0	0,0					0,1	0,1
Transport		6,7					0,1	6,8
- Vervoer per spoor en over de weg		5,3					0,1	5,4
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,4						1,4
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	2,4	3,2			0,6	2,1	8,3
- Diensten	0,1	0,3	1,0				1,0	2,4
- Gezinnen	0,0	1,8	1,9			0,6	1,0	5,3
- Landbouw		0,3	0,2				0,1	0,6

Tabel 50: Energiebalans 2012
in Mtoe

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	0,5	0,0	3,8	0,0	0,3	1,1	10,8	16,6
Verbruik energiesector	0,0	2,2	0,0	0,1	0,0		0,5	2,9
Energie-eindverbruik	1,2	13,9	9,6	0,1	0,1	2,3	7,0	34,3
Industrie	1,0	0,5	4,3	0,1	0,1	1,6	3,2	10,9
- Intermediaire goederen	0,9	0,2	3,4	0,1	0,1	0,4	2,0	7,2
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,2				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,1	0,2	0,8	0,0	0,0	1,2	0,9	3,1
- Bouw	0,0	0,0					0,1	0,2
Transport		9,8					0,1	10,0
- Vervoer per spoor en over de weg		8,3					0,1	8,5
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,5						1,5
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	3,6	5,3			0,7	3,7	13,4
- Diensten	0,1	0,6	1,7				1,9	4,3
- Gezinnen	0,1	2,8	3,3			0,7	1,7	8,6
- Landbouw		0,2	0,3				0,1	0,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,3
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,5	0,8	0,0	0,0	0,0	0,5	1,8
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,3
- Vervoer per spoor en over de weg		0,3					0,0	0,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,2	0,8			0,0	0,5	1,5
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,7
- Gezinnen	0,0	0,2	0,5			0,0	0,1	0,8
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,0

VOORUITZICHTEN

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,1	0,0	0,5	0,0	0,2	0,2	5,8	6,8
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0		0,2	0,2
Energie-eindverbruik	0,7	4,3	2,7	0,0	0,1	1,2	2,2	11,3
Industrie	0,7	0,2	1,6	0,0	0,1	1,1	1,0	4,7
- Intermediaire goederen	0,6	0,1	1,4	0,0	0,1	0,3	0,8	3,3
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,8	0,1	1,2
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		2,9					0,0	3,0
- Vervoer per spoor en over de weg		2,8					0,0	2,8
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,1						0,1
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	1,2	1,2			0,1	1,1	3,6
- Diensten	0,0	0,2	0,3				0,5	1,0
- Gezinnen	0,0	0,9	0,8			0,1	0,6	2,5
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,5	0,0	3,3	0,0	0,2	0,6	5,0	9,5
Verbruik energiesector	0,0	2,2	0,0	0,1	0,0		0,4	2,7
Energie-eindverbruik	0,4	9,1	6,1	0,1	0,1	1,1	4,3	21,2
Industrie	0,3	0,3	2,7	0,1	0,1	0,5	2,2	6,2
- Intermediaire goederen	0,3	0,1	1,9	0,1	0,1	0,2	1,2	3,8
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,2	0,7	0,0	0,0	0,4	0,7	1,9
- Bouw	0,0	0,0					0,1	0,1
Transport		6,6					0,1	6,7
- Vervoer per spoor en over de weg		5,3					0,1	5,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,3						1,3
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	2,2	3,4			0,6	2,1	8,4
- Diensten	0,1	0,3	1,1				1,0	2,6
- Gezinnen	0,0	1,7	2,0			0,6	1,0	5,3
- Landbouw		0,2	0,2				0,1	0,5

Tabel 51: Energiebalans 2015
In Mtoe

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	5,4	0,0	0,3	1,1	9,2	16,0
Verbruik energiesector	0,0	2,0	0,0	0,1	0,0		0,5	2,7
Energie-eindverbruik	1,0	13,8	9,9	0,1	0,1	2,6	7,0	34,5
Industrie	0,9	0,5	4,4	0,1	0,1	1,9	3,2	11,1
- Intermediaire goederen	0,8	0,2	3,5	0,1	0,1	0,6	1,9	7,1
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,2				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,1	0,3	0,7	0,0	0,0	1,4	0,9	3,4
- Bouw	0,0	0,1					0,1	0,2
Transport		9,7					0,1	9,8
- Vervoer per spoor en over de weg		8,3					0,1	8,4
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,4						1,4
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	3,5	5,5			0,7	3,7	13,5
- Diensten	0,1	0,7	1,9				1,9	4,5
- Gezinnen	0,0	2,6	3,3			0,7	1,7	8,4
- Landbouw		0,2	0,3				0,1	0,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,3
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,5	0,8	0,0	0,0	0,0	0,5	1,9
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,3
- Vervoer per spoor en over de weg		0,3					0,0	0,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,2	0,8			0,0	0,5	1,5
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,7
- Gezinnen	0,0	0,2	0,5			0,0	0,1	0,8
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,0

VOORUITZICHTEN

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,7	0,0	0,1	0,2	4,9	6,0
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0		0,2	0,2
Energie-eindverbruik	0,6	4,3	2,7	0,0	0,1	1,4	2,2	11,3
Industrie	0,6	0,2	1,5	0,0	0,1	1,3	1,0	4,8
- Intermediaire goederen	0,5	0,1	1,5	0,0	0,1	0,4	0,8	3,3
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	1,0	0,2	1,3
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		2,9					0,1	2,9
- Vervoer per spoor en over de weg		2,7					0,1	2,8
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,1						0,1
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	1,1	1,2			0,1	1,1	3,6
- Diensten	0,0	0,2	0,3				0,5	1,1
- Gezinnen	0,0	0,9	0,8			0,1	0,6	2,4
- Landbouw		0,0	0,1				0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	4,7	0,0	0,2	0,6	4,3	9,7
Verbruik energiesector	0,0	2,0	0,0	0,0	0,0		0,4	2,5
Energie-eindverbruik	0,3	9,0	6,4	0,1	0,1	1,2	4,3	21,3
Industrie	0,3	0,3	2,9	0,1	0,1	0,6	2,1	6,3
- Intermediaire goederen	0,3	0,1	2,0	0,1	0,1	0,2	1,1	3,8
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,2	0,7	0,0	0,0	0,4	0,7	2,0
- Bouw	0,0	0,0					0,1	0,1
Transport		6,5					0,1	6,6
- Vervoer per spoor en over de weg		5,2					0,1	5,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,3						1,3
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	2,2	3,5			0,6	2,1	8,5
- Diensten	0,1	0,4	1,3				1,0	2,7
- Gezinnen	0,0	1,6	2,0			0,6	1,0	5,2
- Landbouw		0,2	0,3				0,1	0,5

Tabel 52: Energiebalans 2018
in Mtoe

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Het Rijk								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	4,9	0,0	0,3	1,4	9,3	15,9
Verbruik energiesector	0,0	1,9	0,0	0,1	0,0		0,5	2,6
Energie-eindverbruik	1,0	13,8	9,7	0,1	0,2	3,0	7,3	35,2
Industrie	0,9	0,6	4,2	0,1	0,2	2,3	3,4	11,7
- Intermediaire goederen	0,8	0,2	3,4	0,1	0,2	0,7	2,0	7,3
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,2				0,3	0,5
- Verbruiksgoederen	0,1	0,3	0,7	0,0	0,0	1,6	1,0	3,7
- Bouw	0,0	0,1					0,1	0,2
Transport		9,9					0,2	10,1
- Vervoer per spoor en over de weg		8,5					0,2	8,6
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,4						1,4
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	3,4	5,6			0,7	3,8	13,5
- Diensten	0,1	0,7	1,9				1,9	4,6
- Gezinnen	0,0	2,5	3,3			0,7	1,7	8,3
- Landbouw		0,2	0,3				0,1	0,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,4
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,0	0,0
Energie-eindverbruik	0,0	0,5	0,8	0,0	0,0	0,0	0,5	1,9
Industrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
- Intermediaire goederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,0				0,0	0,0
- Verbruiksgoederen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		0,3					0,0	0,3
- Vervoer per spoor en over de weg		0,3					0,0	0,3
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,0						0,0
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	0,2	0,8			0,0	0,5	1,5
- Diensten	0,0	0,1	0,3				0,3	0,7
- Gezinnen	0,0	0,1	0,5			0,0	0,1	0,8
- Landbouw		0,0	0,0				0,0	0,0

VOORUITZICHTEN

	Vaste	Vloeibare	Aardgas	Cokes- gassen	Hoogoven- gassen	Andere	Elektriciteit	Totaal
Waals Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	0,6	0,0	0,1	0,3	4,9	6,0
Verbruik energiesector	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		0,2	0,2
Energie-eindverbruik	0,7	4,3	2,5	0,0	0,1	1,7	2,3	11,6
Industrie	0,6	0,2	1,3	0,0	0,1	1,6	1,1	5,0
- Intermediaire goederen	0,6	0,1	1,2	0,0	0,1	0,4	0,8	3,3
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,1	0,1
- Verbruiksgoederen	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	1,2	0,2	1,5
- Bouw	0,0	0,0					0,0	0,0
Transport		3,0					0,1	3,0
- Vervoer per spoor en over de weg		2,8					0,1	2,9
- Lucht- en binnenscheepvaart		0,1						0,1
Diensten, gezinnen en landbouw	0,0	1,1	1,2			0,1	1,1	3,5
- Diensten	0,0	0,2	0,3				0,5	1,1
- Gezinnen	0,0	0,8	0,8			0,1	0,6	2,4
- Landbouw		0,0	0,1				0,0	0,1
Vlaams Gewest								
Elektriciteitscentrales	0,0	0,0	4,2	0,0	0,2	0,7	4,4	9,5
Verbruik energiesector	0,0	1,9	0,0	0,0	0,0		0,4	2,4
Energie-eindverbruik	0,4	9,0	6,4	0,1	0,1	1,3	4,5	21,7
Industrie	0,3	0,3	2,9	0,1	0,1	0,7	2,3	6,6
- Intermediaire goederen	0,3	0,1	2,0	0,1	0,1	0,2	1,2	3,8
- Uitrustingsgoederen	0,0	0,0	0,1				0,2	0,3
- Verbruiksgoederen	0,0	0,2	0,8	0,0	0,0	0,5	0,8	2,3
- Bouw	0,0	0,0					0,1	0,1
Transport		6,7					0,1	6,7
- Vervoer per spoor en over de weg		5,4					0,1	5,4
- Lucht- en binnenscheepvaart		1,3						1,3
Diensten, gezinnen en landbouw	0,1	2,1	3,5			0,6	2,2	8,4
- Diensten	0,1	0,4	1,2				1,1	2,8
- Gezinnen	0,0	1,5	2,0			0,6	1,0	5,1
- Landbouw		0,1	0,3				0,1	0,5

Tabel 53: Evolutie van de totale CO₂-emissies per sector
in Mt CO₂-equivalenten

	1990[1]	2011[2]	2012[3]	2015[3]	2018[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2012-2018[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Het Rijk							
1. Energie	110,1	96,4	93,9	93,7	92,3	-0,6	101,5
1.A. Verbranding van brandstoffen	110,0	96,3	93,8	93,6	92,2	-0,6	101,4
1.A1. Transformatie van energie	29,9	26,2	23,1	23,6	22,1	-2,4	26,4
1.A2. Industrie	32,9	18,7	19,6	19,1	19,4	0,6	20,7
1.A3. Transport	19,9	25,0	24,7	24,2	24,5	-0,3	25,1
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	27,2	26,4	26,5	26,6	26,1	-0,2	29,1
1.A5. Overige	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1
2. Industriële processen	8,2	7,6	7,3	7,2	7,6	0,0	7,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
5. Afval	0,3	0,5	0,5	0,5	0,6	0,9	0,6
Totaal	118,7	104,5	101,7	101,4	100,4	-0,6	110,0
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie	3,8	3,4	3,4	3,5	3,5	0,4	3,8
1.A. Verbranding van brandstoffen	3,8	3,4	3,4	3,5	3,5	0,4	3,8
1.A1. Transformatie van energie	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	-9,2	0,2
1.A2. Industrie	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.A3. Transport	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	-0,7	0,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	2,6	2,4	2,5	2,6	2,6	1,1	2,7
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
5. Afval	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-,-	0,0
Totaal	3,8	3,4	3,4	3,5	3,5	0,4	3,8

VOORUITZICHTEN

	1990[1]	2011[2]	2012[3]	2015[3]	2018[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2012-2018[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Waals Gewest							
1. Energie	39,6	27,9	27,6	26,8	26,5	-0,7	29,9
1.A. Verbranding van brandstoffen	39,6	27,9	27,6	26,8	26,5	-0,7	29,9
1.A1. Transformatie van energie	6,6	3,9	3,6	3,6	3,4	-2,0	4,3
1.A2. Industrie	17,6	8,5	8,6	8,1	8,0	-0,8	9,2
1.A3. Transport	7,0	8,3	8,2	7,9	8,1	-0,3	8,5
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	8,3	7,2	7,2	7,2	7,0	-0,4	7,9
1.A5. Overige	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
2. Industriële processen	7,3	5,5	5,2	5,2	5,5	0,0	5,4
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
5. Afval	0,1	0,1	0,5	0,5	0,6	30,2	0,2
Totaal	47,0	33,4	33,4	32,5	32,5	-0,4	35,5
Vlaams Gewest							
1. Energie	66,7	65,1	62,9	63,4	62,3	-0,6	67,8
1.A. Verbranding van brandstoffen	66,6	65,0	62,8	63,3	62,2	-0,6	67,7
1.A1. Transformatie van energie	23,0	22,2	19,5	19,9	18,7	-2,4	21,9
1.A2. Industrie	15,1	10,1	10,9	11,0	11,4	1,7	11,5
1.A3. Transport	12,1	15,9	15,7	15,4	15,6	-0,2	15,8
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	16,3	16,8	16,7	16,9	16,5	-0,3	18,5
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1
2. Industriële processen	0,9	2,1	2,0	2,0	2,1	0,0	2,4
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
4. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
5. Afval	0,2	0,4	0,4	0,4	0,4	0,0	0,5
Totaal	67,9	67,7	65,4	65,8	64,8	-0,6	70,7

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2011 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2011 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen, behalve voor de energiegebonden CO₂-emissies, die werden endogeen berekend voor 2011 met HERMES en HERMREG.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2013-2018.

Tabel 54: Evolutie van de totale CH₄-emissies per sector
in kt CO₂-equivalenten

	1990[1]	2011[2]	2012[3]	2015[3]	2018[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2012-2018[3]	Gemiddelden 2008-2012[2:3]
Het Rijk							
1. Energie	1303,1	677,9	676,7	689,0	675,4	-0,1	707,9
1.A. Verbranding van brandstoffen	443,5	270,2	261,6	265,3	258,6	-0,6	294,8
1.A1. Transformatie van energie	5,3	38,2	33,0	38,2	35,1	-1,2	36,5
1.A2. Industrie	77,7	59,9	58,3	57,4	56,6	-0,8	63,8
1.A3. Transport	119,4	18,8	18,6	18,5	19,0	0,1	20,1
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	241,2	153,2	151,5	151,2	147,8	-0,5	174,4
1.A5. Overige	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	859,6	407,7	415,2	423,6	416,8	0,3	413,1
2. Industriële processen	0,0	11,9	11,9	11,9	11,9	0,0	23,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
4. Landbouw	7079,1	4868,1	4878,2	4908,4	4938,8	0,2	4892,5
5. Afval	2856,4	787,7	730,9	584,0	466,6	-7,2	802,2
Totaal	11238,7	6345,5	6297,6	6193,2	6092,7	-0,6	6426,4
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie	105,7	34,8	35,8	36,5	36,1	0,5	36,3
1.A. Verbranding van brandstoffen	20,5	7,7	8,2	8,4	8,4	1,2	8,6
1.A1. Transformatie van energie	0,7	0,1	0,0	0,1	0,1	2,3	0,1
1.A2. Industrie	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,1
1.A3. Transport	7,2	0,8	1,0	1,0	1,0	3,4	0,9
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	12,4	6,8	7,0	7,2	7,2	0,9	7,5
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
1.B. Vluchtige emissies	85,2	27,1	27,6	28,1	27,7	0,3	27,7
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
4. Landbouw	0,0	0,4	0,4	0,4	0,4	0,2	0,4
5. Afval	0,0	0,3	0,3	0,2	0,2	-7,2	0,3
Totaal	105,7	35,5	36,5	37,1	36,7	0,5	36,9

VOORUITZICHTEN

	1990[1]	2011[2]	2012[3]	2015[3]	2018[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2012-2018[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Waals Gewest							
1. Energie	394,9	231,2	231,9	232,8	227,2	-0,2	243,3
1.A. Verbranding van brandstoffen	203,7	106,5	105,0	103,3	99,8	-0,9	119,1
1.A1. Transformatie van energie	1,5	8,4	7,4	8,7	7,9	-0,9	7,8
1.A2. Industrie	65,2	35,2	33,9	32,1	30,7	-1,9	40,4
1.A3. Transport	40,7	4,8	6,2	6,1	6,2	3,8	6,0
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	96,2	58,1	57,5	56,4	54,9	-0,8	64,9
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
1.B. Vluchtige emissies	191,2	124,7	127,0	129,5	127,5	0,3	124,1
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
4. Landbouw	2174,2	1785,6	1789,3	1800,4	1811,5	0,2	1812,7
5. Afval	1028,3	359,2	333,3	266,3	212,8	-7,2	359,0
Totaal	3597,4	2376,1	2354,6	2299,5	2251,6	-0,8	2414,9
Vlaams Gewest							
1. Energie	802,5	407,7	409,0	419,6	412,1	0,2	424,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	219,4	151,8	148,4	153,7	150,5	-0,1	163,5
1.A1. Transformatie van energie	3,1	29,7	25,6	29,5	27,2	-1,3	28,7
1.A2. Industrie	12,2	24,6	24,2	25,1	25,8	0,7	23,2
1.A3. Transport	71,4	9,0	11,5	11,4	11,7	3,8	9,5
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	132,6	88,4	87,0	87,5	85,7	-0,4	102,0
1.A5. Overige	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	583,2	255,9	260,6	265,9	261,6	0,3	261,2
2. Industriële processen	0,0	11,8	11,8	11,8	11,8	0,0	23,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
4. Landbouw	4904,9	3082,1	3088,5	3107,6	3126,9	0,2	3079,5
5. Afval	1828,1	428,2	397,3	317,5	253,7	-7,2	442,9
Totaal	7535,5	3929,8	3906,6	3856,5	3804,4	-0,5	3970,9

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2011 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2011 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2013-2018.

Tabel 55: Evolutie van de totale N₂O-emissies per sector
in kt CO₂-equivalenten

	1990[1]	2011[2]	2012[3]	2015[3]	2018[3]	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2012-2018[3]	Gemiddelden 2008-2012[2:3]
Het Rijk							
1. Energie	798,0	659,1	630,9	638,8	631,0	-0,6	659,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	798,0	659,1	630,9	638,8	631,0	-0,6	659,7
1.A1. Transformatie van energie	211,6	150,6	135,0	142,7	132,3	-1,8	143,0
1.A2. Industrie	56,7	158,6	154,2	151,8	149,8	-0,8	152,7
1.A3. Transport	389,5	255,6	254,2	253,7	260,8	0,3	264,5
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	138,5	93,8	86,9	90,0	87,4	-1,0	98,8
1.A5. Overige	1,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0	0,6
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
2. Industriële processen	3933,8	1399,9	1365,4	1268,7	1169,9	-2,5	1862,1
3. Gebruik van oplosmiddelen	246,1	211,1	211,1	211,1	211,1	0,0	211,4
4. Landbouw	5560,7	4497,8	4510,5	4548,9	4587,7	0,3	4467,5
5. Afval	292,6	300,2	301,0	303,3	305,7	0,3	297,6
Totaal	10831,2	7068,1	7018,9	6970,9	6905,4	-0,3	7498,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest							
1. Energie	27,3	16,9	18,6	19,4	19,5	2,1	17,7
1.A. Verbranding van brandstoffen	27,3	16,9	18,6	19,4	19,5	2,1	17,7
1.A1. Transformatie van energie	9,5	2,6	2,3	3,2	3,0	2,2	2,6
1.A2. Industrie	0,2	0,7	0,6	0,7	0,7	0,2	0,7
1.A3. Transport	13,7	10,7	12,5	12,3	12,7	2,4	11,1
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	3,9	3,0	3,1	3,2	3,2	1,2	3,3
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
2. Industriële processen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
3. Gebruik van oplosmiddelen	30,4	25,5	25,5	25,5	25,5	0,0	25,7
4. Landbouw	0,0	1,1	1,1	1,1	1,1	0,3	0,8
5. Afval	0,0	30,8	30,8	31,1	31,3	0,3	29,9
Totaal	57,8	74,2	75,9	77,0	77,4	0,6	74,1

	1990[1]	2011[2]	2012[3]	2015[3]	2018[3]	Gemiddelde jaarlijkse groei­voeten 2012-2018[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Waals Gewest							
1. Energie	251,9	251,6	254,4	254,2	250,3	-0,1	241,6
1.A. Verbranding van brandstoffen	251,9	251,6	254,4	254,2	250,3	-0,1	241,6
1.A1. Transformatie van energie	15,7	21,6	18,9	22,1	20,1	-1,0	17,0
1.A2. Industrie	39,1	87,3	84,0	79,2	75,5	-2,0	81,8
1.A3. Transport	140,4	89,8	105,9	105,4	109,0	2,8	89,3
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	55,2	52,4	45,1	46,9	45,1	-2,1	53,0
1.A5. Overige	1,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,0	0,5
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
2. Industriële processen	901,7	135,8	132,4	123,1	113,5	-2,5	715,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	77,7	89,7	89,7	89,7	89,7	0,0	89,7
4. Landbouw	2598,9	2237,4	2243,7	2262,8	2282,1	0,3	2232,3
5. Afval	107,2	96,2	96,4	97,1	97,9	0,3	95,9
Totaal	3937,5	2810,5	2816,6	2826,8	2833,5	0,1	3375,3
Vlaams Gewest							
1. Energie	518,7	349,5	357,9	365,3	361,1	0,5	364,4
1.A. Verbranding van brandstoffen	518,7	349,5	357,9	365,3	361,1	0,5	364,4
1.A1. Transformatie van energie	186,4	126,4	113,9	117,4	109,2	-2,1	123,4
1.A2. Industrie	17,5	70,6	69,5	71,9	73,6	0,6	70,2
1.A3. Transport	235,4	114,0	135,7	136,0	139,1	2,9	128,1
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	79,4	38,4	38,7	39,9	39,1	0,3	42,5
1.A5. Overige	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
1.B. Vluchtige emissies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-, -	0,0
2. Industriële processen	3032,1	1264,1	1233,0	1145,6	1056,4	-2,5	1146,2
3. Gebruik van oplosmiddelen	137,9	96,0	96,0	96,0	96,0	0,0	96,1
4. Landbouw	2961,9	2259,3	2265,7	2285,0	2304,5	0,3	2234,4
5. Afval	185,3	173,3	173,8	175,1	176,5	0,3	171,8
Totaal	6835,9	4142,3	4126,4	4067,1	3994,5	-0,5	4012,9

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2011 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2011 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2013-2018.

Tabel 56: Evolutie van de gefluoreerde gassen
in kt CO₂-equivalenten

	1995[1]	2011[2]	2012[3]	2015[3]	2018[3]	Gemiddelde jaarlijkse groei­voeten 2012-2018[3]	Gemiddelden 2008-2012[2;3]
Het Rijk	4974,4	2291,3	2264,0	2184,0	2107,1	-1,2	2179,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	41,2	205,9	203,6	197,1	190,7	-1,1	197,7
Waals Gewest	173,7	645,4	638,4	617,8	597,9	-1,1	618,4
Vlaams Gewest	4759,4	1439,7	1421,6	1368,7	1318,1	-1,3	1363,1

[1] Cijfers van het referentiejaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

[2] De cijfers voor 2011 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2011 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen.

[3] Regionale economische vooruitzichten 2013-2018.

10.5. Verklarende woordenlijst

- De **beroepsbevolking** (of het **arbeidsaanbod**) bestaat uit de werkende en de (werkzoekende) werkloze inwoners. De FPB-definitie van de beroepsbevolking omvat ook de oudere werklozen.
- De **activiteitsgraad** is het procentuele aandeel van de beroepsbevolking in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64).
- De **binnenlandse werkgelegenheid** van een regio is het aantal banen in een regio, of nog de **werkgelegenheid naar werkplaats**. Indien men hierbij het pendelsaldo en de grensarbeid optelt bekomt men het aantal werkende inwoners van een regio, of de **werkgelegenheid naar woonplaats**, of nog de **werkende beroepsbevolking**.
- Het **pendelsaldo** van een gewest is gelijk aan het aantal inwoners werkzaam in de twee andere gewesten min het aantal inwoners uit de twee andere gewesten die werken in dat gewest. Een positief pendelsaldo geeft dus aan dat er meer inwoners uitstromen om elders te werken dan dat er instromen.
- De verhouding van de werkende beroepsbevolking t.o.v. de bevolking op arbeidsleeftijd is de **werkgelegenheidsgraad**.
- De **administratieve werkloosheid** omvat de personen die als werkzoekende zijn ingeschreven bij de regionale bemiddelingsinstellingen. Dit concept heeft een exhaustief karakter waardoor het een basis vormt die coherent is met de overige boekhoudkundige aggregaten die in het model worden gebruikt (in het bijzonder de werkgelegenheid). Dit concept is dus geschikt voor een raming van de middellangetermijnevolutie van het arbeidsaanbod, waarbij rekening moet gehouden worden met een volledige opsplitsing van de bevolking per sociaaleconomische categorie.
- De **werkloosheid volgens de FPB-definitie** komt overeen met een uitgebreid concept van de administratieve werkloosheid, Het omvat ook de oudere werklozen die vrijgesteld zijn van inschrijving als werkzoekende. Omdat deze niettemin deel uitmaken van het arbeidsaanbod, wordt dit uitgebreid concept weerhouden is in de voorgestelde vooruitzichten.
- De **werkloosheid volgens de 'Enquête naar de arbeidskrachten'** (EAK) wordt opgesteld op basis van een enquête bij een steekproef van de bevolking. Deze enquêtes worden uitgevoerd door het ADSEI (het vroegere NIS) en bezorgd aan Eurostat, dat het methodologisch kader ervan definieert, De hoedanigheid van werkloze wordt erkend na een individueel interview waarin wordt nagegaan of de werkloze reëel beschikbaar is voor de arbeidsmarkt en actief naar werk zoekt.
- De **werkloosheidsgraad** geeft het procentuele aandeel werklozen in de beroepsbevolking weer.
- De **reële (arbeids)productiviteit per hoofd** is de toegevoegde waarde (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid.
- De loonkosten (in kettingeuro's) gedeeld door de binnenlandse werkgelegenheid geeft de **reële loonkosten per hoofd**.
- De **energiebalans** is het boekhoudkundig kader voor de energiestromen. De kolommen geven de gebruikte en beschikbare energiebronnen in de economie weer en de rijen de verschillende bewerkingen m.b.t. energie.
- Het begrip '**marktbedrijfstakingen**' slaat op het geheel van alle bedrijfstakingen, behalve de bedrijfstaking 'niet-verhandelbare diensten'.

- Onder **tertiaire sector** verstaat men de som van de marktdiensten en de bedrijfstak 'niet-verhandelbare' diensten. De **primaire sector** bestaat enkel uit de bedrijfstak 'landbouw'. De bedrijfstakken 'energie', 'verwerkende nijverheid' en 'bouw' vormen de **secundaire sector**.
- De **bedrijfstakken** in het HERMES-HERMREG-systeem komen overeen met volgende hergroepering van NACE-BEL 2008 bedrijfstakken:

Benaming van de bedrijfstak	NACE-BEL2008 (A38)
1. Landbouw	Landbouw, bosbouw en visserij (AA)
2. Energie	Vervaardiging van cokes en geraffineerde aardolieproducten (CD) + Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht (DD) + Distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering (EE)
3. Verwerkende nijverheid	
a. Intermediaire goederen	Winning van delfstoffen (BB) + Vervaardiging van chemische producten (CE) + Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten (CF) + Vervaardiging van producten van rubber en kunststof en van anderen niet metaalhoudende minerale producten (CG) + Vervaardiging van metalen in primaire vorm en van producten van metaal, exclusief machines en apparaten (CH)
b. Uitrustingsgoederen	Vervaardiging van informaticaproducten en van elektronische en optische producten (CI) + Vervaardiging van elektrische apparatuur (CJ) + Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen n.e.g. (CK) + Vervaardiging van transportmiddelen (CL)
c. Consumptiegoederen	Vervaardiging van voedingsmiddelen, dranken en tabaksproducten (CA) + Vervaardiging van textiel, kleding, leer en producten van leer (CB) + Houtindustrie, vervaardiging van papier en papierwaren, drukkerijen (CC) + Vervaardiging van meubelen en overige industrie, reparatie en installatie van machines en apparaten (CM)
4. Bouw	Bouwnijverheid (FF)
5. Marktdiensten	
a. Vervoer en communicatie	Vervoer en opslag (HH) + Telecommunicatie (JB)
b. Handel en horeca	Groot- en detailhandel; reparatie van auto's en motorfietsen (GG) + Verschaffen van accommodatie en maaltijden (II)
c. Krediet en verzekeringen	Financiële activiteiten en verzekeringen (KK)
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Menselijke gezondheidszorg (QA) + Maatschappelijke dienstverlening (QB)
e. Overige marktdiensten	Uitgeverijen, audiovisuele diensten en uitzendingen (JA) + Informaticadiensten en dienstverlenende activiteiten op gebied van informatica (JC) + Exploitatie van en handel in onroerend goed (LL) + Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening, hoofdkantoren, adviesbureaus, architecten en ingenieurs, technische testen en toetsen (MA) + Speur- en ontwikkelingswerk op wetenschappelijk gebied (MB) + Reclamewezen en marktonderzoek; overige gespecialiseerde wetenschappelijke en technische activiteiten (MC) + Administratieve en ondersteunende diensten (NN) + Kunst, amusement en recreatie (RR) + Overige diensten (SS)
6. Niet-verhandelbare diensten	
a. Overheidsdiensten en onderwijs	Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen (OO) + Onderwijs (PP)
b. Huishoudelijke diensten	Huishoudens als werkgever; niet-gedifferentieerde productie van goederen en diensten door huishoudens voor eigen gebruik (TT)